

יוסף דעת

פירוש על הש"ס

מלוקט מתורת חכמים ראשונים ואחרונים

חקרי הלכות, עיונים, כללים וציונים

עניני מחשבה, חסידות ומוסר

שאלות ותשובות לסיכום סוגיות הגמרא

חולין

(דף ב-כו)

בעריכת יוסף בן ארזה

**Dafyomi Advancement Forum
of Kollel Iyun Hadaf**

140-32 69 Ave.

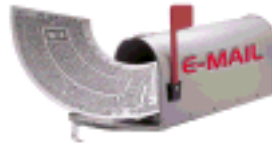
Flushing, NY 11367 USA

Tel: (718) 520-0210

Fax: (603) 737-5728

email: info@dafyomi.co.il

www.dafyomi.co.il

**יוצא לאור בהשתתפות מכון עיון הדף
שע"י כולל עיון הדף**

ת.ד. 43087

הר נוף, ירושלים

טלפון : 651-5004 , 652-2633 (02)

פקס : 652-2633 (02)

דואר אלקטרוני : info@dafyomi.co.il

www.dafyomi.co.il

ליקט וערך : יוסף בן ארזה

חבר כולל עיון הדף

הר-נוף, ירושלים

© כל הזכויות שמורות

המעוניינים להימנות על החוברת לקבלו בדואר רגיל יפנו אל :

בן ארזה, רחוב הרב משקלוב 6, הר נוף, ירושלים 95402

טל : 8128-651 (02), דואר אלקטרוני YOSEFDAAS@DAFYOMI.CO.IL

מחיר חוברת בודדת : 9 ש"ח (בערך \$2.2) לא כולל דמי משלוח

שאלות ותשובות לסיכום ולחזרה

מסכת חולין, דף ב

א. הביטוי 'הכל שוחטין' וכיצא בזה בדברי התנא, האם משמעותו לכתחילה או דיעבד?

לשון 'הכל'... / פעמים משמעותו לכתחילה כגון 'הכל סומכין', ופעמים אינו מורה על לכתחילה, כגון 'הכל מעריכין'... ונודרין' [שהרי אין לידור לכתחילה, שאפילו רבי יהודה אינו מתיר אלא ב'הרי זו' ולא ב'הרי עלי' וכד'].]

ואולם לשון משנתנו 'הכל שוחטין' משמעותה לכתחילה, מכך שנאמר בהמשך 'ושחיתתן כשרה' – לשון המורה על דיעבד.

[ובין שהמכוון לכתחילה בין שהמכוון בדיעבד, לשון 'הכל' בא לרבות דבר מה, כפי שפרשו בתחילת מסכת ערכין. ואף 'הכל שוחטין' בא לרבות, כדלהלן].

ב. שחיתת טמא במוקדשין או בחולין הנעשים על טהרת הקודש – מה דינה לכתחילה ובדיעבד?

הטמא לא ישחוט לכתחילה בהמת המוקדשים, גם אם נזר שלא לטמא הבשר וכגון ששוחט בסכין ארוכה – גזרו חכמים שמא יטמאם והלא מוזהר מהתורה לשמרם מכל טומאה (משמרת תרומתי). עבר ושחט ואומר ברי לי שלא נגעתי – שחיתתו כשרה. וכן אם אינו לפנינו לשאלו, ואחרים אומרים שלא נגע – כשרה (ואפילו בסכין קצרה. ע' ט"ז יו"ד א סק"ג. ומה שנראה מדבריו שבארוכה שוחט לכתחילה, כבר תמה על כך בספר לב אריה).

[לדברי שמעון התימני, מדין תורה אי אפשר לטמא לשחוט במוקדשין, שלדעתו צריך שיהא השוחט לפני ה' – בעזרה (עפ"י זבחים לב)].

בחולין שנעשו על טהרת הקודש, אפילו למאן דאמר כקודש דמי, מותר לכתחילה לטמא לשחטם בסכין ארוכה ואין חוששים שמא יגע (הואיל ואין מוזהרים על טומאתם אלא מדרבנן. רש"י. וערמב"ן שאף מדרבנן אין איסור לטמאם מדעת).

שחט ואין ידוע אם נגע אם לאו, לפי מה שכתבו התוס' נראה שאפילו ברשות הרבים טמאים, שרוב פעמים אין יכול להוזהר. ולפי תירוץ הראשונים י"ל שטהור, ודוקא במוקדשים פסול משום 'הסח הדעת'.

דף ג

ג. האם צריך שהשוחט יהא מומחה בהלכות שחיטה ומוחזק ורגיל בשחיטה, או שמא סתם אדם גם כן כשר?

לדעת רבינא צריך לכתחילה שיהא ידוע שהשוחט יודע לומר הלכות שחיטה, ואפילו אינו מוחזק כשוחט, שלא ראינוהו שוחט כמה פעמים ללא תקלה. ולפי לשון אחרת אמר רבינא להפך; צריך לכתחילה שיהא מוחזק ששחט כהוגן שתים ושלוש פעמים ללא שנחלש והתעלף, ואעפ"י שאינו ידוע לנו אם יודע הלכות שחיטה.

ובדיעבד כששחט, בודקים אותו אם יודע לומר הלכות שחיטה – מותר לאכול משחיטתו, ואם לאו אסור. וללשון אחרונה – אם שחט ואמר ברי לי שלא נתעלפתי שחיטתו כשרה. ואם אינו לפנינו, רק אם ראוהו אחרים שחיטתו כשרה.

(התוס' כתבו לשמוע מדברי הגמרא שלרבינא אם בדקנוהו ולא ידע הלכות שחיטה שחיטתו פסולה אפילו אחרים רואים אותו, ותמהו על כך מהגמרא להלן. ואילו לדברי הרמב"ן אין ראיה כלל שלרבינא שחיטתו פסולה).

אמרו בגמרא שאר אמוראים שלא פרושו כרבינא חולקים וסוברים שאין צריך שנדע מתחילה אם יודע הלכות שחיטה, כי רוב מצויים אצל שחיטה – מומחים הם (וכן יש ברייתא להלן יב.). וכן אין חוששים לעילפון, הלכך שחיטת סתם אדם כשרה אף לכתחילה (רש"י ותוס').

א. להלכה קיימא לן 'רוב מצויים אצל שחיטה'. ואולם כתבו הגאונים שלאחר השחיטה והוא לפנינו, צריך לבדוק שהוא בקי. וכן פסק הרמב"ם וש"פ [ואין צריך לבדוק קודם שחיטה דוקא, ואין לחוש שמא ישכח לבדוק, שהרי בדיעבד כשר ללא בדיקה. רא"ש; תורת הבית א; טויו"ד א].

ולדעת הרי"ף אף לכתחילה אין לשחוט ללא בדיקת השוחט. [ופירש הגר"א שפסק כרבינא דבתראה הוא, אך רק לענין לכתחילה ולא לענין דיעבד מפני הסוגיא דלהלן יג].

ולדעת בעל העיטור (מובא בטור א) אפילו הוא לפנינו אין צריך לבדוק לאחר שחיטה. ונוהגים שאין אדם שוחט אלא אם נטל קבלה מחכם ואין החכם נותן לו קבלה עד שידע בו שהוא יודע הלכות שחיטה ובקי בידיו (ע' רמ"א ריש יו"ד. וע"ש בסעיף ב על טיב הידיעה הנצרכת). ולענין עילפון כתבו כמה ראשונים שלהלכה אין חוששים כלל ואין צריך לשאלו. והטור (יו"ד א) כתב עפ"י הרי"ף והרא"ש שצריך לשאלו אם לא נתעלף.

וכתב הרמב"ם (ד, ג) שלא ישחוט בינו לבין עצמו עד שישחוט בפנינו פעמים רבות עד שיהא רגיל וריוו. 'חומר הוא שהחמיר ליראי חטא. ונכון הוא לחוש בזה לכתחילה' (רשב"א. ולדעת בעל העיטור (מובא בטור) מותר לכתחילה לשחוט).

ב. אם יודעים שאינו יודע הלכות שחיטה, אפילו בדיעבד שחיטתו פסולה (תוס' עפ"י גמרא להלן ט). ואפילו אמר אחר כך ברי לי שלא שהיתי ולא דרסתי וכו' – אין שחיטתו כשרה כיון שבשעת השחיטה לא היה מודע להקפיד בדבר, שמא לא שם לב ופסל (ראשונים).

דפים ג – ה

ד. מה דין השחיטות הללו:

א. שחיטת כותי.

ב. שחיטת ישראל מומר.

א. לדעת התנאים שהכותים גרי אריות הם (וכן אמרו בגמרא בדעת רב אשי) – שחיטתם פסולה כנכרים. לדעת האומרים גרי אמת הן (וכן נקטו אביי ורבא בפירוש סתם משנתנו), תלו זאת בגמרא במחלוקת התנאים האם אפשר לסמוך על כך שהחזקו בשחיטה ובדקדוקיה; לתנא קמא, הואיל ופסולי השחיטה אינם מפורשים בתורה [וגם עיקר שחיטת עוף אינה מפורשת בכתוב], אין החזקתם בשחיטה חזקה. ולדברי רשב"ג, כל מצוה שהחזיקו בה כותים הרבה מדקדקים בה יותר מישראל. וכן נקטו אביי ורבא בפירוש סתם משנתנו – הלכך שחיטתם כשרה.

וכל זה כששוחט הכותי לעצמו, אבל כששוחט עבור ישראל – חשוד הוא להכשילו, הלכך צריך שיהא ישראל עומד על גביו בשעת השחיטה ורואהו. ולדברי רבא [דלא כאביי] אפילו יוצא ונכנס כשר לכתחילה, שהלה ירא לפסול השחיטה.

בא ומצאו ששחט – חותך כזית ונותן לו. אכלו – מותר לאכול משחיטתו. לא אכלו – אסור. [מצא בידו כמה ציפורים שחוטות – קוטע ראש של אחת מהן ונותן לו. אכלו – מותר לאכול כולן. ובלבד שלא יראה לו מאיזה ציפור נתן לו (רב מנשה), וימסמס הראש כך שאין לו בו סימן הכר (רב מרשיא), ואז כולן מותרות. (אפשר שבדיעבד שלא מסמס, וכעת אינו לפנינו לבדוק, אין חוששים שמא היה לו סימן. חו"ב)].
א. היה הכותי שוחט בשביל עצמו – שחיטתו כשרה לכתחילה כנ"ל [לרשב"ג], ואין צריך לבדוק אם אוכל. ורק כששחט עבור ישראל צריך בדיקה משום חשש הכשלה, כאמור (רמב"ן ועוד).

ב. אין למסור לכותי לשחוט לכתחילה [כשאין ישראל עומד שם] על סמך הבדיקה שלאחר מכן, כי שמא ישכח מלבדוק או שמא יראו אחרים ויכשירו שחיטתו ללא בדיקה (ראשונים).

ג. כתבו התוס' שאין צריך בדיקת סכין ע"י ישראל, שכיון שישראל עומד על גביו או יוצא ונכנס – מתירא ובודק את הסכין כראוי.

ד. כותי ששחט בהמת ישראל ואין אפשרות לבדוק על ידי אכילה; כתבו התוס' שלרבא מותר בדיעבד אפילו לא היה ישראל נכנס ויוצא, שבדיעבד יש לסמוך על כך שמתירא לפסול הבשר של ישראל. ורק כשהוא לפנינו צריך בדיקה כיון שאפשר לברר.

ובדעת אביי [כאשר נכנס ויוצא, או שמא אפילו בא ומצאו ששחט], תלוי הדבר בשני תירוצי התוס' האם כשר בדיעבד כיון שא"א לבדוק, אם לאו (והריטב"א נקט לעיקר לפסול. ואף בדעת התוס' כתב בספר לב אריה (ד). שלפי המסקנא אין חילוק בין יוצא לנכנס לבא ומצאו, ולא כתבו התוס' אלא לפי הסלקא-דעתין בגמרא.

כל זה מעיקר דין המשנה. אבל רבי חנן מסר בשם בר קפרא שרבן גמליאל (רש"י: בנו של רבי יהודה הנשיא. והתוס' צדדו שהוא ר"ג דיבנה) ובית דינו נמנו על שחיטת כותי ואסרוה, אפילו ישראל עומד על גביו (רבי יעקב בר אדי). ובתחילה לא נתקבל האיסור, וכן העידו על רבי יוחנן ורבי אסי שאכלו משחיטת כותי. ואולם לאחר מכן גזרו עליהם להיותם כעובדי כוכבים גמורים, כדלהלן ו.

וכן נפסק להלכה שעתה הכותים דינם כעובדי כוכבים (יר"ד ב,ח).

וקודם שגזרו עליהם נאמנים כרשב"ג (כ"מ ברמב"ם שחיטה ד,טז ע"ש כס"מ. וכ"כ הש"ך בדעתו). והרמב"ן והרשב"א (ה): נקטו כתנא קמא שאין נאמנם אלא בדבר הכתוב. והגר"א (ביו"ד קיט, ז) כתב שהלכה כרבי אלעזר שאפילו קודם שגזרו עליהם להיותם כגויים, אינם נאמנים ושחיטתם פסולה אם אין ישראל עומד על גביהם ורואה.

וכן צדוקים ובייתוסים שחיטתם אסורה אלא אם אחרים עמדו על גביהם וראו השחיטה וגם בדקו להם סכין (שו"ע שם). וכתבו הפוסקים שהקראים בזמן הזה שחיטתם אסורה אפילו ישראל עומד על גביו תשובת ר' בצלאל ג; ש"ך שם סקכ"ד.

ב. כמה מומרים הם, החלוקים בדיניהם; –

מומר לאכול נבלות לתאבון; לדברי רבא (וכן נקט רב אשי), בודק ישראל סכין ונותן לו ומותר לאכול משחיטתו. וכשר הדבר לכתחילה כיון שאינו חשוד לפסול רק חשוד מלטרוא אחר סכין יפה. לא בדק סכין ונתן לו – לא ישחוט. ואם שחט – בודק סכיניו אחריו, נמצא הסכין יפה – מותר לאכול משחיטתו. ואם

לאו – אסור. וכן אם אין הסכין לפנינו לבדקה – אסור לאכול משחיטתו, גם אם אחרים ראו שחיטתו, כי חוששים שמא בסכין פגומה שחט.

אמרו בגמרא שאביי חולק וסובר שאין המומר שוחט לכתחילה ע"י בדיקת סכין. והטעם, כיון שהורגל בנבלה נעשה לו הדבר כהתר (עפ"י גמרא ד:).

א. הלכה כרבא. ואולם הרי"ף השמיט דין זה. ויש מי שפרש בדעתו שפוסק שאין לסמוך לכתחילה על החזקה ד'לא שביק התירא ואכל איסורא' [וכדרך שפסק הרי"ף שצריך לכתחילה לבדוק השוחט שהוא מומחה בהלכות] (עפ"י חושי הגרנ"ט גטין סי' פג).

ב. אין ליתן לכתחילה למומר לשחוט על סמך בדיקת הסכין אחרי השחיטה, שמא ישכח ולא יבדוק (עפ"י תוס' רשב"א ועוד), או מחשש שמא הרואים ימסרו לו לשחוט ללא בדיקת סכין (ר"ן).

ג. החשוד על איסור דרבנן [באכילת נבלה לתאבון], יש אומרים שאין להאמינו על השחיטה, כי חוששים שיזולל באיסור דרבנן שיש בשחיטות ובדיקות [כגון שהייה במיעוט בתרא] (חסד לאברהם יו"ד סו"י ה. וכן נקט בשבט הלוי ח"ב ב). ויש חולקים וסוברים שכשר, שבאיסורים דרבנן תולים לקולא [כשם שאמרו בגמרא שסברא לומר בזה 'לא שביק התירא ואכל איסורא'] (עפ"י שו"ת בית יצחק יו"ד ח).

ד. יש מי שכתב שבזמננו, כל החשוד על אכילת נבלות לתאבון אין סומכים על נאמנותו לענין כשרות, ואין ליתן לו סכין בדוק ולאכול משחיטתו (עפ"י בית הלל יו"ד ב. וע' שמלה חדשה ב, ב שאעפ"י שכל הפוסקים האחרונים לא כתבו כן, ראוי לחוש לדבריו והמורה ידון לפי הענין [וכן הביא דעה זו באגרות משה יו"ד ח"א א, לפסול שחיטת מחלל שבת בצניעה בזה"ו. וע"ע שם יו"ד ח"ג ב; או"ח ח"ד צה ואה"ע ח"ד סו"י ד]).

מומר אוכל נבלות להכעיס – שחיטתו פסולה אפילו נמצאת סכיניו יפה, שמועד לנבל כוונה בידיים (רש"י). והתוס' פרשו שאינו נקרא 'בר זביחה'. ולדבריהם משמע אפילו אחרים רואים אותו פסול (וכן פסק רבנו ירוחם ומהרי"ל [קצד]). וכן נפסק בשו"ע יו"ד ב,ה ובש"ך. והב"ח כתב שמדרבנן הוא). אבל לפרש"י משמע שכשר כשגדול עומד על גביו. וכן נקט הרשב"א (ד: ומ"מ כתב שאין שוחט לכתחילה אפילו בשעומדים על גביו, שחוששים שיתנכל לקלקל). וכן לפרש"י אינו אלא ספק נבלה, וברה"ר יהא טהור (עפ"י אג"מ אה"ע ח"ב כ,א). כתבו פוסקים שכל שאין ידוע לנו שעושה להכעיס, אנו מחזיקים אותו במומר לתאבון (עפ"י תבואות שור ב; דובב מישרים ח"א ל).

מומר לעבירה אחת ולא לאכילת נבלות, כגון מומר לערלות – כפי שפרשו דברי הברייתא הריהו כשר לשחוט.

א. לדעת הרא"ש והרשב"א (תורת הבית א) ועוד, נאמן הוא לכל דבר ואין צריך למסור לו סכין בדוקה (וב'קובץ ענינים' (ה רע"א) דייק כן ממשמעות דברי רש"י, שיהושפט אכל משחיטת אחאב ללא שום בדיקה. אך ע' בחת"ס). ולדברי הרמב"ם (שחיטה ד, ד) צריך ישראל כשר לבדוק סכין קודם שחיטתו, ואף בדיעבד פסול ללא בדיקת סכין (וכן נקטו הפוסקים. ע' בשו"ת מהרי"ל קצד; פמ"ג ותב"ש יו"ד ב,ו; אג"מ יו"ד ח"א א. ע"ע ש. וע"ע משך חכמה ראה יב, כא). ומכל מקום אין כשר לקהל להעמיד לכתחילה שוחט כזה (ע' יו"ד א; משיב דבר ח"ב ה; שבט הלוי ח"ב סו"י ב).

ב. היה מבעט במצוה אחת, משמע מרש"י (ד: ד"ה מומר לערלות) שהרי הוא כמומר לדבר אחד שאינו מומר לכל התורה (וכ"מ בשו"ת הריב"ש (ד) שהמומר לדבר אחד אפילו להכעיס, אינו כמומר לכל התורה. וכ"כ החו"א (ב,כב) בדעת הרא"ש). ואילו בדעת הרמב"ם (גזילה יא,ב) כתבו שדינו כמין ואפיקורוס ששחיטתו פסולה (ער"ן פ"ב דע"ז; כס"מ שחיטה ד,יד. וכ"מ בשו"ע חו"מ תכה וביו"ד ב; משנ"ב לט סק"ו). וכ"כ הר"ן והרא"ה. (הדבר שנוי במחלוקת האמוראים בהוריות יא. ונחלקו הראשונים בפסק ההלכה).

ג. אין נעשה מומר בפעם אחת שעובר (עפ"י תוס' להלן יד רע"א).

ד. העובר על איסור שהוא קל בעיני ההמון ומורים בו היתר מחמת חסרון ידיעה – אין נחשב 'מומר', ואף לדעת הרמב"ם אין צריך לבדוק לו סכין (עפ"י שו"ת מהרי"ל קצד; שמ"ח ב,יו; שו"ע הגר"ז יו"ד ב בקו"א סק"ח).

ה. מי שיצא עליו ריגון שהוא מומר לעבירה שנפסל על ידה לשחיטה, יש מי שכתב שאפילו בקול שאינו פוסק אינו נפסל מדינא, ואולם רשאים הקהל להעבירו מתפקידו (עפ"י דברי חיים יו"ד ד). ובאגרות משה (יו"ד ח"א א) נקט לפוסלו מן הדין.

מומר לעבודת כוכבים; לדברי רב ענן אמר שמואל מותר לאכול משחיטתו (שכן מצינו ביהושפט מלך יהודה שנהנה מסעודת אחאב). והשיבו על דבריו מהברייתא שהמומר לנסך את היין ולחלל שבתות בפרהסיא – שחיטתו אסורה.

א. היה אדוק לע"ז ועובד לה תמיד, שחיטתו אסורה אפילו לרב ענן, מחשש ששחט לעבודת כוכבים (תוס' עפ"י הסוגיא להלן).

ב. שחיטת מומר לעכו"ם פסולה מדאורייתא. וכן במומר להכעיס [לדעת התוס' והרא"ש ועוד] (עפ"י ש"ך יו"ד ב סקט"ו). ויש שיצאו לחדש שמומר לחלל שבתות דינו כמומר לכל התורה מדרבנן ולא מהתורה. ע' דרכ"ת סקע"ה).

ומשמע ששחיטת מומר לעכו"ם פסולה אפילו ישראל עומד על גביו, ואפילו לדעת המכשירים בכגון זה במומר אוכל נבלות להכעיס. כן משמע מפשט דברי הרשב"א, שמומר לכל התורה דינו כעכו"ם. וכ"כ בראש יוסף. ונראה הטעם משום שאינו נחשב 'בר זביחה'.

ג. הרמב"ן (יד). נסתפק האם בהמה שנשחטה ע"י מומר לע"ז מטמאה משום נבלה כשחיטת נכרי אם לאו (וע"ע בספר שלמי שמעון להלן יג).

המומר לכל התורה אפילו אינו עובד עכו"ם ולא מחלל שבת בפרהסיא – שחיטתו פסולה (רבנו ירוחם; יו"ד ב,ה. וע' פרטי דינים בפמ"ג שפתי דעת סק"ז).

א. מי שאינו מאמין לדברי רבותינו ז"ל, דינו כמומר לעכו"ם ולחלל שבתות (עפ"י תשובת הרשב"א ח"ז קעט. מובאת בב"י יו"ד קיט, יא ובש"ך שם, ובדרכי משה קכד).

ב. בזמן הזה, בניהם ותלמידיהם של מחללי שבת, נחשבים כאנוסים וכת'ינוק שנשבה' (עפ"י חו"א ב,כה. ויש מורים לדונם כספק. ויש מי שצדד בזמן הזה שהכפירה הומה בראש כל חוצות, שמא אין חומר של 'פרהסיא' למחלל שבת בפני עשרה. ע' אג"מ או"ח לג; חדושים ובאורים להלן יג. וע"ע בשו"ת בנין ציון החדשות כג; אחיעזר ח"ד ג; אג"מ אה"ע ח"ב כ,ג-ד).

ג. יש אומרים שהמומר לחלל את יום הכפורים בפרהסיא, דינו כמומר לחלל שבת (עפ"י תבואות שור ב,טז בדעת הרמב"ם. וע' פרי מגדים פתיחה כוללת להל' שבת ד"ה עוד זאת; בית הלוי ח"א יח; אמת ליעקב ר"פ בהר).

ד. עוד בדניי מומר – ע' להלן; ה; הוריות יא; ע"ז כו.

דף ד

ה. א. מצת כותי – מה דינה בפסח?

ב. האם אפשר לסמוך על הכותים במצוות המפורשות בתורה או במצוות שאינן מפורשות אבל ידוע לנו שהחזיקו בהן?

ג. מה דין חמצם של עוברי עבירה לאחר הפסח?

א. מצת כותי מותרת ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח, שבקיאים בשימור (וכן סובר רשב"ג, מפני שהחזיקו במצוה זו. וכן דעת סתם מתניתין לאביי ורבא). רבי אלעזר אוסר (באכילה כל ימות הפסח) לפי שאין בקיאים בדקדוקי מצות.

א. מדובר שהמצוה של ישראל, שאם של הכותי הלא אסור בלאו הכי משום שגזרו על פתם (רבנו תם. ומשמע שאם היא שייכת לכותי, אפילו ישראל מכניס הבצק לתנור אסור, והחמירו בפת כותי יותר מפת עכו"ם. ע' חו"ב עפ"י רמב"ן יג. שהחמירו בפת כותי אף כשאין פלטר ישראל, שלא כבפת עכו"ם).
 ב. מדובר שידוע שהכותי עצמו סומך על המצה לאכלה בפסח ולצאת בה ידי חובתו בליה, אבל בלאו הכי יש לחוש שמא מכשיל את ישראל באיסור (תוס').

ב. לתנא קמא דברייתא מותר לסמוך על הכותים במצוות המפורשות בתורה שודאי עשאו כדינן (ואפילו אין ידוע לנו אם החזיקו בה אם לאו. תוס' עפ"י גטין י). לדברי רבי אלעזר אסור אפילו אם ידוע שהחזיקו בהם, כגון במצה – מפני שאין בקיאים בדקדוקיה. ולדברי רשב"ג כל מצוה שהחזיקו בה, סומכים עליהם אפילו אין הלכותיה מפורשות בתורה, כגון שחיטה.

א. לפירוש התוס', לרשב"ג יש לומר שמצוה הכתובה ואין ידוע אם החזיקו בה – אין לסמוך עליהם, ודלא כתנא קמא (וכן נקט הרשב"א). ואולם נראה שאין הדבר ודאי לבעל הגמרא (עפ"י תוס' בגטין י). ולדעת הרמב"ן למסקנא במצוה הכתובה כשר אפילו לרשב"ג כלת"ק.
 ב. מדובר כשיודעים שהכותי עצמו סומך על כשרות הדבר, אבל בלאו הכי הריהו חשוד על הכשלת ישראל, כנ"ל.

ג. חמצם של עוברי עבירה (שאינם מבערים החמץ בפסח) – מותר מיד לאחר הפסח, מפני שהם מחליפים אותו בחמץ נכרים שהוא מותר, שאעפ"י שחשודים על איסור חמץ מפני הפסד ממוון, לאחר הפסח שיש להם אפשרות של התר אינם חשודים על האיסור. ומבואר בגמרא שדין זה נכון הן לרבי יהודה האוסר חמץ שעבר עליו הפסח מהתורה, הן לרבי שמעון האוסר מדרבנן. [ומכאן סייעו לרביא שנקט להסתמך על ההנחה 'לא שביק היתרא ואכל איסורא'. אבל אביי חולק].

א. מבואר בראשונים שאפילו לדעת האוסר חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח, אנו מניחים שהחליפו את חמצם אצל נכרי בחמץ שנילוש לאחר הפסח. ו'מיד' היינו לאחר שיעור לישוה. ואם מדובר בחמץ אפוי (שאינו אסור משום פת עכו"ם) – בכדי שיילוש ויאפה (עפ"י תוס' ורמב"ן).

ב. נראה שמדובר באופן שמצוי להחליף אצל נכרי היום או מחר (כדברי הרמב"ן), אבל אם אין מצוי או שרוך הדבר בטרחה – אסור, שמא לא נמצא לו להחליף ולא יטרח בשביל ההתר.

דף ה

1. האם יהושפט מלך יהודה ואלהיו הנביא אכלו בשר משחיטת אהאב ואנשיו?

מוסקנת הגמרא שאסור לאכול משחיטת מומר לעבודת כוכבים, הלכך צריך לומר שיהושפט לא אכל משחיטת אהאב ואנשיו. ואולם אלהיו אכל מבשר שהביאו לו העורבים – שעל פי הדיבור היה זאת.

2. האם מקבלים קרבן מהמומר?

העולה מהסוגיא (בפירוש דברי הברייטא) שמומר לכל התורה אין מקבלים ממנו קרבן, הן קרבן גדבה הן קרבן חובה כגון חטאת (מכס – ולא כולכם; מעם הארץ), אבל מומר לדבר אחד – מקבלים ממנו קרבן. [מכאן אמרו: מקבלים קרבנות ממושעי ישראל כדי שיחזרו בהם בתשובה. מן הבהמה...]. חוץ מן המומר לנסך יין לעבודת כוכבים ולחלל שבתות בפרהסיא, שהם מומרים לכל התורה [ומכאן דחו דברי רב ענן שאמר מומר לעבודת כוכבים שחיטתו כשרה].

מומר לאכילת חלב, האם מביא קרבן על הדם – פרשו בגמרא שתלוי הדבר במחלוקת תנאים; לתנא קמא דבריייתא אינו מביא ולרבי שמעון בן יוסי מביא מפני שהוא 'שב מידיעתו', שאילו היה נודע לו – לא היה חוטא בדם.

א. ר"ת מפרש 'מומר לחלב' – לכל איסורי תורה מלבד דם וכד'. וסובר רבי שמעון ברבי יוסי שמקבלים ממנו קרבן על חטא שהוא 'שב מידיעתו'.

ועוד פירש שמדובר במומר לחלב בלבד, וכיון שדם וחלב שוים בדיניהם ונאמרו בלאו אחד, סובר תנא קמא שהמומר לחלב כאילו מומר לדם עצמו, הלכך אינו מביא על הדם. ולר"ש בר"י מביא.

(יתכן שלא אמר ר"ת אלא בקושי הגמרא, אבל לפי התירוץ יש לפרש חלב ודם כפשוטו, כי יש לחלק בין חטאת לעולה שכיון שהחטאת עיקרה לכפרה והריהו מומר לדבר אחד ואין תשובתו שלמה, אין קרבנו מכפר הלכך אי אפשר להביא חטאתו, ורק עולה מקבלים ממנו כדי שיחזור בתשובה אעפ"י שאינה מכפרת עליו). והרמב"ן מפרש שהתנאים נחלקו בדין מומר לדבר אחד, האם הוא כמומר לכל התורה ואין מקבלים ממנו קרבן, אם לאו.

ב. במקום אחר הסיקו כדברי רבא שלדברי הכל מומר לחלב אינו מומר לדם, הלכך מביא קרבן (הוריות יא. [וע"ש ברש"י ב. שהביא פירוש רב המנוגא]. ולפירוש הראשון של ר"ת יצא שלמסקנת הסוגיא שם מומר לכל התורה מלבד דבר אחד, מביא קרבן על אותו דבר. וצ"ע).

ג. מומר לדבר אחד, אין מקבלים ממנו קרבן על אותו דבר (כן מפורש ברש"י א, ומבאר בדבריו שדבר פשוט הוא. וכן מוכח מהפירוש השני שבתוס' ד"ה מעם).

ד. מומר לתאבון ונתחלף לו חלב בשומן, אמרו (בהוריות יא.) שלת"ק אינו מביא קרבן, שהרי מומר נתמעט מהבאת קרבן. ולרבי שמעון בר"י מביא, שכיון שאילו היה מוצא התר לא היה עובר, הרי זה 'שב מידיעתו'.

ה. היה מומר בשעת החטא ועשה תשובה – משמע בתוס' שאין מביא קרבן. [אמנם אין מפורש בדבריהם אלא לענין מיעוט 'שב מידיעתו' שהקובע הוא שעת החטא, אך יתכן שהוא הדין לתנא קמא (וכן יש לדקדק מלשון תורא"ש ריש הוריות. אבל אין להכריח כן מדבעי קרא לת"ק והלא זבח רשעים תועבה – כי י"ל שצריך קרא למומר לדבר אחר. וגם מכך שלא אמרו בגמרא איכא בינייהו בכגון זה, אין מוכרח שהכל מודים בדבר, דחדא מתרתי נקט ועוד יתכן שת"ק גם סובר למיעוטא ד'שב מידיעתו'. וכ"מ לכאו' בריש הוריות ועוד.

ובזה מיושבת קושית אבי עזרי שגגות יג, א בסופו). והמשנה-למלך (שגגות ג, ז) האריך בזה וצדד לכאן ולכאן בדעת הרמב"ם ולא הכריע [ולענין קושית התוס' י"ל להרמב"ם ש'זבח רשעים תועבה' אינו דין תורה. וכן מצדדים בערוך לגר (סנהדרין קיב) ובשירי קרבן לירושלמי שם י, ז]. ולענין עולה נקט המשל"מ כהנחה פשוטה שאם עשה תשובה מביא קרבן לכפר על העשה שעבר בהיותו מומר. ואין כן דעת מהר"ם כאן. וע' גם בספר ראש יוסף; חזו"א ב, יד; אחיעזר ח"ג סד, ה; קובץ ענינים; חדושים ובאורים].

ויש מי שכתב לשמוע מדברי הראב"ד (בתו"כ דיבורא החובה ה, ז), שחולק על התוס' (שלמי שמעון).

ו. מומר להכעיס לדבר אחד; יש שכתבו להוכיח מהסוגיא ומלשון הרמב"ם (מע"ק ג) שמביא קרבן [על עבירה אחרת] כדי שיחזור בתשובה (ע' בספר דברי אמת 'דברי סופרים' ה; משיב דבר ח"א ח).

ז. יש מי שכתב לחדש שדין מומר לענין הבאת קרבן אינו אלא בעובר על איסורי כרת [שעליהם בא הקרבן לכפר] (ע' במובא בדובב מישרים ח"ב סוסי"י לה).

ז. בכור ומעשר שאינם באים לרצות, אף לא כעולה – אין לנו לימוד שאינם קרבים כשבעליהם מומר (עפ"י אבני נזר אה"ע סוסי"י תמט).

ח. נחלקו הפוסקים אודות מומר לעבודת כוכבים שהקדיש דבר לבית הכנסת, האם דומה לקרבן ואין מקבלים ממנו (מובא ב"י יו"ד רנט; רמ"א או"ח קנד, יא ויו"ד רנד, ב. וכן מומר לחלל שבתות בפרהסיא (מג"א שם). וה"ה מומר להכעיס אפילו בדבר אחד. משנ"ב שם מהפמ"ג), אם לאו (מבי"ט ח"א ריד. מובא בש"ך יו"ד שם סק"ה).

וכל זה בישראל, אבל מהאומות מקבלים אפילו מומר (מכס – בכס חילקתי ולא באומות). אפילו ממינים נכרים האדוקים בעבודת כוכבים (כן מבואר מדברי רב נחמן להלן יג: וברמב"ן שם).

דף ו

ח. האם הכותים דינם כישראל או כעובדי כוכבים להלכות השונות?

נחלקו תנאים האם כותים גרי אמת היו או גרי אריות (ר"מ סובר גרי אמת הם. ובדעת רבי יהודה רבי יוסי ורבי שמעון – אין הדבר ברור. ערשב"א להלן יד. תוס' מנחות סו: ד"ה רבי יוסי). וכן אמוראים נחלקו בדבר (כדלעיל ג). גם לדעת האומר גרי אמת הם, אסר רבי מאיר את יינם משום מעשה שהיה, שמצאו להם דמות יונה בראש הר גריזים ועבדוהו. וגזר על כולם משום מיעוטם. וכן רבן גמליאל ובית דינו נמנו וגזרו על שחיטתם מאותו הטעם, ואפילו ישראל עומד ורואה, כנוצר לעיל.

בתחילה לא נתקבלה גזרתם. וכן מסר רב נחמן בר יצחק (ה): שרב אסי העיד על רבי יוחנן שאכל משחיטת כותי, ואף רבי אסי עצמו אכל – שהם לא קיבלו האיסור (רבי זירא). ואולם משום מעשה נוסף שארע, גזרו רבי אמי ורבי אסי על הכותים להיותם כגויים גמורים – ונתקבלה. ופרשו 'גויים גמורים' – לענין עירוב, שאם יש לו רשות במבוי, אסר הוא על כל בני המבוי עד שישכיר רשותו לישראל בקנין, כעכו"ם [ואין די בביטול הרשות לשאר בני המבוי, כבישראל].

נחלקו פוסקים אחרונים האם עשאוים לכותים כגויים גמורים אם לקולא, או שמא רק לחומרא.

ט. א. האם תערובת דמאי אסורה או מותרת?

ב. האם יש לחוש להחלפת פירות של חבר הנמצאים בידי עם הארץ, או ליטול את שאינו שלו ולהאכיל לאחרים?

א. רבי זירא הוכיח מהתוספתא שתערובת דמאי מותרת, כגון מוריים המעורב בו יין של עם הארץ. אבל אם הגיע ליד החבר יין דמאי כשהוא בעינו, חייב לעשרו [גם אם נתערב בתבשיל. מאירי עפ"י הגמרא]. וכן אם נותן לשכנתו עיסה לאפות לו, ואומר לה לעשותה משאור שלה – חושש לו משום מעשר, שכיון שאמר לה לעשות משלה, כמערב בידיים הוא. ורפרם נתן טעם אחר: שהשאור עשוי לטעם והטעם אינו בטל (לפי שהוא מתקן הכל והוא עיקר. הלכך אפילו לקח מעם הארץ תערובת כזו חייב לעשר. אבל יין במוריים וכד' אינו עיקר. רש"י).

א. בירושלמי (דמאי א, ג) נראה שנוקט לאסור תערובת דמאי, דלא כתלמוד דידן (עפ"י חדושי ר' מאיר שמחה).

ב. תערובת דמאי מותרת גם בנותן טעם (עפ"י מאירי). ואולם אם יש בו כזית בכדי אכילת פרס – הרי זה כ'בעין' וגזרו עליו (עפ"י חזו"א דמאי ד, ה).

תערובת יבש ביבש שהדמאי שבתוכו עומד בעינו, הרי זה דבר שיש לו מתירים שהרי אפשר לעשר, הלכך אינו בטל (עפ"י דרך אמונה מעשר יג, יח בבאור ההלכה).

ג. אפשר ששאור ותבלין לאו דוקא, אלא הוא הדין לכל דבר המעמיד (ע' בית מאיר או"ח תמב, ה).

ד. בגדר 'נותן טעם' בשאור, ואם הוא מדאורייתא – ע' מנחת כהן שער התערובות ג, ג; פרי חדש יו"ד סו"י צח; מנחה אפרים מעשר יב; בית מאיר או"ח תמב, ה; אבני נזר או"ח ססב, ח – שנה, יא בהגהה; שבט הלוי ח"ו קא, ד).

ב. אין חוששים להחלפת עם הארץ דבר מאכל של חבר שבידיו במאכל אחר. הלכך הנותן לשכנתו עיסה לאפות וקדירה לבשל, אינו חושש שמא החליפה מאכלו במאכל אחר, ואין צריך לעשר.

ואעפ"י שנחשדו עמי הארץ על המעשרות – משום שאין זה גזל גמור, שהרי זה ממון שאין לו תובעים (תורא"ש יד.).

ואולם באופנים שעם הארץ מורה התר לעצמו ליטול את שאינו שלו – חוששים, כגון הנותן לחמותו מאכל להכינו עבורו, הריהי חשודה שמחלפת את המתקלקל, כי רוצה בתקנת בנה ובושה מחתנה. הלכך מעשר החבר מה שנותן לה (שאם תחליף לא יאה זה נותן לפניו מכשול) ואת מה שנוטל ממנה, שמא החליפה. וכן הדין בפונדקאית, חשודה להחליף משום שמורה התר לעצמה (כדי שיאכל התלמיד פת חמה והיא תאכל קרה, כפרש"י. ובתוס' פרשו להפך: הואיל וטורחת בשבילו מורה התר לעצמה להחליף כדי שתאכל היא את הפת החמה. משא"כ שכנים שרגילים לטרוח אלו לאלו אינם מורים התר).

[רבי יוסי אומר: אין אנו אחראים לרמאים, הלכך אינו מעשר אלא מה שנוטל ממנה. דמאי ג, ה].

אפשר שאין חשש חילוף אלא כשנותן עיסה לע"ה לאפות וכד' שמסור הדבר בידו, אבל לא במפקיד דבר מאכל אצלו (כן צדד הרמב"ן לפי תירוץ אחד. וכן הובא ברמ"א יו"ד קיט, ג שמותר להפקיד אצלו שיחזיר לו הפקדון כמות שהוא).

ולא רק לענין החלפה, אלא גם לענין גזל חוששים במקום שמורה ע"ה התר לעצמו, ולכן אשת חבר הטוחנת עם אשת עם הארץ, חוששים שמא תאכילנה זו משל בעלה מפני שהיא מורה התר לעצמה ליטול מבעלה לזו שמסייעתה (כפרש"י. ור"ת פירש שהתבואה של החבר וחשודה אשת עם הארץ ליטול ממנה ולהאכילה מפני הוראת התר לעצמה).

נחלקו הראשונים באדם החשוד על אכילת איסור שאין רגילים להקל בו, האם חשוד להחליף שהריהו מומר לאותו דבר (ערשב"א ומאירי כאן וע"ז לט: יו"ד קיח, ח קיט, כ ובנו"כ), אם לאו (ע' מגיד משנה מאכ"א ח, ט).

והרמ"א (קיט, יט) כתב שהחשוד לעבור על איסור תורה, חשוד אף להחליף. וחלקו על כך (עט"ז ובהגר"א).

דפים 1 – 2

י. א. האם צריך לעשר פירות בית שאן? ומה דין המקומות שכבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל?
ב. הלוקח פירות דמאי לבהמה, האם צריך לעשרם?

א. רבי התיר את בית שאן כולה, על סמך עדות שנאמרה לפניו על רבי מאיר שאכל עלה של ירק בבית שאן ללא שעישרו. ואף על פי שהיא מארץ ישראל אך הואיל ולא כבשום עולי בבל דינה כחול לענין מעשרות, שסבר רבי קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא. וכן לענין קדושת שביעית בפירותיה.

א. מדברי הרמב"ם (תרומות א,ה) משמע שבית שאן פטורה לגמרי מתרומות ומעשרות. ורש"י והראב"ד סוברים שלא התיר רבי אלא מעשר ירק [או שאר פירות האילן חוץ מדגן תירוש ויצהר] שחיובו מדרבנן. ור"ת פירש שרק לענין דמאי התיר, אבל טבל – חייב במעשר [וברמב"ן משמע שאף בדמאי לא התיר אלא בשאר פירות מלבד דגן תירוש ויצהר]. ויש מפרשים שלא התיר רבי אלא כלפי חומרי ארץ ישראל המתירים בחול, כגון אוכל והולך ואח"כ מפרש. וי"א שלא התיר אלא בלוקח מן הנכרי (עפ"י ר"ש דמאי א; תורא"ש ברכות לו. ר"י קורקוס).

ב. לא התיר רבי אלא בית שאן עצמה [ועוד כמה ישובים המפורטים בירושלמי], אבל לא סביבותיה. וכיום איננו יודעים בודאות גבולות בית שאן הקדומה (עפ"י חזו"א ג,ד).

ג. שאר מקומות שלא כבשום עולי בבל; לדברי הרמב"ם ועוד פוסקים, חייבים בתרומות ומעשרות מדרבנן. לא התיר רבי אלא את בית שאן וחברותיה שהיו רחוקים מעיקר הישוב (ערמב"ן ורשב"א. וכן נקט הגר"א).

ולדעת התוס', שאר הפירות מלבד דגן תירוש ויצהר אינם חייבים אלא בתרומה ולא במעשר. ולהראב"ד (תרומות א,ה) ורש"י, אף במעשר אינם חייבים [וכדין חוצה לארץ לדעתם]. (וע' בלשון רבנו גרשום כאן ומשמע שפטורים לגמרי ממעשר. ותמה על כך באבי עזרי (שמיטה ויובל ד,כו). ושם כוונתו למעשר ירק וכהראב"ד).

ישנה דעה אחת בפוסקים הנוקטת קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא (בעל העיטור). ואולם אין כן דעת שאר כל הפוסקים. (וע' חזו"א שביעית ג,יג; מעדני ארץ תרומות א,ה).

ד. מקומות המסופקים לנו אם כבשום עולי בבל או רק עולי מצרים, כתב החזו"א (שביעית ג) שנראה שמבכרים על מעשר פירותיהם, שיש לסמוך בזה על דעת הרמב"ם והגר"א שגם מקום שכבשו עולי מצרים בלבד חייבים בכל הפירות והירקות.

ולכאורה הוא הדין שבאופן זה תורמים מזה על זה. ובמקומות כאלו יש מקום להחמיר ולא להפריש מפירות מקום זה על פירות מקום המרוחק ממנו. וצ"ע (עפ"י קיצור הלכות תרומות ומעשרות לר"י בויאר ב,ו בהערות).

ב. הלוקח פירות (הראויים לאכילת אדם) מעם הארץ להאכיל לבהמה – פטור מלעשר, שלא גזרו על הדמאי בזה [וכן הלוקח לזריעה או קמח לעורות וכד'], וכיון שאמר לו עם הארץ מתוקנים הם – אינו צריך לעשר (רמב"ם יג,יד).

לקחם לאכילת אדם ונמלך עליהם לבהמה, בין בהמה שלו בין של חברו – חייב לעשר קודם שיתן להם (רבי יוחנן. וכן תניא בבבב"א).

- א. מאכל בהמה שאינו ראוי לאדם – פטור מתרומות ומעשרות. אבל דבר שסתמו עומד לאדם, אי אפשר לשנותו לבהמה ע"י מחשבתו, וחייב (תורא"ש נא.). ולדעת הרמב"ן (בע"ז מא:): מאכל אדם שזרעו לבהמה – פטור [ונחלקו אחרונים לדעתו, אם זרעו לבהמה ונמלך וגמר מלאכתו לשם אדם. ע' חו"א מעשרות א, י; מעדני ארץ תרומות ב, ד].
- ב. פירות שלקחם לאכילה ונמלך, לא ימכרם לנכרי עד שיתקנם, שמא ימכרם הגוי לישראל אחר, והרי כבר נתחייב לתקנם (רמב"ם מעשר יג, יד, עפ"י התוספתא). אבל לקחם מתחילה למכרם לגוי – פטור בדמאי (פאת השלחן יח, נה.).

דף ח

- יא. א. ליבן סכין ושחט בה, האם שחיטתו כשרה אם לאו?
ב. סכין של עבודת כוכבים, האם מותר לשחוט בה או לחתוך בה בשר?
ג. השוחט בסכין של נכרי, מה דין הבשר?
ד. מה דין סכין ששחט בה טריפה, וכן סכין של שחיטת כשרה?
ה. כמה סכינים צריך הטבח, וכמה כלים הוא צריך להדחת הבשר והחלבים?
ו. האם מותר להניח הכסלים וחלביהן על שאר הבשר?
- א. אמר רבי זירא אמר שמואל: ליבן סכין ושחט בה – שחיטתו כשרה. חידודה קודם לשריפתה. [ואין לפסול משום שריפת צדי הסכין את הסימנים קודם שנחתכו ברובן – כי מקום החתך מתרחב ואין צדי הסכין נוגעים בסימנים אלא החוד בלבד, ובמקום החוד החיתוך קודם לשריפה].
- א. כתבו ראשונים שמכך שהרי"ף השמיט הלכה זו, נראה שנקט על פי סוגיא אחרת שאין אומרים 'מירווח רווח' וחוששים לשריפת צדי הסכין את הסימנים. וכן דעת הר"ה ועוד (וכ"כ הרא"ש בדעת הרמב"ם. וכן בה"ג השמיטה. וכן היא דעה ראשונה בשו"ע סי' ט. וע"ש בש"ך שכן דעת רש"ל ב"ח ולבוש). ויש פוסקים כרבי זירא (עפ"י רבנו יונה; רבי"ה עמ' כב. וכן י"ג בדעת הרמב"ם – ער"ן וכס"מ שחיטה א, כב; רא"ש בשם הראב"ד; ספר העיטור ב, ב).
- וכתבו כמה ראשונים שאף רבי זירא לא התיר לשחוט לכתחילה אלא בדיעבד (עריטב"א. וכ"כ הראשונים בשם הראב"ד; בעל העיטור).
- ב. לכל הדעות משמע שאם ניקב הוושט בשעת שחיטה במקום שנחתך כבר – הרי זו טריפה ונלא נבילה. אחרונים. וע' אחיעזר ח"ב ח, ד], שהרי מבואר בגמרא שאילולא 'מירווח רווח' השחיטה היתה פסולה משום שריפת הסימנים בתוך כדי השחיטה (תוס'). ויש דעה המקילה בדבר [ושונה סכין מלובנת שהיא מקדמת לשרוף גם מה שעדיין לא נשחט] (ע' במאירי שהביא דעה זו, וחלק). ואם כבר נשחט רוב הסימן, כתבו אחרונים ששוב לא יפסול בניקוב (עפ"י מעיו"ט ח, ה; ש"ך כו, א). ע' פריט"ם נוספים בפרי חדש יו"ד ט ובתבואות שור שם; שבט הלוי ח"ו קיד.
- ג. שיעור 'ליבון' כתבו כמה אחרונים, כשאר ליבון בש"ס שניצוצות ניתזים ממנו, ועכ"פ כליבון הקל. ודעת בעל שמלה חדשה (ט, א) שאפילו בשיעור יד סולדת די לשרוף הסימנים.
- ב. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה: סכין של עבודת כוכבים (האסורה בהנאה משום 'משמשי עכו"ם') – מותר לשחוט בה, מקלקל הוא (שבהמה חיה דמיה והנאתה מרובים משל השחוטתה). ואסור לחתוך בה בשר – מתקן הוא.

אמר רבא: פעמים שהשוחט אסור – במסוכנת, שהשחיטה תקנתה. ופעמים המחתיך מותר – בנתחים טובים המיועדים לשלחם דרוון לאדם חשוב, וזה שחתכם מפסידם.

עבר ושחט מסוכנת – לדעת הרא"ש לא נאסרה הבהמה, אבל מהרמב"ם משמע שאסורה (ע"ז ז, יט). וכן כתב בשלחן ערוך [והטעם, כיון שלולא השחיטה היתה מתה, הרי השחיטה עיקר הגורם להנאתה, וכדין הסיק תנור או ארג בגד באיסורי הנאה. תורת חיים]. ויש אומרים שלהרמב"ם אין לשחוט לכתחילה אפילו בהמה שאינה מסוכנת (כסף משנה הל' ע"ז ז, ט. ובבית הלוי (ח"א מז) פרש הטעם משום 'לא תביא תועבה אל ביתך' ואעפ"י שאינו נהנה).

ודעת הרמב"ן לאסור בהנאה אפילו בחיתוך בשר. והרשב"א כתב שמוליך הנאה לים המלח והבשר מותר.

שאמרו מותר לשחוט – במקום שאין חשש שמנונית איסור בסכין, כגון שנשתמשו בה לחיתוך עצים בלבד או שלובנה באש (וי"א אף בהגעלה ברותחים. ערמב"ן ורשב"א).

לענין חיתוך הבשר בצונן, צדד בתורא"ש שמותר אף לכתחילה אפילו בסכין שנשתמשו בה לבשר נבלות, באופן שידיה אחר כך את מקום החתך. [ונראה דוקא באקראי, אבל בקבע אסור שמא לא ידיה, וכמו שאמרו להלן שטבח צריך שני סכינים, לחיתוך ובשר ולחיתוך חלב].

ג. השוחט בסכין של נכרים; רב אמר: קולף בית השחיטה, מפני בליעת איסור שבסכין. ורבה בר בר חנה (י"ג: רבה בר רב הונא / רבה בר אהינא) אמר: מדיח.

פרש הרשב"א 'הדחה' – שפשוף יפה יפה ביד במים להסיר השומן הנדבק בדפני בית השחיטה (וכ"כ הר"ן בשם רבנו יונה).

ופרשו שיתכן ולדברי הכל בית השחיטה רותח ואעפ"כ אמר רבב"ח שמדיח, הואיל והסימנים טרודים להוציא דם – אינם בולעים. וכן יתכן ולדברי הכל נחשב בית השחיטה צונן ואעפ"כ אמר רב קולף, שאגב דחיקת הסכין הבשר בולע.

א. הואיל ולא נפסקה הלכה בגמרא ואיסור תורה הוא – אנו עושים לחומרא [ועוד, שהלכה כרב כנגד רבב"ח תלמידו] (עפ"י רש"י ר"ח רא"ש ורשב"א. וכן נראה בתוס' (שעה"מ). וכן דעת בעל התרומות ט; סמ"ג לאו קלו; וכן דעת הרמ"א י"ד י, א וש"א). ואילו הר"ף והרמב"ם (מאכ"א ז, ז), נקטו לקולא (וכן נקט בשלחן ערוך י, א. ובתב"ש שם סק"ט נקט שגם הר"ף והרמב"ם סוברים שצריך קליפה בסכין בת יומה).

ובכל אופן לכתחילה לא ישחוט בסכין אסורה (רש"י).

ב. מדובר בסכין שנשתמשו בה לאיסור באותו יום, אבל אם אין ידוע שנשתמשו בה היום, סתמה אינה בת יומא וקיימא לן נותן טעם לפגם מותר (עפ"י תוס' ועוד ראשונים).

ויש אוסרים אפילו בסכין שאינה בת יומה, כי בדרך כלל יש עליה שמנונית בעין, וזו אינה פוגמת (כ"כ הרשב"א בתירוץ שני).

ג. פרשו התוס' [בישוב מנהג העולם], שמא רק בכגון בית השחיטה שהוא קצת רותח, דחיקת הסכין מבליעה, [וכן הדין בחיתוך דבר חריף כצונן. להלן ק"א:], אבל לא בבשר צונן. וכן דעת הרשב"א והמאירי והר"ן בהדושיהם.

ואולם הריב"ם היה מצריך לאחר ניקור החלב, לחזור ולקלף בכל המקומות שחתך בסכין, משום בליעת החלב אגב דוחקא דסכינא.

ד. סכין ששחט בה טריפה; נחלקו רב אחא ורבינא האם הכשרה בחמין או בצונן. והלכה אפילו בצונן. ואם יש לו חתיכת בגד קשה – משפשף בו, ואפילו הדחה אין צריך.

א. עבר ושחט בה ללא הדחה; לדברי רב דלעיל – קולף, ויתכן שגם רב אחא ורבינא מודים לכך (עפ"י רשב"א ועוד. וכן כתבו האחרונים שלדעות הפוסקים כרב צריך לקלוף. אך י"א שכאן שונה הואיל ושחיטת טריפה אקראית היא ולא דמי לסכין של נכרים. ב"ח ופליתי בדעת הטור). ויש פוסקים שמדיח הבשר ותו לא (ע' טשו"ע יו"ד י, ג; מאירי בשם י"א. [גם לשון בה"ג (ס) מורה שמחלוקת האמוראים אמורה לענין הבשר, האם צריך הדחה בחמין או בצונן. וצ"ע]).

ב. סכין ששחט בה בהמה כשרה, יכול לשחוט בה שוב ללא הדחה ואין לחוש משום איסור דם, כי בית השחיטה טרוד לפלוט ואינו בולע (רשב"א, מרדכי, הג"א ועוד. וכן מורה פשט השו"ע י"ב כמש"כ שם הש"ך).

ודעת התוס' נראה שצריך הדחה משום שמנונית מועטת של 'אבר מן החי' הנמצאת על הסכין. וכן דעת האגודה (שער המלך סוף הלכות מאכ"א).

וכל זה לענין השימוש בסכין לשחיטה פעם אחרת, אבל אם בא לחתוך בה, אפילו שחט כשרה אסור לחתוך בה רותח ללא הגעלה, משום הדם הבלוע בסכין (תוס' ועוד, עפ"י גמרא להלן קיא. ובצונן נחלקו שם האם צריך הדחה).

ג. נוהגים לקנח סכין השחיטה יפה בין שחיטה לשחיטה, שמא תימצא הבהמה טרפה (יו"ד י, ג, ובש"ך).

ה. אמר רב יהודה אמר רב: הטבח צריך שלש סכינים; אחת ששוחט בה, ואחת שמחתך בה בשר, ואחת שמחתך בה חלבים [ולא יחתוך באותה סכין בשר ואח"כ חלבים, גזירה שמא יחתוך חלבים ואח"כ בשר. אבל עתה עושה הוא היכר לסכינים ולא יבוא להחליף].

וכן צריך שני כלים של מים; אחד שמדיח בו בשר ואחד שמדיח בו חלבים.

א. חתך הבשר בסכין שחתך בה חלב, בצונן – מדיח הבשר וכשר [ולכתחילה חששו פן ישכח להדיח]. וכן לענין כלי הדחה, מדיח שוב הבשר (רמב"ן).

ב. ברא"ש (בסימנים יא יט) מובא שעכשיו אין הקצבים נוהגים בסכינים מיוחדים לחלבים ולבשר, הלכך צריך להדיח ולשפשף הבשר יפה, שלא תישאר לחלוחית חלב דבוק. [במעדני יו"ט פרש דבריו לענין המנקרים, אבל לא בקצבים המחתכים חלבים למכירה].

ג. אבד סכין הבשר לטבח, ונצרך לחתוך בשר לקונים, משמע שיכול לשפשף את סכין החלבים ולהכשירה ולחתוך בה בשר עד שיביא סכין אחרת – שלא אסרו את סכין החלבים אלא הצריכו לכתחילה סכין נוסף (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ב מו).

ו. אמר אמימר בשם רב פפא: לא יכפה אדם את הכסלים (שחלב הכליות דבוק בהם) על הבשר, שהחלב נוטף ונבלע בבשר. ואעפ"י שבכל חלב ישנו קרום דק מעליו, אגב משמוש יד הטבח אין הקרום הזה שלם. ואולם כשמניח על הדף הכסלים עם החלב (והחלב למעלה. רש"י), אין חוששים שנוטף מהחלב על הכסלים, שאותו הקרום שבין הכסלים לחלב הוא עבה וחזק (ואמנם הוא עצמו אסור משום שהחלב נבלע בו, אבל אין נבלע כל כך שיהא זב לבשר שתחתיו. רש"י).

א. בדיעבד הניח הכסלים על הבשר, הרמב"ם כתב להתיר [בהדחה בשפשוף רב. רשב"א]. והרמב"ן והרשב"א פקפקו בזה משום חימום הבשר ובליעתו. אך צדד הרשב"א שבקליפה די שהרי אינו רותח גמור ודיו אם היא כבית השחיטה שמועיל בה קליפה (וכ"כ הר"ן). וכתב בדעת רש"י שללא קליפה יש לאסור. ואילו רש"ל כתב שאף לפרש"י אינו אלא לכתחילה.

ב. כתבו התוס' והרא"ש: דוקא כשהבשר עדיין חם אין להניח עליו את הכסלים, אבל כשנצטנן מותר להניח עליו חלב, ככתוב וישימו את החלבים על החזות. [וכן הדין לכל דבר שהדרך להדיחו, כגון בשר, מותר להניחו צונן בכלי של איסור, שאין לחוש שיאכלנו ללא הדחה] (ראשונים; יו"ד צא; סד, יח).
 וי"א שאין להניח חלב על בשר, שמא יניח כשלא יתקרר [ונמכתוב אין ראייה, כי כהנים זריזים הם. ועוד, מדרבנן הוא שאסור] (ע' בדק הבית לרא"ה ד, א; בהגר"א צא סק"ב; איסור והתר כ"ח; דרכי משה סד, יב).

יב. א. מהו 'שחין' ומהי 'מכוח' האם משפטם שוה? האם מצטרפים זה עם זה לטומאת נגעים?
 ב. מי שלקה בשחין ובמכוח במקום אחד ואח"כ נתנגע, האם נידון כשחין או כמכוח? ומה הדין כשהוכה או נדקר בשיפוד מלובן?

א. השחין הוא פגע בעור הבא מחמת חום מכה או מחולי הגוף כגון קדחת (רמב"ם), או מכל דבר חם שלא מחמת האש, כגון עופרת שנעקרה מהאדמה והיא חמה, או מחמי טבריה. המכוח באה מחום אש או מכל דבר הבא מחמת האש כגון סיד רותח וחמי האור.
 דין השחין והמכוח – והה. נגע צרעת כי יולד בהם, יש בו הסגר שבוע אחד ולא יותר. נראו בו אחד משני הסימנים הללו; שער לבן או פסיון (= התרחבות) – הכהן מחליטו בטומאה. לא צמח שער לבן ולא פשה הנגע – טהור. לפיכך חילקם הכתוב בשתי פרשיות – ללמד שאין מצטרפים זה עם זה לטמא בכגריס (רש"י: חצי פול).
 א. כל זמן שהשחין או המכוח הן מכות טריות – אינם מטמאים בנגעים כלל. ומאידך כשנתרפאו לגמרי, אעפ"י שיש במקומם צלקת – דינה כדין עור הבשר לכל דבר. לא נאמרו הדינים המיוחדים להם אלא בשלב בו העור החל להתרפאות, שנעשית שם קליפה כקליפת השום, ואז נקראים צרבת השחין; מחית המכוח (רמב"ם הל' טומאת צרעת ה).
 ב. היה שער לבן בתחילה – מחליט מיד. וכן אם הסגיר ופטר ואח"כ צמח שער לבן או פשה – יחליט (רמב"ם שם).
 ג. שחין שהסגירוהו ובתוך ימי ההסגר נעשה באותו מקום מכה – מתחילים ימי הסגר מחדש (עפ"י רבנו גרשום ורמב"ן).
 ואם לא הספיקה המכוח לעשות כלום עד שלקה שוב ע"י מכה, ישנה דעה שגם אז המכוח שבאמצע מפסיקה את השחין הראשון וצריך להתחיל הסגר חדש, ואין כן דעת הרמב"ן.

ב. לקה בשחין ואח"כ במכוח או להפך; האחרון בטל את הראשון. ונפקא מינה לענין צירוף, שאם היה זה כחצי גריס ואח"כ נצטרף אליו שחין או מכוח בכחצי גריס – אם הם מאותו הסוג מצטרפים, ואם לאו אין מצטרפים.
 ליבן שיפוד והכה בו – נסתפקו האם חום המכה קודמת לכווית האש, והרי ביטלה המכוח את השחין, או חום האש קודם לחום המכה והרי השחין מאוחר וביטל המכוח. ודוקא במכת חבטה, אבל בדקירה – החיתוך קודם לשריפה הלכך נדון משום מכות אש. ונפקא מינה לענין צירוף כנ"ל.

דף ט

יג. א. אלו לימודים מעשיים נצרכים לתלמיד חכם?
 ב. טבח שאינו יודע הלכות שחיטה, האם מותר לאכול משחיטתו?

א. אמר רב יהודה אמר רב: תלמיד חכם צריך שילמוד (לעשות) שלשה דברים: כתב, שחיטה ומילה. ורב חנניא בר שלמיא בשם רב אמר: אף קשר של תפילין, ברכת חתנים, וציצית. [ולרב יהודה, שלש אלה מצויים (והכל בקיאים בהם ואין צריכים לימוד, שמעצמו יהא בקי בהם. רש"י)].

א. רש"י מפרש 'כתב' – חתימת ידו. ויש מפרשים: כתיבת אגרות וכד'. וי"מ: כתיבת סת"ם.
ב. הרמב"ם והשלחן ערוך השמיטו זאת [מלבד קשר תפילין שהזכיר הרמב"ם. תפלין ג, יד]. ואפשר שהענין משתנה לפי הזמן והמקום, וכהיום אין מתעסקים בשחיטה ומילה אלא האומנים הבקיאים בכך (עפ"י חדושים ובאורים).

ב. אמר רב יהודה אמר שמואל: כל טבח שאינו יודע הלכות שחיטה – שהייה, דרסה, חלדה, הגרמה ועיקור – אסור לאכול משחיטתו. ומשמיענו שאפילו שחט לפנינו שתיים ושלוש פעמים, והיתה השחיטה כראוי, אין רשאים לסמוך על שחיטתו, כי פעמים שוהה ודורס ואין יודע שאסור לעשות כן.

א. נחלקו הדעות בפירוש 'עיקור'. לפרש"י היינו פסיקת הגרגרת. ופרשו התוס': לא פסק ממש אלא שחט בסכין פגומה או במגל. ויש מפרשים 'עיקור' שנעקר הסימן ונשמת חוץ ממקומו. ואפילו בעוף שנשמת סימן אחד, אין שחיטה מועלת לשני (תוס' עפ"י בה"ג).
ב. שוחט שבדקוהו ונמצא שאינו יודע הלכות שחיטה; אם לא נטל קבלה מעולם – כל מה ששחט עד עתה טרפה. ואם נטל קבלה ואחר זמן נמצא שאינו יודע – אין אוסרים למפרע אלא מעמידים אותו על החזקה ואומרים עתה הוא ששכח (עפ"י רשב"א ואגודה; רמ"א י"ד א). ויש פוסלים אף באופן זה (עט"ז ופר"ח ובהגר"א שם, משום ששוכח מעט מעט וגם איכא תרתי לריעותא).

י. ד. א. האם צריך לבדוק לאחר השחיטה שהסימנים נשחטו כראוי, לכתחילה ודיעבד?

ב. בהמה שארע בה לאחר שחיטתה מאורע המעורר חשש טריפות, מה דינה?

ג. האם יש חילוק בין ספק איסור לספק סכנה?

ד. מה דין ספק טומאה ברשות היחיד וברשות הרבים?

א. אמר רב יהודה אמר שמואל: הטבח צריך שיבדוק בסימנים לאחר שחיטה.

לא בדק – רבי אליעזר בן אנטיגנוס משום רבי אלעזר רבי ינאי אמר: טרפה ואסורה באכילה. במתניתא תנא: נבלה ומטמאה במשא. [נחלקו האם כיון שלא נתודע שנשחטה כהוגן הריהו כאילו לא נשחטה הלכך מטמאה כנבלה, או רק לענין איסור אכילה מעמידים אותה על חזקת איסור שהיתה לה בחיים, אבל לא לענין טומאת נבלה].

א. לדעת התוס' והרשב"א ועוד, מדין תורה הבהמה מותרת, כי על הרוב נשחטת כראוי, ומדרבנן החמירו [ובזה פרשו דעת רבי אלעזר שאינה מטמאה – שלא החמירו חכמים לעשותה כנבלה]. ודעת הרמב"ם שאסורה מהתורה (עפ"י תבואות שור ועוד. וכן נקט בספר בינת אדם (רוב חזקה א) בדעת הרא"ש בתשובה כ, יד. ובחו"ב צדד שהרא"ש סובר כהתוס').

ב. להלכה יש לנקוט לקולא, שאינה מטמאה במגע [אם משום שמדאורייתא יש לסמוך ששחט כראוי כנ"ל, או עכ"פ סברת התנא להחשיבה כמתה וכנבלה, אינה אלא מדרבנן] (עפ"י תבואות שור ורעק"א).

ג. נראה שיש לסמוך להחליט לחלוב את הבהמה ולשתות חלבה, ש"ל שעל החלב אין חזקת איסור כמו לבהמה, וביחוד לדעת הפוסקים שחלב נבלה אינו אסור אלא מדרבנן (עפ"י הגרעק"א).

ד. יש סוברים שבכלל הבדיקה הנצרכת, לבדוק שלא הגרים (עפ"י שו"ת הרא"ש כ, יב). ויש חולקים וסוברים שכל שנראה בעיניו מאומד דעתו שהוא במקום שחיטה, יוצא מידי הגרמה (עפ"י ב"י יו"ד כה). והכריעו האחרונים שכל ששוחט באמצע הצואר או סמוך לו, אין צריך לבדוק אחר הגרמה, אבל אם שחט למעלה או למטה צריך בדיקה, ואף בדיעבד אסורה ללא בדיקה, והרי זו ספק נבלה (תב"ש) או אף לוקה עליה משום חזקת איסור (פמ"ג). ויש אומרים שגם צריך לבדוק שלא נשמטו הסימנים ממקומם והרי שחט בפסול 'עיקור' [ואין זה דומה לשאר טריפות שסומכים על הרוב – כי פסול העיקור הוא מהלכות השחיטה, וכל שאין ידיעה על שחיטה כשרה, הריהי בחזקת איסור] (עפ"י בה"ג הל' שחיטה ועוד – ע' בר"ן ובשו"ת הרא"ש כ, יג, וכהסבר הב"ח ושו"ע הגר"ז יו"ד כה [ולשון בה"ג: 'צריך למיבדוק ונחשט וקנה... דילמא אית בהון פסילא בקניא ובושטא']).

ב. אמר רב הונא: בהמה שנשחטה, הריהי בחזקת התר עד שיוודע לך במה נטרפה. ופרשו, אעפ"י שנולד בה ריעותא, כלומר חשש טריפות. וכגון שפשט רב הונא ספקו של רבי אבא אודות זאב שנמל בני מעיים של השחטה והחזירם כשהם נקובים, אין חוששים שמא נקב במקום נקב אלא יש לתלות שלא היה בו נקב קודם השחיטה ועתה הוא ניקב.

א. אפילו יש שם נקבים הרבה שלא במקום שיניו, מסתבר שתולים כולם בזאב (תוס').
 ב. רוב הראשונים סוברים שאף הריאה בכלל דין זה. [והוא הדין כגון שאבדה הריאה ואי אפשר לבדקה – כשרה. ורק כשאפשר אסור לאכול עד שתבדק] (ע' בראשונים י: רש"י יב. שו"ת הרא"ש כ, כא; יו"ד לו, ה). ויש דעה החולקת (רבתיו של רש"י – ע' בתשובותיו סא סב; העיטור ח"ב הל' שחיטה. וע' גם בסמ"ק רא ובשו"ת הריב"ש תצח [וע"ש קצא] ובמובא ברמב"ן יב.).
 ג. נחלקו הראשונים, האם דין זה אמור אף בספק השקול לאיסור ולהתיר; לדעת רבנו יונה ועוד ראשונים (ע' ברשב"א ור"ן י: ועוד), כל שנולדה ריעותא והספק שקול אין מעמידים על חזקת התר [י"א שכן הדין בכל איסורים שבתורה (עפ"י פר"ח קי; בינת אדם רוב וחזקה טו) וי"א דוקא בטריפה משום שמחזיקים מאיסור לאיסור (עפ"י ש"ש ה, ט. וע' או"ש שחיטה א, יג שהעיר על דבריו, וכן בעונג יו"ט סט ע) או משום שחזקת התר שלה באה מכח רוב, הלכך כל שיש ריעותא גדולה אין כאן חזקה (עפ"י חזו"א אה"ע פא, ד)]. ויש סוברים שגם בזה מעמידים בחזקת התר (עפ"י תוס' להלן מג: ד"ה קסבר; יבמות ל: ד"ה אש; שו"ת הרא"ש כ, יא. וכן פסק הש"ך יו"ד נ) בהפסד מרובה. וע"ע אבני נזר יו"ד נד).

ד. אם נולדה ריעותא של ספק טריפות מחיים, נחלקו דעות הפוסקים האם יש להכשיר הבהמה בשחיטה, אם לאו (עש"ך יו"ד נ סק"ג; פר"ח כט, א; ש"ש ה, ח).

ג. הסיקו (כדברי רב הונא. וכן דעת אב"י ורב אשי) שסכנה חמורה מאיסור שחוששים בה לספק רחוק ואין חולכים בו אחר חזקה, משא"כ באיסור – כגון חשש שמא במקום נקב נקב; לענין טריפה אין חוששים לכך כנ"ל, ואילו לענין גילוי חוששים, שלכן צפור המנקר בתאנה ועכבר המנקר באבטיחים, חוששים שניקבו במקום נקב נחש ואסור משום סכנת ארסו. כיוצא בזה, צלוחית של מים חיים שהניחה מכוסה ובא ומצאה מגולה, אין חוששים שמא אדם טמא גילה אותה וטימאה ומטמאה אחרים [ואולם פסולה מלטהר כל שחולדה [או נחש לדברי ר"ג] יכולה לשתות ממנה או שירד בה טל], שיש לתלות באדם טהור או בשרצים שגילוה ואין תולים באדם טמא. ואילו לענין ספק מים מגולים חוששים לנחש.

[הניח צלוחית מגולה ובא ומצאה מכוסה, חוששים שמא אדם נכנס וכיסה, שהרי אין דרכם של שרצים לעשות זאת].

גם 'ספק ספקא' בגילוי – אסור (מאירי). וצריך אדם להיזהר מאד ולהחמיר בספק גילוי, שיותר החמירו חכמים בספקו מבספק איסור (טור י"ד קטז).

ד. ספק טומאה ברשות היחיד – טמא. ברשות הרבים – טהור. ואף ברשות היחיד, כל שאין בו דעת לישאל (כגון שריץ בפי חולדה וחולדה מהלכת על גבי ככרות של תרומה) – ספקו טהור. כן למדו הלכה מסוטה שעשאה הכתוב ספקה כודאי במקום סתר ובדבר שיש בו דעת להישאל בלבד.

פרשו התוס' שמסוטה למדים לטהר ברשות הרבים אפילו במקום שאין חזקת טהרה, וכגון שיש חזקה אחרת המתנגדת לחזקת טהרה. וברשות היחיד למדים לטמא אפילו במקום חזקת טהרה [ואעפ"י שבסוטה הורעה חזקת טהרה, מ"מ למדים מכך שעשאה הכתוב כודאי לטמא משמע שאין מעמידים כלל על חזקת טהרה].

ועוד כתבו, במקום שאין אפשר להיות אמת אם נטהר, כגון שיש אדם אחד מתוך שנים שהוא טמא ואין ידוע איזהו, והרי אי אפשר ששניהם טהורים – אין למדים מסוטה לטהר. ויש שנראה מדבריהם שחולקים על כך.

ע"ע שיטות וחילוקי דינים בפירוט יתר, בסוטה כט.

דפים ט – י

טו. א. מה דינם של פירות נקורים, לענין איסור גילוי?

ב. אלו משקים אסורים משום גילוי? כמה ישוה ויהיו אסורים?

א. כאמור, הפירות הנקורים (שיש בהם ליחה כגון ענבים ואבטיח), חוששים שמא נקרם נחש וכד' ואסורים משום גילוי. ואפילו ראו שנקב בהם מי שאין לו ארס כגון צפור ועכבר, חוששים שמא במקום נקב נחש נקבו.

בדבר יבש, חותך מקום הניקור והשאר מותר (ר"ש וריב"מ"ף ורע"ב תרומות ה,ו). שומים כתושים – סכנה לגילוי (רבי יוסי בן שאול – ביצה ז:).

רבי שמעון בן מנסיא אומר: אף בדבר שיש בו ליחה הדין כן (תוספתא שם פ"ז). ואין הלכה כדבריו (ערמב"ם רוצח ושמירת הנפש יב,ב).

ב. שלשה משקים אסורים משום גילוי; מים ויין וחלב. כמה ישוה ויהיו אסורים? – כדי שיצא הרחש ממקום קרוב וישתה, ופירש ר' יצחק בריה דרב יהודה, כדי שיצא מתחת אוזן כלי וישתה ויחזור לחורו.

א. בירושלמי משמע שאין צריך בכדי שיחזור לחורו, ועל השאלה הלא רואהו מתרץ כחוט השערה הוא, ושפיפון שמו. פירוש שאינו נראה מרוב דקותו (תורא"ש).

ב. כתבו ראשונים: עתה אין חוששים לגילוי, במקומותינו שאין הנחשים מצויים בינינו. וכן מובא בשלחן ערוך (י"ד ר"ס קטז). ויש שנהגו להחמיר (ע' פתחי תשובה שם בשם השל"ה והגר"א. וכן נהג החו"א). ובעל נפש הרוצה להחמיר בדבר וחושש משום בל תשחית, עצתו להשאיר המאכל או המשקה עד שיתקלקל מאליו (מבוא לספר 'שמירת הגוף והנפש' יג, מהגרשו"א). ע"ע פרטי דינים בע"ז ל לא.

דף י

- טז. א. השוחט בסכין ונמצאת פגומה, מה דין שחיטתו?
 ב. שחט כמה בהמות בזה אחר זה, האם צריך לבדוק הסכין בין כל אחת ואחת? מה הדין כששחט כמה בלא לבדוק ביניהן ונמצאת הסכין פגומה לבסוף?
 ג. מה דין שחיטה שנולד בה ספק?

א. השוחט בסכין (בדוקה) ונמצאת פגומה; אמר רב הונא: אפילו שיבר בה עצמות כל היום כולו (לאחר השחיטה) – חוששים שמא בעור נפגמה ושחיטתו פסולה. ורב חסדא מכשיר, שאין ספק (– פגימה בעור) מוציא מידי ודאי (שהעצם ודאי פוגמת).

ופרשו בגמרא שרב חסדא מכשיר אפילו לא שיבר עצמות, כי תולים שנפגמה מעצם המפרקת. ולפי 'אבעית אימא' גם כששחט כמה בהמות מכשיר רב חסדא את כולן כי תולים שנפגמה במפרקת האחרונה (ורב כהנא אינו סובר כן).

לפי פירוש אחד בתוס', טעם הדבר הוא שקרוב לודאי שנפגמה באחרונה כי בראשונות רגיל להזהר שלא לדחוק הסכין בכח במפרקת לפי שעדיין צריך לשחוט אחרונה, משא"כ באחרונה אינו חושש. אבל בלאו הכי יש לפסול את כולם מלבד הראשונה, כיון שהבהמה בחייה בחזקת איסור והרי הסכין פגום לפניך.

הלכה כרב הונא כשלא שיבר בה עצם (ואין תולים במפרקת יותר מבעור), וכרב חסדא כששיבר.

א. כן נקטו הפוסקים להלכה. וכן העיד רש"י על מעשה שבא על ידו בעוף, והורה לו רבי יעקב ב"ר יקר לאיסור, שמא בעור נפגמה. [ואולם הדם חייב בכיסוי. תרומת הדשן קפ"ו].

ואם ודאי נגעה הסכין במפרקת, יש אומרים שנוקטים להקל לתלות שנפגם מהמפרקת. והרמב"ן חולק וסובר שלא נפסקה הלכה כרב חסדא אלא בששבר ממש, לא בנגיעה (וכן דעת הרשב"א. וע"ש שאפילו חתכה בהולכה והבאה אין לתלות. ואולם אם נפלה על הקרקע על חודה – הריזה כשבירת עצמות. ואם אין ידוע על איזה צד נפלה, אין תולים להקל).

ב. יש סוברים שאין להקל כשנמצאת הסכין פגומה לאחר שבירת עצמות אלא כשיש בסכין שיעור הכשר שחיטה חוץ לפגימה, שאז תולים שאפילו אם היתה פגם בשעת השחיטה, שמא לא נשחטו סימנים כנגד הפגימה (עפ"י הרי"ף). ויש מקלים בכל אופן (כן נוקט הרשב"א לעיקר).

ג. גם לרב הונא הפוסל בשיבר בה עצמות, נראה שאינו אלא ספק נבלה ולא ודאי (עפ"י כסף משנה שחיטה א, כה. וצ"ל ששונה משאר תרתי לריעותא שהלכה כחכמים (בריש נדה) לטמא מודאי, כי כאן יש כמה ספקות נוספים, וכמש"כ הראשונים בפירוש 'סכין אתרעי בהמה לא אתרעי').

ד. לא בדק הסכין לאחר שחיטה, כגון שאבד; כתב הרמב"ן נראה שלרב הונא השחיטה פסולה. ואין כן דעת הרי"ף (והרשב"א הוכיח כהרי"ף).

ומכל מקום אין הלכה כרב הונא בזה אלא כרב חסדא [שהרי זה כדין שבר בה עצם ונפגם, שא"א לבדוק את מצב הסכין בשחיטה]. אך יתכן שכשהסכין לפנינו צריך בדיקה לכתחילה אחר השחיטה [ואולם לרב חסדא עצמו אין צריך, שהרי גם אם ימצא פגום תולה במפרקת] (רמב"ן ו"פ). וכן נקטו הרמב"ם (א, כד) והרשב"א שלכתחילה יש לבדוק הסכין לאחר שחיטה. והראב"ד השיג ונקט שאין צריך בדיקה אלא אם בא לשחוט עוד (וכן נקטו הרו"ה והרא"ה – בדק הבית א, א).

אבדה הסכין לאחר שחיטה, והרי במצב זה אנו מכשירים את השחיטה, ושוב נמצאה הסכין פגומה – נחלקו האחרונים האם השחיטה כשרה הואיל ויצא הדבר בהתר (וכ"ה בשו"ע י"ד יח, יג ובט"ז) אם לאו (עב"ח ופר"ח שם. וע"ע: חזו"א אה"ע פ, כד; בית ישי סוס"י מח). ה. לא בדק הסכין אף לא מקודם השחיטה – פסול לדברי הכל (עפ"י הרשב"א ועוד).

ב. רב אחא בריה דרבא מסר שרב כהנא מצריך בדיקה בין כל שחיטה ושחיטה [אם מפני שסובר כרב הונא, וכדי שלא לפסול הראשונה אם תימצא פגומה אח"כ. אם כרב חסדא – כדי שלא לפסול את האחרונות אם תימצא הסכין פגומה].

ואולם אין צריך להראות סכין לחכם אלא קודם תחילת השחיטה, ומשום כבודו של חכם, אבל בין שחיטה לשחיטה לא די בבדיקת השוחט, שעד אחד נאמן באיסורין. לא בדק בין בהמה לבהמה ולבסוף נמצאת הסכין פגומה – לרב הונא כולן פסולות (וכן הלכה, כאמור). ולרב חסדא, לפי לשון אחת כולן פסולות מלבד הראשונה, כי חוששים שנפגמה כבר במפרקת של הראשונה. ול'אבעית אימא' כולן כשרות. מעשה ברב יוסף שהטריף עד שלש עשרה חיות, שלא בדקו בין זו לזו ולאחר שחיטת כולן נמצאת פגומה.

א. יש אומרים שלרב הונא צריך לבדוק בין בהמה לבהמה מעיקר הדין, שכל שלא בדק הסכין לאחר שחיטה, אין שחיטתו כשרה (כ"מ מהרמב"ן). ולהראב"ד נראה שאף לדין בדיקה זו מעיקר הדין, כבדיקה שקודם שחיטה. ויש אומרים שגם לרב הונא בדיקה זו אינה אלא עצה טובה, או נצרכת משום 'בל תשחית' – כדי שאם יימצא פגום לא יפסיד הכל (עפ"י רשב"א). ופסק בספר תרומת הדשן (קפד) [עפ"י דקדוק לשונות הרי"ף והרמב"ם] שאפילו לכתחילה, אם מקבל עליו את ההפסד לכשימצא פגום, אין צריך לבדוק בין כל אחד ואחד (וכן משמע בספר התרומות ב; וים של שלמה סי' יט (ש"ך). וכן פסק הרמ"א יח, יא. ומ"מ אם נמצאת פגומה חייב לשלם לבעל הבהמה, שהפסידו בידים. כ"כ הלבוש. והט"ז חולק. וע"ש בפת"ש בשם פנים מאירות ח"ב קמ; באר יצחק אה"ע יב).

ב. לא בדק בין בהמה לבהמה ואבדה הסכין; הראב"ד נקט לפסול את כולם מלבד הראשונה, שהרי זה כאילו לא בדק קודם שחיטה. ודעת הרמב"ן להכשיר את כולן מלבד אם יודע שנגע הסכין במפרקת כששחט, שאז יש לחוש שנפגם אז וכל השחיטות שלאחר מכן פסולות (כן נקט הרשב"א לעיקר אלא שהמחמיר כהראב"ד תבוא עליו ברכה. ודעת הרו"ה והרא"ש להכשיר. וכן פסק בתרומת הדשן קפד).

ג. כל ספק בשחיטה – פסול. כגון השוחט את העוף ואין ידוע אם נשמטה הגרגרת קודם ששחט הוושט או אחר כך. וכן ספק שהיה או ספק דרס.

נחלקו דעות הפוסקים האם בספק שחיטה מטמאה משום נבלה, או שמא יש לדמות זאת למי שלא בדק סימנים לאחר השחיטה.

ואולם שונה נידון סכין שנמצאת פגומה לאחר שחיטה שבזה מכשיר רב חסדא, כי לא נמצאת ריעותא בבהמה אלא בסכין, לכך תולים הפגם בדבר אחר.

לפי פירוש אחד בתוס' (כאן ובגדה ב:) אין החילוק היכן נולדה הריעותא אלא בטיב החשש; סכין שנמצאה פגומה יש בה כמה ספקות, שמא נפגמה במפרקת שמא בעור, שמא במיעוט בתרא שמא בקמא, ואפילו בקמא, שמא לא נשחטו הסימנים כנגד הפגימה – לכך מכשיר רב חסדא.

יז. א. מנין שמעמידים דבר על חזקתו?

ב. טמא שטבל ונתעורר אחר כך ספק בטבילה, האם טבילתו טבילה?

ג. היכן מסגיר הכהן את הבית המנוגע?

א. מנין זה שאמרו חכמים העמד דבר על חזקתו – אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מהכתוב בצרעת בתים ויצא הכהן מן הבית אל פתח הבית והסגיר... – ואין חוששים שבינתיים התמעט הנגע, שמעמידים אותו על חזקתו הראשונה.

רב אחא בר יעקב הקשה על כך, שמא יוצא הכהן דרך אחוריו ורואה הנגע כשמסגירו. ואולם אינו חולק על עיקר דין חזקה המוסכם על הכל (רמב"ן) אלא שלדבריו אין למדים זאת מהכתוב (תוס') רק מהלכה (מהרש"א). אביי השיב על דברי רב אחא, ורבא דחה דברי אביי. כמו כן הביאו ברייתא להוכיח דלא כרב אחא, ודחו ההוכחה.

א. מבואר בתוס' שגם ברשות הרבים ובדבר שאין בו דעת לישאל, מעמידים הנגע על חזקתו ובכל ענין טימא הכתוב. וגם שלבסוף ראינו שפחת הנגע מכגרים והרי הורעה החזקה, אעפ"כ הולכים אחר חזקה קמייתא, ואף לקולא – כגון לשרוף קדשים או להביא קרבן אם נכנס לעזרה.

ב. עוד על מקורות נוספים לדין חזקה – ע' בתוספתא גטין ב, יג ובמצפה שמואל; משך חכמה ראה יג,ו.

ב. טמא שטבל ועלה ונמצא עליו דבר חוצץ, אעפ"י שנתעסק באותו המין כל היום – לא עלתה לו טבילה עד שיאמר ברי לי שלא היה עלי קודם לכן. ופרשו הטעם שיש לומר העמד טמא על חזקתו והרי הורעה חזקת הטבילה.

א. לפי תירוץ אחד בתוס', דוקא לענין טהרות הדין כן [שהחמירו בהן], אבל בטבילת נדה לבעלה, אם טבלה סמוך לחפיפה – עלתה לה טבילה. [ויש אומרים, דוקא כשהחפיפה היתה באותה עונה, אבל חפפה ביום וטבלה בלילה, אפילו בסמיכות – לא. ב"י בשם הרמב"ם; רמ"א קצט, י]. ולפי התירוץ האחרים (וכ"כ הרמב"ן והרשב"א), אף לענין טהרות, בכל מקום שיש חפיפה [הדחה] והיתה הטבילה סמוך לה – עלתה לה טבילה. ולדעת הרמב"ם (מקואות ב), אפילו חפפה סמוך לטבילה צריכה טבילה אחרת אלא שאינה טעונה חפיפה נוספת. ודוקא כשלא נתעסקה באותו המין לאחר טבילה, אבל נתעסקה – אינה צריכה טבילה אחרת אם חפפה קודם טבילה (עפ"י תשו"ע י"ד קצט, יא). ויש מחמירים אף בזה כל שאינה אומרת ברי לי (כן נקט שם הש"ך לעיקר).

ב. גם בחציצה במיעוט הגוף שאינה פוסלת אלא מדרבנן, מעמידים את הטמא בחזקתו הראשונה (עפ"י אור שמח מקואות ד, ב; סדרי טהרה קצט סק"מ). ויש מי שכתב שלדעת הסוברים שספק דרבנן לקולא אפילו במקום חזקת איסור, אף בזה יש להקל (עפ"י שו"ת תופעות ראם י"ד טו). ג. כן הדין במקוה שנמצא חסר, כל טהרות שנעשו על גביו למפרע טמאות. לדברי חכמים טמא אף ברשות הרבים [ונחלקו אחרונים אם הוא דין תורה או מדרבנן]. ע' שו"ת הב"ח א [ובשו"ת גאוני בתראי יד טו]; בכור שור – כאן, ותבואות שור ב סקל"ב]. ולרבי שמעון אין טמא אלא ברשות היחיד (ריש נדה). ואעפ"י שאין ריעותא בטובל עצמו, אך היות והספק שקול, שמא נחסר מקודם שמא אח"כ, ועוד הלא דרך המקוה לילך ולהחסיר בכל שעה – הלכך לא עלתה לו טבילה (עתוס').

אם ידוע שהיה המקוה שלם זמן מועט קודם הטבילה [וכעבור זמן מרובה נמדד ונמצא חסר], י"א שאין מטמאים הטהרות למפרע (עריטב"א עירובין לו. תורי"ד קדושין עט: שו"ת חכם צבי ג. וע"ע אמרי בינה שחיטה ח).

ג. הכהן יוצא מן הבית לגמרי [ואינו עומד תחת המשקוף] ומסגיר. ולא יתרחק אלא יעמוד בצד המשקוף (ויצא הכהן מן הבית; אל פתח הבית).
הלך לביתו והסגיר, או שעמד בתוך הבית המנוגע והסגיר – הסגרו מוסגר (והסגיר את הבית – מכל מקום).

משמע מדברי התוס' שגם כאשר הכהן אינו יודע בודאות אם יש שם נגע המטמא, כגון שאינו יודע שיעורו, יכול להסגיר ואח"כ יתברר אם הסגרו מוסגר אם לאו (וע' חזו"א ריד שצדד לפרש בדרך אחרת מהתוס').

דף יא

יח. מנין שהולכים אחר הרוב?

רוב שישנו לפנינו – 'דאיאת קמן'. כגון רוב סנהדרין, וכן ט' חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת בשר נבלה ונמצא בשר ברחוב – מפורש בכתוב אחרי רבים להטת.
רוב שאינו לפנינו (אלא מוטבע בטבעו של עולם) – הביאו עליו אמוראים עשר ראיות מן הכתובים [וסימן בעלי המימרות: 'זמ"ן שב"ח מכנ"ש']; שלש מהם נדחו בדחיות פרטיות, ועוד דחו בדחיה אחת כללית את כולן;
– מכך שאין מנתחים את ראש העולה (ונתח אתה לנתחיה – ולא נתחיה לנתחים) אלא מקטירים אותה בשלמותו, ואין חוששים שמא ניקב קרום של מוח, מוכח שהולכים אחר הרוב שאינן טרפות (רבי אלעזר).
ודחו, שמא חותך ואינו מבדיל וכך הוא בודק (ואין נקרא 'נתח' אלא בחיתוך מוחלט).
– מכך שאין שוברים עצם הגולגולת של קרבן פסח (ועצם לא תשברו בו) לבדוק שמא ניקב קרום של מוח (מר בריה דרבינא).
ודחו, שמא מניח העצם על הגחלים והיא נשרפת ואז יכול לבדוק.
– מכך שאליית הכבש נקטרת בשלמותה עד מול הכליות (חלבו האליה תמימה לעמת העצה יסירנה), ואין חוששים שמא נפסק שם חוט השדרה ונטרף (רב נחמן בר יצחק).
ודחו, שמא פותח השדרה לאורכה (מצד החלל, ובגב היא מחוברת. רש"י) ובודק את החוט ואינו חותך לגמרי, ובכלל 'תמימה' היא.
– מכך שאמרה תורה לערוף העגלה ולהשאירה בשלמותה כשהיתה (... העגלה הערופה) ואין לחוש שמא היא טריפה [והרי נאמר בה 'כפרה' כקדשים ומכאן שעגלה טריפה פסולה] (רב ששת בריה דרב אידי).
– מכך שאמרה תורה לשרוף הפרה האדומה בשלמותה כמו שהיתה בשעת שחיטה (ושחט אתה... ושרף את הפרה), ואין לחוש שמא היא טריפה [והלא קראתה תורה 'חטאת'] (רבה בר רב שילא).
מדברי הר"ש (בפרה ד, ג) משמע שמותר לנתח את הפרה לאחר שחיתתה. והקשה במשל"מ מסוגיתנו. [וגם אם כוונת הר"ש לענין דיעבד קשה הלא כל ששינה מדינו צריך לפסול, שהרי כתוב 'חוקה' לעכב]. ויתכן שאין כוונת הגמרא לדרשה גמורה, שאין כאן יתור מלים אלא שרהיטת הכתוב משמע שלא עשה כלום בין שחיטה לשריפה הרי שגם שלימה כשרה. וכן לענין עגלה ערופה, לא יתכן לשון הכתוב אם השלמה פסולה (עפ"י חזו"א פרה ח, ט).
– מכך שמשלחים את השעיר לעזאזל ומתפרק לאברים בלא שיהא אפשר לבדוקו אם לא נטרף, והרי אין הגורל קובע לעזאזל אלא בדבר הראוי לשם (רב אחא בר יעקב).

– ממה שאמרה תורה מכה אביו ואמו יומת, ואין חוששים שמא אינו אביו – מכאן שהולכים אחר רוב בעילות אחר הבעל (רב מרי).

וכן יש ללמוד ממה שדנים בעריות שקורבתם מצד האב (רמב"ן). וכן לכא' יש ללמוד מדיני כהנים, שאין חוששים שמא זינתה אחת מאמותיו והרי נעשה חלל. ע' תו"ח.

– ממה שאמרה תורה שההורג את הנפש נהרג ואין חוששים שמא במקום סייף היה נקב והרי הרג את הטריפה (רב כהנא). וכן מכך שאין חוששים שהרוצח היה טרפה ופטור. רמב"ן.

– ממה שעדים זוממים נהרגים, ואין חוששים שמא העידו להרוג את הטריפה (רבינא). או שמא הם עצמם טרפה. ראשונים.

– ממה שאמרה תורה לשחוט הבהמה ולאכול ואין לחוש שמא במקום נקב שחט (רב אשי).
ו שא לו (רב כהנא / רב שימי) על כולם (רש"י), שמא במקום שלא אפשר לברר אכן סומכים על הרוב, אבל לא במקום שאפשר לברר. וכשם שסובר רבי מאיר לפי האמת, שכל שאפשר לברר אין לסמוך על הרוב [שלכך קטן וקטנה ימתינו ביבום עד שיגדלו ויוברר שאין הקטן סריס ולא הקטנה איילונית].

א. פרש"י לפי המסקנא שזה שהולכים אחר רובא דליתא קמן גם כשאפשר לברר, הלכה למשה מסיני היא. או גם 'אחרי רבים להטות' משמע אף רוב כזה שאינו שונה מרובא דאיתא קמן. הלכך אין צורך לבדוק כל י"ח טריפות, מלבד נקובת הריאה שבודקים כל שאפשר הדבר, משום שריעותא זו מצויה.

ב. גם לרבי מאיר, מדין תורה הולכים אחר הרוב, רק מדרבנן חושש למיעוט. ואולם כשיש חזקה המסייעת למיעוט, אף מדאוריתא חושש (עפ"י תוס' כאן ובבכורות כ וקדושין פ ועוד). וישנה דעה שרבי מאיר חושש למיעוט [כשאפשר] מדין תורה (ע' מרדכי להלן פ"ט תשלז בשם ר"ב; תוס' גדה).

למיעוט דמיעוט אין רבי מאיר חושש (ע"ז לד: ועוד).

ג. יש לשמוע מסוגיתנו שרבי מאיר אינו חושש למיעוט אלא ברובא דליתא קמן [משום שלדבריו אין ללמוד אפשר משאי אפשר], אבל ברובא דאיתא קמן מודה שהולכים אחר הרוב (עפ"י חזו"א טהרות ז, יא). ותמה שם מכח הנחה זו על דברי הר"ש. ולכאורה י"ל לפירוש התוס' לא הביאו מר"מ אלא כדוגמא לחילוק בין אפשר לשאי אפשר, אבל ר"מ עצמו יתכן שמדרבנן מצריך לברר אף ברובא דאיתא קמן בדאפשר).

ד. 'חזקה הבאה מכח רוב'; יש אומרים שמועילה, כגון בהמה שנשחטה ונמצאת טריפה, אנו מחזיקים על סמך הרוב שכשנולדה לא היתה טרפה ודנים מכח זאת חזקה דמעיקרא לומר שנטרפה בסוף חייה, הלכך הגבינות שנעשו מחלבה קודם שמתה – כשרות (עפ"י הרא"ש ועוד). [והרשב"א התיר רק בסוגי טריפה שיכולים לבוא בשעה אחרונה].

ויש סוברים שאין לומר חזקה כגון זו, כיון שלא ידענו ידיעה ודאית ומוחלטת על המצב הראשון (עפ"י תוס' [ואין דין 'רוב' מועיל אלא לענין הכרעת הדין אבל לא להחשב לנו ידיעה. חזו"א יב, א]. ולדעתם הגבינות אסורות אפילו עשויות מכמה בהמות ואחת נמצאת טרפה, ואין מצרפים הרוב לחוות 'ספק ספקא' להתירא. ואולם בסירכות הריאה כתבו התוס' שכשר משום 'ספק ספקא', שמא אינה טריפה כלל).

[ויש דעה המכשירה את החלב מדין 'רוב' ולא מדין 'חזקה'; שכיון שבשעת החליבה הלכנו אחר הרוב וקבענו שאינה טרפה, גם עתה לא ישתנה דין ה'רוב' על אותה שעה, הגם שכעת היא ממיעוט טריפות. חזו"א שם בדעת הר"י].

דף יב

- ט. א. מי שאינו יודע הלכות שחיטה, האם צריך ומועיל לראות שחיטתו מתחילה ועוד סוף?
ב. מצא תרנגולת שחוטה או שאבדו לו גדייו ותרנגוליו והלך ומצאם שחויים, או שאמר לשלוחו צא שחוט והלך ומצא שחוט – האם מותר הבשר באכילה, או שמא יש לחוש שנשחטו שלא על ידי בקי?
ג. האומר לשלוחו צא ותרומ, והלך ומצא תרומ – מה הדין?
ד. מה דינה של שחיטת חרש שוטה וקטן?
ה. האם צריך כוונה לשחיטה אם לאו?

א. מי שאינו יודע הלכות שחיטה – אסור לאכול משחיטתו. ואפילו שחט לפנינו סימן אחד כהוגן, חוששים שמא שהה או דרס בשני וכד'. ואם ראהו מתחילה ועד סוף – מותר (כן פירשו דברי רב נחמן אמר רב). כתבו ראשונים, גם אם אחר השחיטה שאלגוהו ואמר לנו שלא שהה ולא דרס – אסור לאכול משחיטתו שמא אינו זכור כעת כיון שבשעת השחיטה לא ידע ההלכות. ויש מי שהכשיר באופן זה (כן הביא הרמב"ן מאחד מחכמי צרפת, וכן רצה לדייק מלשון רש"י. ואולם הוא עצמו נקט לאסור, וכתב שכל רבותיו שוים בדבר).

ב. הרי שמצא תרנגולת שחוטה בשוק, או שאמר לשלוחו צא ושחוט והלך (השליח. תוס'. וע' תו"ח) ומצא שחוט – חזקתו שחוט, שכן רוב מצויים אצל שחיטה מומחים. כן הוכיחו בגמרא מהברייתא, וכן אמר רב נחמן [ודלא כרבינא לעיל ג:].

וכן מי שאבדו לו גדייו ותרנגוליו ומצאם שחויים בבית – מותרים. אבל מצאם באשפה שבבית (או בשוק בלא אשפה. בה"ג ותוס' וש"ר עפ"י ב"מ כד) – רבי יהודה אוסר ורבי חנינא בן ריה"ג מתיר. מצאן באשפה שבשוק לדברי הכל אסור. כן פירש רב נחמן בר יצחק.

א. התוס' נקטו (עפ"י התוספתא. וכן נקט רש"ל) שהוא הדין למי שנגנבו לו גדייו ומצאם שחויים – מותר, שהחשוד על הגניבה אינו חשוד על הנבלה. ויש חולקים וסוברים שהחשוד לגנוב חשוד לשחוט שלא בידיעת ההלכות (עפ"י ספר יראים תנו. ומובאת דעה זו באור זרוע הל' שחיטה ססז) [ואף שאינו חשוד על איסור אחר, זהו כלפי מעשה אחר אבל באותו מעשה חשוד, כגון כאן שבמעשה השחיטה עצמה עובר גם על איסור גניבה, חוששים שעבר איסור נוסף במעשה זה ושחט שלא כדין. עפ"י בית הלוי ח"ב א. והגרנ"ט (קמג) באר בדעת הרמב"ם שהואיל ופסק כאביי (בסנהדרין כז) שהאוכל נבלות להכעיס פסול לעדות, כמו"כ שחיטתו פסולה].

ב. הרמב"ם (שחיטה ד, ח) פסק כרבי יהודה לאסור. ושאר הראשונים פוסקים כרבי חנינא בנו של ריה"ג (עפ"י תוס', רא"ש יו; תורת הבית א; ר"ן. וכן נקטו ב"י רש"ל). ואין להתיר אלא במקום שרובם ישראל, או אף ברוב נכרים אך כשרוב הטבחים ישראל [בדבר הנשחט בבית המטבחים] (עפ"י ב"מ כד וברא"ש; יש"ש כג. ע"ש כמה פרטים).
ע"ע לעיל ג ט.

ג. האומר לשלוחו צא ותרומ והלך (בעל הבית. רש"י) ומצא תרומ – אמר רב נחמן: אין חזקתו תרומ, שאין ודאי שהשליח עושה שליחותו, ושמא אדם אחר שמע ותרם מדעתו, והתורם שלא מדעת בעליו אין תרומתו תרומה.

אם לפי אומד הדעת ידוע שאין לו הפרש אם יתרום עבורו אדם זה או אחר, נראה מדברי כמה ראשונים (ערמב"ן בגשין סו ועוד) שמועילה תרומתו מאחר וגילה זה דעתו שגוה לו וזכין לאדם שלא בפניו (ע' תרומת הדשן קפת. וכן נראה שנקטו הפוסקים להלכה – ע' רמ"א יו"ד שכה; חו"א יו"ד קצט; מנחת שלמה ח"ג קלג).

ד-ה. שחיטת חרש שוטה וקטן פסולה אפילו בדיעבד. ואם אחרים רואים אותם (שלא פסלו את השחיטה) – שחיטתם כשרה, בחולין. כן שנינו במשנה, והעמידה רבא כרבי נתן שאין צריך כוונה לשחיטה, שלכן הזורק סכין לנועצה בכותל (או הפיל סכין. להלן לא) והלכה ושחטה כדרכה – שחיטתו כשרה. וחכמים פוסלים (עד שיתכוין לחיתוך סימנים. ראשונים עפ"י גמרא להלן לא). הלכה כרבי נתן (ר' אושעיא ועירא דמן חבריא).

לחכמים המצריכים כוונה, יש אומרים שאם גדול עומד על גבי חש"ו ומלמדם להתכוין בשחיטה – שחיטתם כשרה, ולא אמרו פסולה אלא כשאחרים רק משגיחים שלא קלקלו אבל אינם מלמדים אותם לכוון (תוס' ועוד). או אפילו אינו מלמדם אלא שעומד על גביהם – כשרה הואיל ואימת הגדול עליהם (עפ"י רמב"ן לא. רבנו יונה – ע' בשו"ת הרשב"א ח"א כו תקצג). ויש אומרים שבכל אופן פסול, שאין מחשבתם ניכרת מתוך המעשה [שלא כבכתיבת גט] ואינם מתכוונים אלא לחיתוך בשר בעלמא (עפ"י תוס' יבמות קד: ושו"ת הרשב"א שם. וע' במאירי טעם אחר). ויש מחלקים בין קטן וחרש ובין שוטה, שבזה אין מועיל אפילו גדול עומד על גביו (ע' בשו"ת הרשב"א – בדעת התוס').

לכתחילה אין ליתן לחרש שוטה וקטן לשחוט גם אם אחרים רואים שחיטתם. הטעם הוא משום חשש 'בל תשחית', או מחשש שמא ימסרו להם לשחוט ללא השגחה (ע' בראשונים לעיל ב). לפרוש רבנו תם (ב.) אין מוסרים להם לשחוט לכתחילה אפילו כדי להשליך לכלבים, שמא יטעו ויכשירו שחיטתם.

דפים יב – יג

כ. חרש שוטה וקטן, האם יש להם מחשבה ומעשה, ומחשבה הניכרת מתוך מעשה?

קטנים, יש להם מעשה ואין להם מחשבה (משנה כלים יז, טו). ואם מחשבתם ניכרת מתוך מעשיהם – מדרבנן יש להם מחשבה כזו (רי"ח), אבל מדאורייתא נסתפק רבי יוחנן. ולפי רב נחמן בר יצחק פשט רבי יוחנן שמדאורייתא אין להם מחשבה כזו.

לפרש"י 'מעשה' היינו מעשה עם דיבור המפרש כוונתם. ו'מחשבה' היינו דיבור ללא מעשה. ו'מחשבה הניכרת מתוך המעשה' היינו מעשה ללא דיבור. והתוס' חולקים וסוברים שאין הדיבור מעלה או מוריד כלום. ו'מעשה' היינו זה המורה בהחלט על כוונת עושהו. 'מחשבה' היינו כשאין המעשה מורה כלום. ו'מחשבה הניכרת מתוך מעשה' היינו מעשה המוכיח קצת.

לפיכך, תינוקות שחקקו אלון ורמון ואגוז למוד בהם עפר או שהתקינום לכף מאזנים – טמאים. אבל מצאו קליפת אגוז וחשבו עליה למוד או אפילו מדדו בה אך לא עשו בה מעשה לשם כלי – אינה מקבלת טומאה (רש"י).

לפרש"י מדובר שאומרים בפירוש שעושים לשם כלי. ולפירוש התוס' אפילו אין אומרים כלום. העלו פירות לגג כדי שירד עליהם הטל – אינם ב'כי יתן' להיות מוכשרים לקבל טומאה. לפרש"י מדובר שהעלום מפני הכנימה ורק אח"כ נתכוונו לטל שירד עליהם [ואף אמרו בפיהם. משל"מ טו"א יד, ב], הלכך הרי זו 'מחשבה' גרידא ואין להם. ומשמע שאם כשהעלו אמרו שמפני הטל מעלים – מוכשרים לקבל טומאה (וכ"מ בתוספתא מכשירין. וצ"ע כיצד יפרשו התוס'. חו"א). והתוס' חולקים וסוברים שאפילו אמרו בפירוש אין מועיל, שאין מחשבתם ניכרת מתוך המעשה כלל, כי אפשר שמעלה מפני הכנימה (וכ"מ בר"ש וברא"ש טהרות ת, א). ואולם שמא אם העלה בשעת הטל מועילה מחשבתו.

היפך הקטן בפירות כדי שהטל יבוא עליהם מצד אחר – הרי זה ב'כי יתן' [מדרבנן לחומרא], שהרי מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו.

יש מי שמצדד [עפ"י לשון הרמב"ם] שדוקא בקטן מועיל, ולא בחרש ובשוטה (ע' ראש יוסף). ויש חולקים (ע' גרסת המאירי; מקום שמואל כה).

קטן ששחט קדשים לשמן – פסולים, שאין לו מחשבה (ואין ניכר מתוך מעשיו שעושה לשמה). היתה בהמת עולה בדרום והביאה לצפון ושחטה – נסתפק רבי יוחנן בדבר. ולפי רנב"י פשט שמדאורייתא אין מועיל אעפ"י שמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שלשחיטת עולה נתכוין [אבל אין מחשבתו ניכרת בהחלט, כי שמא שיגה מקומה מפני סיבה אחרת].

א. לפרש"י, אם אמר בפירוש שמביאה לצפון כדי לשחטה לשם עולה, הרי זה 'מעשה' וכשר. והתוס' חולקים וסוברים שאין מועיל דיבור כל שהמעשה עצמו אינו מוכח בהחלט, כנ"ל (וכ"כ הלח"מ בדעת הרמב"ם הל' פסוה"מ א, ו. וצ"ע אחיעזר ח"ג פא, יג). ויש מי שכתב עפ"י משמעות הלשון שלמסקנא אפילו כאשר מוכח בודאות מתוך מעשיו, אין הולכים אחר מחשבתו מדאורייתא (עפ"י חדושים ובאורים).

ב. פסק הרמב"ם (פסוה"מ א, ו) שקטן הביאה מדרום לצפון ושחטה – פסולה, שאפילו מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו אינה מחשבה אלא להחמיר ולא להקל [ומשמע שפוסק כרנב"י שריו"ח פשט מדרבנן ולא מדאורייתא, שאם הדבר בספק היה לו לפסוק בדיעבד הורצה]].

ג. עוד נפקותות שונות בענין מחשבה ומעשה בקטן – ע' רש"י ביצה לד: ד"ה תינוקות (– לענין קביעת שבת למעשר); כס"מ פסוה"מ א, ו, לח"מ ומשל"מ (– מחשבת פיגול בקטן); מגן אברהם מב סק"ד (– הזמנת קטן לסודר של תפלין); שו"ת אבני נזר אה"ע רסו, ג (– חתימת קטן) קנא, ז (– נתינת גט ע"י חרש, לאשה או לשליח); או"ח רנט רס (– מעשה עבירה בקטן) תקלט (– מעשה מצוה בקטן); זכר יצחק טז (– יחוד אשה לקטן); אחיעזר (– חילוק בין 'רצון' ל'לשמה').

דין 'מתעסק' בקדשים – נתבאר בזבחים מז.

דף יג

כא. א. מה דינה של שחיטת עובד כוכבים ושחיטת מין?

ב. מה דינה של שחיטה בלילה ושחיטת סומא?

א. שחיטת עובד כוכבים – נבלה, ומטמאה במשא [אבל מותרת בהנאה, שאין רוב הנכרים מינים, כלומר אינם אדוקים בעבודת כוכבים אלא מנהג אבותיהם בידיהם]. ולדברי רבי אליעזר, סתם מחשבת עובד כוכבים לעבודת כוכבים, הלכך אסורה בהנאה משום תקרובת עכו"ם.

א. המקור לפסול שחיטת נכרי [גם אם שחט כראוי] מוזבחת... ואכלת אותו שהוא בר זביחה,

אתה אוכל משחיטתו (תוס'. וע' תוספתא פ"א). והרמב"ם (שחיטה ד,יא) כתב: מכך שהזהיר הכתוב וקרא לך ואכלת מזבחו אתה למד שזבחו אסור (וכ"ה במדרש החפץ ובמכלתא דרשב"י).

ולוקים על אכילתה דבר תורה משום נבלה, אפילו היה השוחט קטן. וגדר גדול גדרו בדבר שאפילו עכו"ם שאינו עובד ע"ז שחיטתו נבלה (שם הי"ב). יש מפרשים בדבריו שכשאינו עובד עכו"ם אין שחיטתו אסורה אלא מדרבנן (ע' בנו"כ שם וב"י וב"ח וט"ו ותבו"ש יו"ד ב. ולפי"ז צ"ל שמה שכתב (ב,ב) ששחיטת נכרי בעזרה אינה אסורה בהנאה משום שאינה שחיטה, היינו בעובד עכו"ם דוקא). וי"מ מדאורייתא, ומה שכתב 'גדר גדול' היינו כלפי כותים (עש"ך ופמ"ג שם עפ"י ספרים ישנים).

ב. הלכה כחכמים, הלכך שחיטתו אינה אוסרת בהנאה (עפ"י ב"י וש"ך יו"ד ב).

ג. נכרי ששחט בהמה, מותר לשחוט בנה אחריה ואין בדבר משום 'אותו ואת בנו' (עפ"י תוספתא פ"ה).

ד. הרמב"ם (אבות הטומאות ב,י) נטה לומר שנכרי ששחט בסכין יפה כראוי, אינה מטמאה טומאת נבלות אלא מדברי סופרים (וע' גם בהקדמתו לסדר טהרות), ואין חייבים עליה משום ביאת מקדשו. והראב"ד השיגו.

שחיטת מין (- האדוק בעבודת כוכבים), בין ישראל בין נכרי – הריהי לעבודת כוכבים ואסורה בהנאה. [וכן פתו פת כותי, יינו יין נסך, ספריו (- תנ"ך שכתב) ספרי קוסמין (- נביאי הבעל, שלשם עכו"ם כתב הלכך ישרפו. רש"י, פירותיו טבלים. ויש אומרים אף בניו ממזרים].

[תקרובת עבודת כוכבים, לדברי רבי יהודה בן בתירא מטמאה באוהל כמת, ולדברי חכמים אינה מטמאה באהל. (ונחלקו שתי לשונות בדברי רבא, האם דיוק משנתנו כריב"ב או כחכמים). וע"ע בע"ז לב].
(ע"ע לעיל ג-ה בדיון שחיטת מומר לעבודת כוכבים).

ב. השוחט בלילה, וכן הסומא ששחט – שחיטתו כשרה. מבוואר בגמרא (עפ"י ישוב התוספתא עם משנתנו) שאם אבוקה כנגדו, שוחט בלילה אף לכתחילה.

א. כמו כן אין לשחוט ביום במקום אפל ללא תאורה (עפ"י תורת הבית הקצר ד; יו"ד יא).
ב. משמע שלכתחילה צריך אבוקה ואין די בנר (יש"ש כה). ויש חולקים וסוברים שמותר אף לאור נר יחידי (עפ"י פירוש המשנה לרמב"ם; ספר יראים השלם תנו; שו"ת הרדב"ז ח"ו שא ועוד. ע' דרכי תשובה יא סקט"ו). ויש מתירים אפילו לאור הלבנה (עפ"י פרי חדש שם).

דף יד

כב. בהמה שנשחטה בשבת, האם אסורה באותו היום משום מוקצה?

בתחילה אמר רבי אבא (בהסבר דברי רב) שבהמה שנשחטה באיסור בשבת, אסורה באכילה באותו יום משום הכנה, לרבי יהודה שאסר לחתוך נבלה לפני הכלבים כאשר נתנבלה בשבת משום שאינה מוכנת לכך. ודחה אביי שכאן שונה שמתחילה היתה הבהמה מוכנה לאדם וגם עתה היא מוכנת לו [והראיה, מכך

ששוחטים בהמה ביום טוב לרבי יהודה], משא"כ נבלה שמתחילה היתה מוכנה לאדם ועכשיו לכלבים. רב יוסף רצה לדמות בהמה שנשחטה לכלי שנשבר, שלדברי רבי יהודה אסורים השברים בטלטול אם אינם עושים מעין מלאכתם הראשונה. ודחה אביי שכאן שונה שמתחילה 'אוכל' (שהרי היתה עומדת לאכילה מעיקרא) ועתה 'אוכל', והריזה כמאכל שנשבר ונפרת שאינו אסור.

וכן אמרו שאינו דומה למוקצה מחמת מיאוס (או מחמת חסרון כיס וכד'. ערשב"א) שאסור לרבי יהודה, כי אדם מקצהו מדעתו לגמרי. וגם לא למוקצה מחמת איסור – שדחאו בידיים.

וניסו לומר שלדברי שמואל שמשקים שזבו מעצמם מזיתים וענבים, אסורים לרבי יהודה משום גזרה שמה יסחוט [ואפילו הם מיועדים לאכילה, חוששים שמא יימלך עליהם לסחטם], כמו כן יש מקום לאסור בהמה שנשחטה משום גזרה שלא ישחוט. אלא שרב חולק על שמואל ולדבריו רבי יהודה לא אסר בזיתים וענבים העומדים לאכילה, והרי רב הוא שאסר בהמה שנשחטה באכילה באותו היום לרבי יהודה – וא"כ ודאי לא מטעם זה אסר [אלא מטעם 'מעשה שבת'].

הלכך לרבי יהודה אין ראייה לאסור משום מוקצה, ומכל מקום אמר רב (כפי שמסר רבי יצחק בר אדא. וכן אמר רב נחמן בר יצחק בהסבר השתקתו של רב להווא תנא. להלן טו), שבהמה שנשחטה בשבת אסורה משום מוקצה כל שאין שם חולה מבעוד יום, שהרי בכניסת שבת אין הבהמה ראויה לאכילה כלל.

א. יש סוברים שאפילו רבי שמעון דלית ליה מוקצה מחמת איסור [וכמותו נוקטים להלכה להרבה

פוסקים, כאשר לא דחאו בידיים], מודה בשוחט בשבת שאסור משום מוקצה, מפני

שאינן אדם יושב ומצפה מתי בהמתו תשחט (עפ"י תו"י שבת מד. ספר התרומות רנד; סמ"ג לאו סה. וכן

נקט רש"ל). ויש חולקים ומתירים משום דקיימא לן כרבי שמעון (רא"ש (כ) עפ"י הרי"ף; או"ח שיה.

וערשב"א להלן טו; חו"א או"ח מא. ד. ודעת הרמב"ן והר"ן לפסוק כרבי יהודה בכל מוקצה מחמת איסור. ואולם

אין כן דעת השו"ע. ע' חו"א או"ח מד, ז מט, ד).

ב. לפי צד אחד בתוס' (עפ"י ספק הגמרא בביצה כו), אפשר שאפילו יש חולה מבעוד יום, אסור משום

מוקצה כשהבריא, שמא יש מוקצה לחצי שבת. ואולם להלכה קיימא לן אין מוקצה

לחצי שבת.

ג. נראה שגם מי שהיה שוגג וסבור מותר לשחוט בשבת, שייך איסור מוקצה כלפיו, הגם

שבכניסת שבת היה בדעתו שישחט – כי אין מתחשבים בדעתו אלא לפי האמת (עפ"י מנחת

שלמה ח"א סב, יא).

דפים יד – טו

כג. א. השוחט בשבת וביום הכיפורים, האם שחיטתו כשרה? האם מותר לאכול משחיטתו בשבת?

ב. המבשל בשבת, האם התבשיל יאכל?

ג. השוחט או מבשל בשבת עבור חולה, האם מותר באכילה לבריא?

א. תנן, השוחט בשבת וביום הכיפורים – שחיטתו כשרה.

לדברי רבי מאיר, שחט בשוגג – מותר לאכול הבשר בשבת בין לשוחט עצמו בין לאחרים. ולדברי רב

נחמן בר יצחק בהסבר דברי רב, אסור משום 'מוקצה' אא"כ היה לו חולה מבעוד יום שנצרך לשחיטה

[ובשעת השחיטה כבר הבריא]. שחט במזיד – לא יאכל בו ביום (לא לו ולא לאחרים, כדי שלא יהנו

מהאיסור. רש"י תוס' ועוד), אבל למוצאי שבת – מותר.

לפי הגרסה שלפנינו ברש"י כתובות (לד), אסור במזיד לו עצמו לעולם. ואולם בכת"י אין הגרסה כן, וגם בב"ק משמע ברש"י כאן וכתוס' שמותר לו למוצ"ש.
 לדברי רבי יהודה, שחט בשוגג – אסור לאכול בו ביום (הוא או אחרים (רש"י ותוס') שלא יהנו מעבירה. רש"י). במזיד – לא יאכל עולמית (דוקא הוא משום קנס, אבל אחרים מותרים. רש"י תוס' ורמב"ן).
 לדברי רבי יוחנן הסנדלר, בשוגג – הוא אסור לאכול עולמית (קנסוהו שוגג אטו מזיד) ואחרים מותרים למוצאי שבת. במזיד לא יאכל עולמית לא לו ולא לאחרים [ונחלקו רב אחא ורבינא (בכתובות לד) בדעתו, האם הוא איסור תורה משום כי קדש הוא – כקדש, או מדרבנן. ובהנאה מותר לכל הדעות (לכס)].

ב. המבשל בשבת דינו כדין השוחט דלעיל; לר"מ, בשוגג מותר ובמזיד אסור בו ביום. לר"י, בשוגג אסור בו ביום ובמזיד אסור לו עולמית. לרבי יוחנן הסנדלר, בשוגג אסור לו עולמית ולאחרים במוצ"ש, ובמזיד אסור לכל לעולם.
 רב הורה לתלמידיו הלכה כרבי מאיר, ואילו לרבים היה דורש כרבי יהודה (שלא יהא הדבר קל בעיני עם הארץ).

א. רבא דרש כרבי מאיר (שבת לח). וכן נקטו התוס' להלכה (וכן מובא בהשלמה ובמאירי. וכ"מ בר"ג). ואולם כתבו בישוב דברי רש"י (בביצה כד) שדוקא בכגון זה שאינו שכיח, אבל בדבר השכיח גזרו שלא יהנה מאיסור, מלבד אם אין לו הנאה כל כך כגון במבשל בשבת שהיה ראוי לכוס הבשר ללא בישול.

ובה"ג (הל' שחיטה) ורב אחא משבחא (שלח, שאלתא קח) ורמב"ם (שבת ו, כג) ורי"ף (שבת פ"ג) ורמב"ן ובעל האשכול נקטו הלכה כרבי יהודה, כפי שדרש רב בפירקא. וכך יש לנו להורות שכן רבים עמי הארץ (וע' שו"ת הריב"ש שצד). וכן נפסק בשו"ע (שיח, א).

ב. כיון שמעשה שבת נאסר בהנאה, יש אוסרים אותו אף בטלטול, הגם שבין השמשות היה ראוי לכוס ומותר היה בטלטול. ויש מתירים (ע' יש"ש לא).

ג. 'מוצאי שבת' שאמרו היינו בכדי שיעשו, כדי שלא יהנו מעבירה. כן כתב רש"י כאן, וכ"כ בה"ג (הל' שחיטת חולין), וכן הסכים הרמב"ן. ויש אומרים (ערש"א בשם רבו ורבנן בשם גאונים; רא"ש; רמב"ם שבת ו, כג; שו"ע שיח, א ומג"א ומשנ"ב) שמותר במוצאי שבת מיד, שאין חוששים שיבשל ישראל בשבת בשביל שיהא לו מוכן מיד במוצ"ש.

ד. הביא דבר מרשות לרשות ולא שינה הדבר עצמו, יש אומרים שאין בזה משום 'מעשה שבת' (ערש"א שבת קל: באה"ל שיח בשם חיי אדם; עונג יו"ט סא).

ה. ספק ב'מעשה שבת' כגון שיש ספק אם עבר על איסור בישול אם לאו, כתבו הפוסקים להתיר משום ספק דרבנן (ע' שיח, א בפמ"ג ומשנ"ב; מג"א רנד סקי"א; מאור ישראל שבת לח).

ו. מעשה שבת באיסור דרבנן; כתב בפרי מגדים (שיח) להוכיח מהסוגיא בשבת (לח) שאסור כבמלאכה דאורייתא [ואף לדבריו אין הוכחה משם אלא במלאכה שעיקרה דאורייתא כגון בישול, אבל עיקרו דרבנן כגון 'נולד' אין לנו ראייה לאסור. ע' שבט הלוי ח"ג נה וח"ו סח].

ויש מקום לדחות הראיה משם ולהתיר. וכן כתב הגר"א בבאורו. וכן כתב בספר חיי אדם שמעשה שבת באיסור דרבנן מותר באכילה בו ביום אפילו לו עצמו [אלא שמדברי הגר"א משמע שבמזיד מותר לו עצמו במוצאי שבת. וכן משמע ברמב"ם. וצ"ע] (עפ"י באור הלכה שיח, א. וע' מנחת שלמה ח"א סב, יא).

ז. דין המשהה קדרה מערב שבת על גבי כירה באופן האסור – בשבת לח.

ח. המבשל ביום הכפורים, נראה שדינו כמבשל בשבת (עפ"י פוסקים). ואם בישל בשוגג שאסור לרבי יהודה בו ביום, נראה שאסור אף לקטנים [ככל איסורין דרבנן שאין להאכילם], ואין אומרים כיון שלגדולים בין כך אסור לאכול היום, לא גזרו חכמים במיוחד על הקטנים (ע' בחדושי ר' מאיר שמחה).

ג. השוחט עבור חולה בשבת, אם היה חולה מבעוד יום – אין הבשר מוקצה ומותר לבריא (ללא בישול), ואם לאו – אסור משום מוקצה (רב), שהרי בכניסת שבת לא היה ראוי ועומד לאכילה כלל. המבשל לחולה בשבת – רב אמר מותר לבריא, שהרי היה הבשר ראוי לכוס בין השמשות. ואולם דבר שלא היה ראוי בכניסת שבת, כגון דלועים – אסור (רב פפא).

רש"י פירש בדלועים מחוברים לקרקע בכניסת שבת ונחלה היום. ורבנו תם פרש בתלושים, ומפני שדלעת חיה אינה ראויה לכוס. ואפילו היה לו חולה מבעוד יום, אין כל הדלעת מוכנת לו אלא רק כפי הצריך לחולה (ערשב"א).

משמע מדיוק דברי רש"י שאם היה חולה מבעוד יום, אפילו דלועים המחברים מוכנים הם אצלו (רמב"ן). וערשב"א שצדד לאסור משום גזרת פירות הנושרים. ויש אסורים משום מוקצה כל שלא נגמר בישול הפרי (עפ"י הרא"ה, ארחות חיים ועוד; ב"י ורמ"א או"ח שיה"ב).

ורב דימי מנהרדעא הסיק הלכה שהמבשל בשבת לחולה אסור לבריא באכילה, גזרה שמא ירבה בשבילו [משא"כ בשחיטה שאי אפשר לכוזית בשר בלא שחיטה, אין שם חשש שירבה לבריא].

א. כדן הבריא כך דין חולה שאין בו סכנה; אסור לו לאכול ממה שבושל לחולה שיש בו סכנה – שמא ירבו בשבילו (עפ"י תשובת הרשב"א ח"א תתיד; או"ח שיה"ב).

ב. המבשל או השוחט לחולה – למוצאי שבת מותר מיד לכל אדם, ואין צריך להמתין בכדי שיעשו (רשב"א ורש"פ).

ג. לפי שיטה אחת המובאת ברמב"ן מבואר שבאיסור דרבנן כגון מליחת אוכלין – מותר לבריא ולא גזרו שמא ירבה בשבילו (ובפרי מגדים (שיח בא"א סק"ו וע"ש בסק"ח) מצדד בדבר בדעת המג"א).

דפים טו – טז

כד. האם השחיטה בדברים דלהלן כשרה, לכתחילה ובדיעבד?

א. מגל יד, מגל קציר, ומגירה.

ב. צור (= סלע) מחודד, תלוש או מחובר.

ג. סכין הנעוצה בכותל, והעביר צואר הבהמה על חודה.

ד. קנה.

ה. שחיטה הנעשית על ידי סיבוב גלגל שקבועה בו סכין.

א. השוחט במגל יד (שיש לו שתי פיות, אחת חלקה ואחת מפוגמת), בצד החלק – שחיטתו כשרה. ודייקון בגמרא שלכתחילה אין לשחוט, שמא ישחט בצד שיש בו פגימות.

ולכן השוחט בסכין בעל שתי פיות, צריך להשחיזו שתיהן. וכן סכין שיש פגימה בראשה, לא ישחוט בה אפילו מכיון שלא כנגד הפגימה. ואולם ביום טוב שאי אפשר להשחיזו, נהגו התר על ידי כריכת מטלית על מקום הפגימה (עפ"י רא"ש; רש"ל). והר"ן התיר אף בחול על ידי עשיית היכר.

ואולם בלא כריכת מטלית ברור שאף בשעת הדחק אין מועיל גם אם מקפיד שלא לשחוט במקום הפגימה. עפ"י פוסקים. ע"ע בשו"ת הרשב"א תרך; אבני נזר י"ד ט).
 במגל קציר (שפגימותיה כפופות כולן לצד אחד בשיפוע) ובמגירה (מסור) – שחיטתו פסולה, מפני שהם חונקים (רש"י: קורעים מחמת הפגימות).
 שחט במגל קציר בדרך הליכתו – בית שמאי פוסלים ובית הלל מכשירים (משנה יח.), שאינה קורעת מפני שראשיה כפופים מאד. ואמר רבי יוחנן: לא הכשירו בית הלל אלא לטהרה מידי נבלה, אבל באכילה אסורה (גזרה הולכה אטו הובאה. רש"י).
 יש אומרים שבית שמאי פוסלים שחוששים משום ספק נבלה (ר"ן שם. ואפשר שחשש דאורייתא הוא). ויש אומרים משום גזרה אטו הובאה לכך גזרו גם על טומאה, ולבית הלל לא גזרו אלא לאכילה שלא להרבות טומאה (עפ"י רע"ב שם; רבנו יהונתן מלונגיל. וע"ש ברש"י ובשיטמ"ק שתי גירסאות).
 החליקו שיניה – הרי היא כסכין (שם).

ב. שחיטה בצור תלוש – כשרה אף לכתחילה.
 צור מחובר [באופן שאין חשש דרסה, כגון שצואר הבהמה למטה והצור למעלה]; לדברי רבי חייא כשר אף לכתחילה (כן הסיקו בגמרא עפ"י הברייתא). ולדברי רבי, אם היה מחובר מעיקרו – שחיטתו פסולה (ויקח את המאכלת). היה תלוש ואח"כ חיברו – לא ישחט לכתחילה ואם שחט שחיטתו כשרה. כן אמרו בתחילת הסוגיא. ואולם בהמשך רבא נסתפק בדבר.
 יש מפרשים שספקו של רבא הוא אליבא דרבי, שמא פוסל אף בדיעבד כל שמבטלו למקומו ואינו עתיד ליטלו (כן פרשו התוס', אלא שהקשו על פירושם).
 הלכה כרבי. וכיון שספקו של רבא לא נפשט, יש לילך לחומרא (כן דעת הר"ז). וכן פסק הרא"ש ואחריו רש"ל. וכן נקטו הט"ז והש"ך ועוד פוסקים להחמיר. י"ד ו, ב).
 והרמב"ן כתב (עפ"י הרי"ף) שמסקנת ההלכה בספק לקולא [כ'דיקא נמי' שבגמרא, כסתמא דסוגיא בתחילה], הלכך תלוש ולבסוף חיברו כשר אפילו בדבר שמבטלו. וכן דעת הרמב"ם והרשב"א, וכן נקט בשלחן ערוך שם. והגרע"א פירש שלכך נקט הרי"ף לקולא, שהוא מפרש [מפני כמה ראיות] שספקו של רבא אינו אלא מדרבנן, אבל מדאורייתא ודאי כתלוש, הלכך ספקא דרבנן לקולא).

ג. סכין הנעוצה בכותל וחודה כלפי מטה, והעביר צואר הבהמה מלמטה ושחט – שחיטתו כשרה אפילו לדברי רבי הפוסל שחיטה במחובר, שתלוש ולבסוף חיברו כשאינו מבטלו שם, לדברי הכל אינו כמחובר. ולרבי חייא כשר אף לכתחילה.
 היה חוד הסכין למעלה, ומעביר צואר הבהמה מעל הסכין – אמר רב ענן אמר שמואל: חוששים שמא ידרוס (מחמת כובד הבהמה). אבל בעוף שהוא קל – כשר (רב פפא).
 א. בבהמה, אפילו אמר ברי לי שלא דרסתי – השחיטה פסולה מדרבנן, גזרה שמא ידרוס פעם אחרת (עפ"י תוס' ורא"ש).
 ב. יש שהחמירו בעופות כבדים כגון אווזים (תורת הבית הארוך ב, דף יד.). והטור (ו) חולק ומתיר בכל עוף. ויש מי שהקל אפילו בבהמה קלה כגון טלאים וגדיים (כלבו). וכן צדד רש"ל אך לא למעשה).
 חיה, אעפ"י שהיא קלה מבהמה, יש בה חשש דרסה כשהיא למעלה והסכין למטה, כבהמה (עפ"י תבואות שור ו סקט"ז).

ג. לדעת הש"ך (ו' סק"ח) להלכה אפילו תלה סכין בקורה תלושה, לא ישחוט לכתחילה כשצואר בהמה למטה, שמא ידרוס. והפרייחדש השיגו מסוגית הגמרא (הגרעק"א הראה מקום ליישב דברי הש"ך. ומ"מ הסיק שהעיקר נראה כהפ"ח).

ד. קרומית (= קליפה, קרום דק, חתיכה) של קנה תלוש – שוחטים בה לכתחילה. קנה מחובר, לרבי חייה כשר אף לכתחילה, ולרבי אם מחובר מעיקרו – פסול. ואם תלוש ולבסוף חיברו – לכתחילה לא ישחט ואם שחט כשר.

קנה שנטעו אדם, כתבו התוס' שדינו כמחובר מעיקרא. ובגרסת רש"י שלפנינו משמע שדינו כתלוש ולבסוף חיברו, ורק כשעלה מאליו הוא מחובר מעיקרו. וכ"כ הר"ן (בע"ז מו, כ: בדפי הר"ף. והובא בהגר"א ו' סק"ב. וע"ע שבת הלוי ח"ה פו) בדעתו, שכל שנטע האדם יחור, דינו כתלוש ולבסוף חיברו.

במה דברים אמורים, בסוג קנה ('סימונא דאגמא') שבחיתוכו אין נפרשים ממנו קיסמים וחתיכות, אבל קנה שנפרשים ממנו קיסמים – אין שוחטים בה, מחשש נקיבת סימנים ע"י הקיסמים. ואם שחט וברור לו שלא פרשו קיסמים – כשר (ים של שלמה). [וכן אין מלים בה ואין מחתכים בה בשר ואין מחצצים בה שיניים ואין מקנחים בה פי מכה – מחשש דקירת הקסמים].

יש מי שכתב שלכתחילה אין לשחוט אלא בסכין (עפ"י שבולי הלקט הל' שחיטה ב).

ה. שחיטה על ידי סיבוב גלגל ('מוכני') – כשרה. ודוקא כשהאדם הוא המסבב אבל גלגל המסתובב ע"י מים – פסולה (וזבחת... ואכלת – להוציא סכין שנפלה וכד' שאינו מכח האדם). ואם האדם בפעולתו גרם גרם למים לגלגל, כגון שנטל דף המעכב זרם המים (רש"י; רמב"ם); אזי אם שחט הגלגל בכח ראשון – כשרה, שנחשב כשחיטה מכח אדם, אבל בכח שני – פסולה [אבל בגלגל המסתובב ע"י האדם אפילו בכח שני כשרה].

א. רש"י פרש 'כח ראשון' – מיד כשנטל הדף מהמים התחילו לגלגל ובתחילת הגלגול שחט. 'כח שני' – לאחר שגלגלו המים את הגלגל פעם ראשונה ושניה. והרמב"ם (ב"י. וכו"ה בשו"ע) כתב שאם שחט בסיבוב הראשון כשר ומסיבוב שני ואילך פסול (ומשמע במפרשים שכן היא גם דעת רש"י. ע' בנו"כ ובחזו"א מט, ב. וכן מפורש בפרישה ז' סק"ג. וערש"ש [ויתכן שכוונת רש"י לומר באופן שהזרם חזק דיו שגם אילו היה הפתח נסתם מיד, היה הגלגל ממשיך לסבוב מהכח הראשון, הרי גם הסיבוב השני נידון ככח ראשון. ומה שגם הזרם השני מסבב אינו מגרע מכח האדם]).

רש"י במקום אחר (סנהדרין עז – לענין רוצח) פירש 'כח ראשון' – שהיה סמוך למים. 'כח שני' – שהיה רחוק קצת [והוא הדין לענין שחיטה. עפ"י תבואות שור ז, הובא בפמ"ג]. והרמ"ה שם חלק. [ואף לפרש"י, דוקא בכגון זרם מים הבא בשיפוע, אבל המרפה ידיו ועוזב סכין שבידו למטה, אפילו גבוה הרבה – נחשב ככח ראשון. עפ"י חדושים ובאורים].

אם המים לא באו באופן ישיר, אלא כגון שלאחר הסרת הדף באו בצינור ומהצינור יצאו ונשפכו למטה – אפילו המים שבקילוח הראשון אינם נחשבים כחו אלא כח שני. ואולם כשאדם שפכם בגופו ממש ולא ע"י הסרת מונע, נחשבים גם באופן זה כבאים מכחו (עפ"י פוסקים; מנ"ש ח"א י, יא).

ב. יש לעיין באדם ששופך מים בכחו ממש כגון שהטח חבית, והמים סובבו גלגל ושחט בסיבוב שני; לכאורה נראה שלדעת השו"ע ושאר אחרונים (או"ח קנט, י) שהמטה חבית על צדה והמים מקלחים אפילו כל היום, כשר לנטילת ידים – הרי נחשב זה כח נותן וכשר. אך לדעת הגר"א שם שמחמיר בכח שני (ע' באה"ל שטוב להחמיר לכתחילה כדבריו), צ"ע אם דוקא בנטילת ידים מצריך כח גברא ממש, או אף בשחיטה. ואולם כל ששחט בעוד מחזיק את החבית נראה כשר לדברי הכל, דומיא דנט"י.
ונראה שהמטה זרם המים לצד אחר, כגון שמביא צינור זורם על הגלגל, דומה למטה חבית על צדה. ולפי"ז המביא לצואר הבהמה סכין המסתובבת בכח חשמל, נידון ככח האדם.
ג. לכתחילה לא ישחוט בגלגל של מים אפילו בכח ראשון (תורת הבית הארוך א, דף יא. כלשון הברייתא 'שחיטתו כשרה'). ובגלגל המסתובב ע"י אדם, יש מכשירים (תורת הבית שם; טור יו"ד ז) ויש אוסרים (יש"ש – עפ"י לשנא קמא, ואין צריך לומר ששתי הלשונות חולקים. וכן למד שם מהרא"ש).

דף טז

כה. דבר שהיה תלוש ואדם חיברו לקרקע, האם דינו כתלוש או כמחובר לענין ההלכות השונות?

אמר רבא: תלוש ולבסוף חיברו; –
לענין עבודת כוכבים, דינו כתלוש שלכך המשתווה לבית שלו – אסרו (רב), הגם שהמשתחוה להר לא אסרו (אלהיהם על ההרים – ולא ההרים אלהיהם).
לענין הכשר משקים לקבלת טומאה – מחלוקת תנאים; כגון הכופה קערה על גבי הכותל בשביל שידוח הכותל במי הגשמים, לדעה אחת המים שירדו מכשירים פירות לקבל טומאה, כמשקים שרצה בהם לשימוש בדבר תלוש (כגון בשביל שתודח הקערה), ולדעה אחרת אינם מכשירים, כדין משקים שרצה בהם לצורך דבר מחובר. וכן אמר רבי אלעזר. ואילו לרב פפא (בפירוש משנת מכשירין) אין בדבר מחלוקת אלא לפי כולם נידון כתלוש.
כיון שרב פפא אחרון וגם מעמיד את המשנה לפי תנא אחד, נראה שהלכה כמותו, להחשיב תלוש ולבסוף חיברו כתלוש, וכדין עבודת כוכבים (עפ"י מלחמות ד' לרמב"ן). וכן פסק הרמב"ם טו"א יב, ג).

לענין שחיטה, נסתפק רבא האם דינו כתלוש או כמחובר. ודוקא בדבר שמבטלו במקומו, אבל אם אינו מבטלו – דינו כתלוש, כמו שנתבאר לעיל.

לענין דיני ממונות; הבית נידון כמחובר ונקנה בכסף בשטר ובחזקה, הגם שהוא תלוש ולבסוף חיברו. ואולם דין כלים המחוברים בקרקע, תלוי במחלוקת תנאים, לר"א דינם כתלושים ולחכמים כמחוברים (ע' טור חו"מ צה). וכן לענין אונאה ושבועה. רבנו חננאל פסק כר"א ושאר פוסקים כחכמים (עפ"י חזו"א יו"ד קכט, יג. ובאו"ח כא, יא) פקפק בהשוואת הטר, וצדד שלענין שבועה לכו"ע הוי כמחובר או כתלוש.

ועש"ך (סק"ח) שייצא לחלק בין בית שנידון כמחובר לכותל ושאר דברים. ובקצוה"ח (סק"ג) העיר על כך מדין המשתחוה לבית, אבל הסיק כהש"ך שכ"מ משאר פוסקים ומהתוס' [וצ"ל שלחומרא דנוהו כתלוש בע"ז].
לענין מקוואות ומי חטאת – ע' חזו"א מקוואות קמא ה, יב יו"ד קמא, א).

דפים טז – יז

כו. ישראל במדבר, האם הותר להם בשר תאוה? האם נצטוו על השחיטה או שמא הותר להם בשר נחירה? ומה הדין בשבע שנים שכבשו ובבשר נחירה שנשאר להם לאחר מכן?

ישראל במדבר; לדברי רבי ישמעאל, נאסר להם בשר תאוה (רש"י הביא את הכתוב בשחויי חוץ איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כבש או עז במחנה... ואל פתח אהל מועד לא הביאו... דם יחשב לאיש ההוא. והתוס' הקשו על כך שהכתוב הזה מדבר בקדשים בלבד, ופרשו ממה שהוצרך הכתוב להתיר להם בשר תאוה כשיכנסו לארץ, מכלל שבתחילה היה אסור). ודוקא בשר בהמה הראויה להיקרב קרבן, אבל חיה היתה מותרת (אך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל...).

א. הערלים במדבר שלא היו יכולים לאכול קדשים, יש אומרים שהותר להם בשר תאוה, כדין צבי ואיל שאינם ראויים להיקרב קרבן (כן כתבו בתוס' יבמות ע"ב. ויש מפקקים בזה עפ"י התוס' בסוגיתנו ולעיל ב: ע' בלקוטים שבסוף ספר שיחת מלאכי השרת עמ' 96). ונראה לכאורה שלדברי הכל בהמות בעלי מומין הותרו אפילו לרבי ישמעאל, כצבי וכאיל).

ב. כשנכנסו ישראל לארץ ועדיין היו קרובים למשכן, יש אומרים שהיה אסור להם בשר תאוה לרבי ישמעאל. ויש אומרים שהיה מותר, שכיון שעתיד להתיר להם לאחר כיבוש וחילוק, לא החמיר להם בשעת כיבוש וחילוק, שהרי אפילו מאכלי אסור של הגויים התיר להם כדלהלן (ערמב"ן).

ולדברי רבי עקיבא בשר תאוה לא נאסר להם כלל, אלא אדרבה הותר להם במדבר בשר נחירה בחולין, ורק משבאו לארץ נאסרו בו (כי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשום שמו שם – וזבחת מבקרב... ואכלת), ושוב לא הותרו בו לעולם, גם לאחר שגלו ממנה. [לדברי רבי עקיבא, הנוחר חיה במדבר היה חייב בכיסוי הדם, שהרי נחירתם זוהי שחיטתם, ומכיון שבאו לארץ ונאסרו – פטור מכיסוי].

א. יש אומרים (כ"מ ברמב"ם שחיטה ד, יז. וכן הובאה דעה זו ברמב"ן) שלרבי עקיבא היה אסור לשחוט במדבר מחוץ לאהל מועד כלל (משום ואל פתח אהל מועד לא הביאו...), ולא הותר אלא לנחור.

ב. מהרמב"ם (שחיטה ד, יז) נראה שפסק רבי עקיבא (עפ"י מ"מ וכס"מ. ובספר אור שמח כתב שלדעת הרמב"ם לפי מסקנת הסוגיא אין מחלוקת בין ר"ש לרע"ק, אלא לשניהם בשר שחוטתה היה אסור במדבר ובשר נחירה מותר). ואילו המאירי נקט שהלכה כרבי ישמעאל.

נסתפק רבי ירמיה לדבריו: אברי בשר נחירה שהכניסו ישראל עמהם לארץ, מהם באכילה [ואפילו במשך שנות הכיבוש שהותר להם אכילת טמא (ובתים מלאים כל טוב), יתכן ולא הותר אלא משלל האויבים, ולא לאיסור שבידיהם. כן אמרו לאבעית אימא'. ואולם ללשון ראשונה אין מסתבר לחלק בכך. ע' חרמ"ש]. ועלה ב'תיקו'.

א. בשר נחירה שנחרו בשנות הכיבוש, ודאי לא הותר להם אם נשאר לאחר מכן, שהרי זו נבילה אלא שהותרה לשעתה בלבד (עפ"י רעק"א).

ב. הרמב"ם (מלכים ה, א) כתב התר אכילת נבלות וטרפות ובשר חזיר על כל חלוצי צבא כשנכנסים לגבול נכרים וכובשים ויושבים שם, שאם ירעבו ולא ימצאו מה לאכול, אוכלים את אלו. והרמב"ן (סוף ואתחנן) חלק וכתב שאין להתר בשביל פיקוח נפש או רעבון בלבד, אלא התר מיוחד בכיבוש ארץ ישראל, לאכול שלל אויביהם המותר והאסור.

דף יז

כז. מה דין הסכינים דלהלן לענין שחיטה?

- א. יש בה פגימות הרבה.
- ב. אין בה אלא פגימה אחת.
- ג. סכין שאינה שוה אלא חודה עולה ויורד.
- ד. סכין שמגיעה מחוספס כזקן השבולת.

א. סכין שיש בה פגימות הרבה, בין שהיו הפגימות בעלות שני עוקצים ('אוגרת') בין בעלות עוקץ אחד ('מסוכסת') כפרש"י, שהצד השני מושחו ואין הצפורן נעצרת בו) – פסולה.

א. אם יש רווח בין פגימה לפגימה כפול מכשיעור צואר הבהמה – שחיטתו כשרה, כל שנשמר שלא יגיע לפגימות, ואפילו הוליך והביא (רמב"ן).

ב. כאשר עוקצי הפגימות כפופים לכיוון אחד, אינם קורעים אלא כשהסכין נמשך בכיוון העוקץ, כגון עוקצים הפונים כלפי ראש הסכין, אם הוליך ולא הביא – קורע. הביא ולא הוליך – אינו קורע. ואעפ"כ גם בזה השחיטה פסולה, שמא החזיר הסכין מעט לצד השני ולא שם לב לכך. כן מבואר בראשונים. ונראה שבאופן זה אינה נבלה ודאי אלא ספק ולחומרא. היו העוקצים שכובים ונמוכים מאד – דינו כשוחט במגל קציר, ע' לעיל טו-טז.

ב. סכין שיש בה פגימה אחת בלבד; אם היתה בעלת עוקץ אחד ובראש הסכין, ושחט בהולכה ללא הבאה – שחיטתו כשרה, שאין הפגימה פוסלת בשחיטה אלא לאחר רידוד העור והבשר והחלשתם, רק אז יכול העוקץ לנקב הסימן, וזו שהעוקץ היחיד שלה נמצא בקצה ולא קדם לו חיתוך, אין העוקץ מנקב. אבל הוליך והביא פסולה, שהרי חוד הסכין מחליש ושוב העוקץ מנקב (כן העמידו בגמרא לפרש דברי הברייתא 'מסוכסת כשרה'. וכן אמר רב אשי בהסבר דברי רבא – כפרש"י). ולכתחילה לא ישחוט בה כלל (רבא. שמא יוליך ויביא. רש"י).

א. הרמב"ן פרש 'מסוכסת' – שעוקץ הפגימה כפוף, ואין העוקץ קורע אלא בצד אחד, הלכך כשר בהולכה בלבד. ואולם בפגימות רבות פסול מחשש שמא יחזור הסכין מעט לאחוריו בלא משים ויקרע. ויש סוברים להכשיר בדיעבד אם הוליך ולא הביא [ורק במגל קציר כגון זה פסלו, שמא ירגיל לשחוט בה, משא"כ סכין שאין צורתו הרגילה כך. דעה זו הובאה בר"ן יח.].

ב. לפירוש הרי"ף (והרמב"ם), אין חילוק אם הפגימה בראש הסכין או באמצעה, כל שהוליך ולא הביא – כשרה. וכן סיעו הרמב"ן.

ואין כן דעת בה"ג ורש"י ותוס' ורא"ש. וכתב מהרש"ל שהמנהג להחמיר אעפ"י שדברי הרי"ף והרמב"ם נכוחים בפירוש הסוגיא. ועוד הביא (מהמרדכי תקצט; כלבו קז) שאף להרי"ף, אם לא ידע השוחט שיש בסכין פגימה מסוכסת, שחיטתו פסולה אפילו אומר ברי לי שהולכתי ולא הבאתי, כיון שלא היה מודע לכך בשעת השחיטה.

אף לפרש"י וסיעתו נראה שבפגימה אחת באמצע אינה ודאי אלא ספק ולהחמיר (עפ"י רעק"א).

ג. יש מי שכתב שלשיטת התוספתא (א,ה) שסכין שאין בה כדי הולכה והבאה פסולה, כמו כן המסוכסת שאינה ראויה להולכה והבאה – פסולה לשחיטה מכל וכל, שכיון שצריך לכתחילה להוליך ולהביא, הלכך כל שאינו ראוי לכך פסול אף בדיעבד (עפ"י זכר יצחק מ).

ג. סכין 'עולה ויורד' (כגון שנפגמה פגם גדול והוחלקו העוקצים במשחזות, והרי במקום הפגימה הסכין נמוכה. רש"י) – שוחט בה לכתחילה (רבא).

ד. סכין הדומה לזקן השיבולת (שאינן פיה חלק אבל פגם אין לה. רש"י) – כשרה (כן הורה רב אשי לרב אחא בנו של רב אויא).

אף לירא שמים המדקדק – כשר לשחוט בסכין כזו לכתחילה (ריטב"א). וכתב האגור שבאשכנז נוהגים שלא לשחוט בו, מפני שאיננו בקיאים בדבר (וכן הסכים רש"ל).

כת. א. בדיקת הסכין, מהתורה או מדרבנן?

ב. כיצד בודקים את הסכין?

א. משמע בסוגיא שסכין שאינה בדוקה, פשוט שחוששים לטריפתה מעיקר הדין (וסתם סכין אינה בחזקת יפה, שהפגימות מצויות בה. עפ"י פרישה יו"ד יח, ז ועוד).
ואולם מה צריך לבדוק אצל חכם – מדרבנן הוא ומפני כבודו, והסמיכו לזה את הכתוב בשמואל ושחטתם בזה ואכלתם.

ב. במערבא היו בודקים את הסכין בשמש (רש"י): מסתכלים בחודה כנגד השמש. לשון אחרת: בודקים את צל הסכין, שאם יש בו פגם קו הצל שבור).

בנהרדעא היו בודקים במים (מוליך הסכין על פני המים כשהצד החד כלפי מטה, ואם יש בה פגם עושה העוקץ כמין חריץ במים בהליכתו. ל"א: אוהוה בידו בשיפוע כשראש הסכין נוטה למטה, ומטיף מים על חודה באצבעו, אם יש שם פגם, המים נופלים שם ואינם מגיעים לראשה. עפ"י רש"י).
רב ששת בדק בראש לשונו.

רב אחא בר יעקב בדק בחוט השערה.

בסורא אמרו: 'בשר אוכלת – בשר יבדקנה' (היא באה לחתוך בשר לפיכך עיקר בדיקתה בבשר דוקא, בראש הלשון או באצבע, שאינו קשה מדי ולא רך).

אמר רב פפא: צריכה בדיקה בבשר האצבע ובציפורן. וכן נקטו למעשה כמה מאמוראים אחרונים. ונחלקו הדעות והלשונות בגמרא האם די בבדיקה זו על החוד או צריך לעשותה בשלש רוחות; על החוד ומשני צדי הסכין.

א. הפוסקים נקטו לבדוק בבשר ובציפורן (רמב"ם א, כג; יו"ד יח, ט), וברמב"ן משמע לכאורה שלהלכה יש לבדוק בבדיקות האחרות שאמרו האמוראים, כיון שכל פגימה פוסלת (גם בה"ג הביא את כל הבדיקות האמורות). והריטב"א כתב שהאמוראים שבדקו בשמש ובמים, נהגו חומר בעצמם למצוה מן המובחר, אבל משורת הדין די בבדיקה על הבשר ועל הציפורן.

ב. הבדיקה נעשית בהולכה והבאה. נמצאו י"ב בדיקות: בצפורן בשלשה רוחות הסכין, בהולכה ובהבאה. וכן בבשר. [רמז לדבר ושחטתם בזה – 'זה' בגימטריא י"ב (רא"ש)].

ולא יבדוק שני צדי הסכין ביחד (רמ"א יח). הבדיקה צריכה להעשות בריכוז ובאיטיות, וצריך הרבה ישוב הדעת ויראת שמים לבדיקת סכין (רא"ש ועוד).

ג. נחלקו הראשונים במהותה של בדיקת צפורן, האם כדי שתעכב הסכין את הציפורן ולא תניחנה להמשיך, או שתרגיש הציפורן בפגם ובעוקץ (ערא"ש כד; תורת הבית ב).

ד. בזמן התלמוד והראשונים היתה הבדיקה נעשית בהולכת הסכין על הצפורן והבשר. אבל עתה אנו בודקים בהולכת האצבע על הסכין, שכך אנו מרגישים יותר (עפ"י ט"ז יה סק"ג ודעת קדושים. וכתב בפרי תואר (סקי"ד) שאין הקפדה בדבר אלא כל אדם יעשה לפי מה שמרגיש יותר. וע' בתורת חיים כאן. ונראה שהמנהג שלנו נעשה לחומרא שההרגשה טובה יותר כשהיד עוברת על הסכין, אבל מדינא די בהעברת הסכין וכל שאינה חוגרת כשרה לשחיטה, שכשם שעברה על הבשר והציפורן, כך תעבור על הקנה והושט ולא תקרעם).

בימינו נהגו לבדוק בצפורן בלבד ולא בבשר, שאין אנו מרגישים בו. ויש שיצאו כנגד מנהג זה. ויש שישבוהו מפני שאנו בודקים בצפורן באופן שמרגישים אף פגימה כלשהי, ועוד שאנו נוהגים לבדוק גם בראיית עין (עפ"י אחרונים שם).

דפים יז – יח

כט. אלו דברים נפסלים בפגימה וכמה שיעור פגימתם?

אמר רבי שמעון בן לקיש: שלש פגימות הן, וכולן שיעור פגימתן כדי פגימת המזבח – כדי שתחגור (= שתיעצר ותיתקע) בה ציפורן; פגימת עצם בפסח (לעבור עליה ב'עצם לא תשברו בו'), פגימת אוזן בככור (– בכור בהמה טהורה, לשחטו על מומו במדינה), ופגימת מום בקדשים. ורב חסדא אמר: אף פגימת סכין [ואילו ריש לקיש לא דיבר בחולין].

א. הרמב"ן פירש שלדעת האמוראים שבודקים פגימת סכין בחוט השערה וכד', אפילו פגימה שאין הצפורן חוגרת בה, כל שחוט או בשר חוגרים – פסולה. ולאילו שנהגו לבדוק בשמש או במים, אפילו פגימה קטנה שבקטנות פוסלת. ואולם אם אינה חוגרת כלום, הרי זה דומה לשבולת וכשרה. וכן נקט הרשב"א להלכה, שאפילו פגימה כלשהי פוסלת. וכן משמע ברמב"ם (אי"ד). וכן נקט מהרש"ל ועוד פוסקים. [ויש צד לומר שפגימת כלשהו אינה פוסלת אלא מדרבנן. ע' רעק"א].

ואולם הריטב"א והרא"ה כתבו שאין האמוראים חולקים בשיעור הפגימה הפוסלת, שהוא כדי שתהא הצפורן חוגרת, אלא כל אחד נהג לפי מה שנראה בעיניו כבדיקה היפה, שכך ראוי לכל בעל נפש לדקדק בדבר לכתחילה, ואם מצא פגימה קטנה שבקטנות – אין לשחוט לכתחילה.

[בשו"ע הגר"ז פסק שאוגרת כחוט השערה פסולה מספק, ומצטרף ל'ספק ספקא'. וע"ע בהרחבה בספר חדושים ובאורים סי' ג, ג].

ב. כמובא לעיל, נחלקו הראשונים בבאור 'חגירת צפורן' הפוסלת; האם הכוונה לעצירתה או להרגשתה. (וע' אבני נזר יו"ד ט שהוא ספק להלכה, וצדד לסמוך בשעת הדחק אם שחט שלא כנגד הפגימה, ועכ"פ אין להעביר השוחט מאומנותו).

ושיעור חגירת צפורן בפגימת המזבח – באבנים (ולפיכך בנוהו מחלוקי נחל שאין בהם שום פגימה. תוס' עפ"י ובחים נד), אבל בסיד שיעור הפגימה הוא טפח (לרבי שמעון בן יוחאי) או כזית (לרבי אליעזר בן יעקב).

א. הלכה שפגימת הסיד בטפח (רמב"ם בית הבחירה סוף"ב).

ויש מהראשונים שכתב להפך; פגימת האבן בטפח ופגימת הסיד בחגירת צפורן (עפ"י יראים השלם שי).

- ב. אבן במזבח שנפגמה בהגירת צפורן, לא נפסל המזבח אלא אם האבן כולה שיעורה טפח או כזית, שבהעדרה נפסל המזבח (עפ"י חדושים ובאורים).
- ג. יש אומרים [דלא כפי הנראה מהתוס'] שאבנים שאינן חלקות, אם כך היא צורתן מתחילת ברייתן, כגון שהן שקועות בקרקע בתולה – כשרות למזבח (ע' תפארת ישראל ורש"ש מדות ג,ד; שפת אמת סוכה כט; אבי עזרי בית הבחירה א,טז. מצויין ב'שלמי שמעון').

דף יח

- ל. א. טבח שאינו מציג סכינו לפני החכם שיבדקנו קודם שחיטה, מה דינו?
ב. מה דינה של שחיטה בשן ובציפורן?

א. אמר רב הונא: טבח שאינו מציג סכינו לפני חכם לבדיקה – מנדים אותו (מפני זלזול בכבוד החכם). ורבא אמר: מעבירים אותו מאומנותו ומכריזים על בשרו שהוא טריפה. ופרשו שאין כאן מחלוקת, כאן בשנמצאת סכינו יפה, כאן בשלא נמצאת יפה. ואולם רבא בר חנינא העביר טבח שלא הראה לו סכינו, וגם הכריז עליו טריפה, הגם שנמצאת סכינו יפה. אך לבסוף רב אשי הכשיר הבשר (בהסכמת רבא בר חנינא).

רבינא אמר: כשלא נמצאת סכינו יפה משחיתים את הבשר בפרש, כלומר (ריטב"א) אוסרים עליו אף למכרו לנכרי (וכשנמצאת סכינו יפה – מכריזים עליו שטריפה היא משום קנס, אבל מניחים למכרו לנכרי. רש"י).

א. אין לחכם למחול על כבודו שלא יראוהו סכין, מפני שיש תועלת גדולה בדבר – שהרי בדיקת סכין צריכה דקדוק יתר ומי כהחכם יודע להזהר. ומ"מ למעשה אחר שאין חכמים מקפידים בדבר, אין משמתים את הטבח שאינו מראה סכינו לחכם, שלא כבודות ראשונים (רשב"א בשם הראב"ד לעיל י. ויש מחלקים בין שוחט שידוע הלכות השחיטה בעיון ושוחט שאינו יודע. עפ"י רדב"ז. וע' משיב דבר ח"ב סו"י ח). וי"א שאין החכם יכול למחול (עש"ך יח סקכ"ח בדעת הרמב"ם וסמ"ג). וי"א שיכול למחול ומכל מקום חכמים הצריכו שאדם אחר יבדוק הסכין ולא השוחט עצמו, כי יש טורח רב בתיקון הסכין וחוששים שיתעצל ולא ידקדק כל כך בבדיקתה (עפ"י שו"ע הגר"ז בקו"א ט).

ב. מה שאמרו 'משמתין...'. – מדובר בטבח קבוע, ולא באיש השוחט בביתו (ריטב"א. וברא"ש משמע שמן הדין גם השוחט בביתו צריך להראות סכינו לחכם).

ג. ההכרזה על בשרו שהוא 'טרפה', יש מי שכתב שאין צריך לומר על הבשר שנשחט בסכין פגומה אלא החידוש הוא שגם בשר שנשחט אצלו בסכין יפה מכריזים. או כאשר אבדה הסכין ולא נמצאת יפה, אעפ"י שלא ידענו אם היא פגומה – מכריזים (עפ"י ריטב"א).

ד. הרא"ש תמה על השמטת הרי"ף דינו של רבינא, שאם לא נמצאת סכינו יפה פוסלים את הבשר מלמכרו אף לנכרי. וכתב בבית יוסף (יח,יז) שהרי"ף נקט שרבינא מפרש מחלוקת האמוראים בנמצאת סכינו יפה, והואיל והפסד ממון הטבח הוא לכך פסק הרי"ף להקל כלשון ראשונה (וכן הרמב"ם השמיט דברי רבינא).

- ב. שן וצפורן תלושות – מותר לשחוט בהן (רבה בר רב הונא. וכן תניא בתוספתא א,ג), אבל לא בשני שיניים או יותר, מפני שיש הפרש ביניהם, וכסכין פגומה.
שן וצפורן המחוברים (לבעלי חיים. רש"י) – אין שוחטים בהן, וכרבי שפסל שחיטה במחובר (כדלעיל טז:).

שן המחוברת ללחי והלחי תלושה – הריהי שן תלושה. כן כתב רש"י. וכ"כ הרמב"ם ששוחטים בה לכתחילה. והטור השיג על כך. והאחרונים הסכימו כדעה ראשונה (עב"י ושו"ע ו,ג; תורת חיים).

דין שחיטה במגל קציר – לעיל טו-טז.

ההולך ממקום למקום, דינו לענין חילוקי המנהגים – בפסחים נא.

דפים יח – יט

לא. א. היכן הגבול העליון של מקום השחיטה בצואר הבהמה?
ב. השוחט בטבעות המקיפות את הקנה, האם שחיטתו כשרה?

א. נחלקו תנאים מהו הגבול העליון של מקום השחיטה; לתנא קמא דמתניתין, הוא תוך הטבעת הגדולה העליונה המקיפה את הקנה. כששוחט שם צריך שישיר בה מלא החוט (כלומר כלשהו) על פני כולה, ואם יצא ממנה מעט למעלה – הרי זו 'הגרמה' ושחיטתו פסולה. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: די במלא חוט על פני רובה. (רב ושמואל פסקו הלכה כרבי). אך נראה מדברי הראשונים בהמשך שלא אמרו אלא לענין דין 'רובה ככולו' בהגרמה ולא לענין מקום ההגרמה. וכ"מ מרש"י יט: ד"ה הכא נמי, שרב הונא בשם רב נקט כרבי חנינא). ונחלקו שתי לשונות בגמרא בדברי רב אסי, האם מחלוקת חכמים ורבי יוסי ברבי יהודה אמורה כשהגרים בשליש האחרון של הקנה, אבל הגרים בשליש הראשון לדברי הכל פסולה. או שמא הגרמה בשליש האחרון לדברי הכל אינה פוסלת כי די בשחיטת רוב סימן, לא נחלקו אלא כשהגרים שלישי ושחט שני שלישי במקום הראוי.

א. ללשון ראשונה, כששחט שני שלישי והגרים שלישי, יש מצדדים שחכמים פוסלים מדרבנן אבל

מדאוריתא כבר נכשרה השחיטה ברוב (עריטב"א; לב אריה; חדושים ובאורים).

וכשהגרים שלישי ושחט שני שלישי שפסול, יש מי שכתב שאם שחט למטה ממקום ההגרמה באותו צד בקנה שהגרים בו [ולא המשיך את ההגרמה בשחיטה] – כשר, שהרי החיות יצאה בשחיטה בלבד (עפ"י רעק"א, ע"ש; תבו"ש כד – והחמיר שם לענין מעשה. ע"ע חו"ב סי' ד,ב).

ב. ללשון שניה, הגרים שלישי ושחט שני שלישי לרבי יוסי ברבי יהודה המכשיר, יש אומרים

שההגרמה אינה מצטרפת לשחיטה, הלכך אם לא שחט שני שלישי (כלומר רוב) פסולה (עפ"י רש"י). ויש סוברים שמצטרפת, כדין חצי קנה פגום במקום שחיטה (עפ"י רמב"ן חדושי הר"ן וריטב"א).

בברייתא מובאת עדותו של רבי חנינא בן אנטיגנוס על מוגרמת שהיא כשרה. ופרשו דבריו (ריב"ל ועוד אמוראים), אפילו שחט מעל הטבעת כשרה. והסיקו הלכה כמותו (שכל עדות – הלכה היא. רש"י, רא"ש). ונחלקו אמוראים עד היכן כשר; יש מכשירים אפילו בחוד ה'כובע' שמעל הקנה (ריש לקיש. אותו כובע הוא סחוס לבן. ועליו מונח לשון בשר ונאחו בחידוד לסתום הקנה בשעה שהבהמה אוכלת. עפ"י אשכול ומאירי. וע' כלבו קן. ואותו בשר אינו נקרא 'שיפוי כובע' – רש"י), ויש שהחמירו ופסלו אפילו נגע הסכין ב'חטים' (= בלוטות התריס) הנמצאות בקנה אצל הכובע [ומתפשטים מעט בשיפוי של כובע. מאירי, האשכול. וע"ע פלתי כ,א ודע"ת שם] (מר בר רב אשי; רב פפי בשם רבא. והיה צד בגמרא לפרש דעתו אפילו פגע ולא נגע בהן פסולה – כפרש"י והרשב"א. וע' גם בתורת חיים). ולהלכה הסיקו כדעה הממוצעת, המכשירה אפילו פגע ב'חטים' ושייר בהן, דהיינו למטה

ממקום שהכובע מתחיל לשפיע (כן הורה רב נחמן, וכרבי יוחנן / רבי חנינא / רבי יהושע בן לוי. וכן אמר רבי חייא בריה דרב אימי. וכן דרש מר זוטרא. וכן אמר רב פפא בשם רבא. והוא כשיעור אצבע למעלה מהטבעת הגדולה. עפ"י מאירי ועוד, מובא בט"ז כ סק"א).

לפי הגרסה והפירוש שצדדו בתוס', וכן נקט הריטב"א, אין דעה הפוסלת כששייר בחטים. ולפי גרסת ר"ח ורמב"ן ועוד, לדעת רב פפא בשם רבא אם לא השאיר החטים בשלמותן – פסולה. ולרב אחא אפילו פגע (כלומר הגיע עד אליהם) ולא נגע בהן – טרפה. ויש שפסקו [עפ"י גרסת ר"ח וכו"פ בשם רבא – דלא כפרש"י תוס' רא"ש ור"ן ושאר פוסקים המכשירים בשייר מהחטים כנ"ל] שאם נגע בחטים משהו – פסולה (ראבי"ה; רבנו שמואל – הובאו באו"ז ח"א שעד ובהג"א; רבנו ירוחם ט,ג בשם הגאונים. וע' גם בב"ח סי' כ בדעת הרי"ף). ועכ"פ לכתחילה אין להכשיר זאת, כי אף רבי חנינא לא העיד אלא שכשרה, דהיינו דיעבד (יש"ש). ויש שכתבו לפסול בכל הגרמה מהטבעת העליונה (עפ"י מהרי"ל, מהרי"ו ועוד, ומובא בש"ך) ואולם לא מן הדין אלא משום חומרא, הלכך בהפסד מרובה יש להכשיר (פוסקים שם). וכתבו כמה פוסקים שלכתחילה ראוי לשוחט להתרחק מהטבעת הגדולה ולשחוט למטה, ולפי שאין הכל בקיאים בכל השיעורים, לכן טוב לשחוט באמצע הצואר לארכו, ובבהמה גסה ירחיק ד' אצבעות ודי בזה (עפ"י מרדכי ואגור והגהות סמ"ק קצו; רמ"א וב"ח ופרישה כ). על הגרמה בושט – ע' להלן מג מד. ועל גבול השחיטה למטה – להלן מה.

ב. השוחט בטבעות המקיפות את הקנה; לפרש"י שנקט לעיקר, רב ושמואל פסלו [שלא כדברי רבי יוסי ברבי יהודה בבב"א, וכפירוש רב יוסף] – שאין זה 'קנה'. ורק בטבעת הגדולה כשר [ואפילו יצא ממנה במיעוט, כרבי יוסי ברבי יהודה] מפני שהיא מקפת את הקנה בשלמות לכך נחשבת 'קנה', משא"כ שאר טבעות.

ואולם להלכה נוקטים כרבי חנינא בן אנטיגנוס המכשיר את המוגרמת, ולדבריו כשר לשחוט בתוך הטבעות. וכן נהג רבי זירא, וכן הורה רב נחמן. ואמנם היו מקומות בבבל שנהגו בדבר איסור, ונהרא נהרא ופשטיה'.

ישנם פירושים אחרים שרש"י נטה מהם, המכשירים שחיטה בתוך הטבעות לדברי הכל, ורק אם יצא מהן [למעלה או למטה (ערש"י ותוס'), במיעוטן או בחציין] פסול. והרמב"ן והרשב"א ושאר ראשונים (ער"ן בעה"מ רא"ש וריטב"א) חלקו על דברי רש"י ונקטו להכשיר לדברי הכל שחיטה בטבעות [וגם אם יצא מהטבעת לבין הטבעות או לטבעת אחרת. ע' בראשונים כאן ובראב"ן ריג], אלא אם כן שחט רוב טבעת [רוב הקפה] בלבד, ואח"כ הגרים ויצא חוץ לטבעת העליונה – לפי שלא שחט רוב חללו של קנה. [ומשמע שלפרושם לדעת רבי יוסי ברבי יהודה אפילו שחט רק רוב מאחת הטבעות – כשרה. אלא שרב ושמואל לא פסקו בזה הלכה כמותו].

דף יט

לב. מה דין השחיטות דלהלן?

- א. הגרים שלישי ושחט שלישי והגרים שלישי.
- ב. שחט שלישי והגרים שלישי ושחט שלישי.
- ג. שחיטה משוננת כמסרק, שאינה ישרה.

- ד. שחט במקום נקב בקנה.
- ה. שחט בקנה ופגע בו נקב.
- ו. שחט ישראל וגמר עובד כוכבים את השחיטה, או להפך.
- ז. השוחט מן הצדדים ומן העורף.
- ח. השוחט מן העורף.
- א. הגרים שלישי הקנה ושחט שלישי והגרים שלישי; רב הונא אמר רב: כשרה, שהרי יוצאת החיות בשחיטה, בשעת גמר רוב סימן. רב יהודה אמר רב: טרפה, שהרי אין כאן רוב בשחיטה. משמע שלרב הונא אפילו הגרים חציה והשלים בשחיטה לרוב כשר (ריטב"א).
- ב. שחט שלישי והגרים שלישי ושחט שלישי; רב יהודה אמר רב: כשרה. וכן השיב רב נחמן לשואליו. ואילו רב הונא השיב: טריפה. והקפיד עליו רב יהודה וקיבל הקפדתו. אבל רב חסדא הצדיק דבריו, כי לדעתו הכל תלוי בשלב יציאת החיות, שהוא כשהגיע לרוב סימן, האם נעשה בשחיטה או בהגרמה.
- א. רב אסי (בלשנא קמא) מחמיר משניהם ומצריך שיהא כל הרוב עד גמרו בשחיטה, הלכך אין כשר אלא בשחט שני שלישי והגרים שלישי. ומרש"י משמע שיש חילוק בין הגרמה דרבנן וריבר"י בטבעת, שלשיתם דיבר רב אסי, ובין הגרמה בשיפוי כובע שאמר רבי חנינא – שבה יש להכשיר אפילו ברוב שחיטה בין הכל (כרב יהודה) או בגמר רוב (כרב הונא). ורוב הראשונים אינם סוברים לחלק בכך.
- ולדעת הראב"ד (מובא ברמב"ן. וכ"ה במאירי בדעת הר"ף שהשמיט הפרטים) בהגרמה דרבי חנינא בין לרב הונא בין לרב יהודה כשר בכל רוב שחיטה, הואיל ובמקום שיפוי הכובע אין יציאת חיות כלל ומחתך בבשר בעלמא הוא (ואין כן דעת הרמב"ן והר"ה וש"ר).
- ב. יש מי שצדד לפרש [לפי הגירסה שרש"י דחאה] שלרב יהודה כשר בשחיטת רוב של רוב-סימן, שרוב יציאת החיות ע"י שחיטה, וכגון שחט שלישי והגרים שני שלישי. ומאידך הגרים שלישי ושחט שני שלישי טרפה, כי רוב יציאת נשמה היתה בהגרמה (עפ"י תורת חיים, ואין כן דעת הראשונים).
- ג. להלכה נחלקו הראשונים לחמש שיטות; יש פוסקים כרב יהודה שאם היה הרוב בשחיטה, בין בתחילה בין בסוף בין בסירוגים – כשרה, ואם לאו – פסולה (רמב"ם שחיטה ג, יג; רא"ש בשם רוב הפוסקים; שו"ע כד, יג).
- יש פוסקים כרב הונא שהכל תלוי בשלב יציאת החיות דהיינו גמר הרוב (בדק הבית לרא"ה כד, א, ומובא במגיד משנה ובמאירי. וערמב"ן שעיקר ההלכה נוטה כרב הונא, שגם רב חסדא סובר כן. אך הריטב"א כתב שאין ראיה מדברי רב חסדא, שלא אמר אלא לדעת רב הונא. [הריטב"א כתב שבעלמא הלכה כרב הונא כנגד ר"י, וכ"כ הרא"ש בב"ק פ"ט י וכן מובא בשם הר"י ברצלוני ב'מבוא התלמוד'. אך יש מוכיחים מדברי הגאונים שהלכה כרב יהודה. ע' 'תקופת הגאונים וספרותה' עמ' רכט]).
- ויש פוסקים מספק לחומרא כרב יהודה ורב הונא, שצריך גם רוב שחיטה וגם גמר-רוב בשחיטה, הלכך אין כשר אלא כששני שלישי שחוטים במקום אחד (עפ"י ר"ה רמב"ן וריטב"א).
- ויש המחמירים כלשון ראשונה של רב אסי, וכדעת רבי יוסי ברבי יהודה [שרב ושמואל פסקו כמותו], הלכך אין כשר אלא בשחט שני שלישי תחילה והגרים שלישי (עפ"י רשב"א בחדושי ובתורת הבית הארוך ב, א).
- ויש המחמירים מספק שמא הלכה כחכמים וכלשון ראשונה בדברי רב אסי, הלכך אפילו בהגרים במיעוט אחרון – אין להכשיר (עפ"י רש"י ל: ד"ה תיקו).

והמנהג להטריף בכל הגרמה. אם משום חשש נגיעה בושט, או משום חשש לדעה האחרונה. וכתבו אחרונים שבהפסד מרובה יש להקל בהגרים שלישי ושחט שני שלישי (ע' יו"ד כד, יב ובפוסקים).

ג. אמר רבי אלעזר בר מניומי: שחיטה העשויה כמסרק (שהחתך אינו ישר אלא בולט ושוקע) – כשרה, ואין אומרים צריך שחיטה מפורעת (= גלויה וניכרת) וליכא.

ד. שחט במקום נקב בקנה – שחיטתו כשרה, שהקנה שנחתך חציו אינו מטריף. ומקום הנקב מצטרף עם השחיטה, הלכך אפילו חצי קנה פגום והוסיף עליו כלשהו וגמרו – שחיטתו כשרה (כט.).

ה. שחט בקנה ופגע בו נקב; אמר רב יהודה: שחיטתו פסולה. ורבי יוחנן הוזהר זאת לשוחט במקום נקב ששחיטתו כשרה, שהרי הנקב בקנה לא כלום הוא, וכאילו היה שלם, והרי עתה שחוט לפנינו. רבי אלעזר אמר לחלק ביניהם ולא קיבל רבי יוחנן דבריו. וקיים רבא דברי רבי יוחנן.

א. הלכה כרבי יוחנן. ושמא גם רב יהודה ורבי אלעזר לא פסלו אלא מדרבנן, גזרה פן יבואו לטעות ולהכשיר בשחט ישראל וגמרו נכרי (ריטב"א. ובחזו"א (ג,יד) נראה לכאורה שנקט שהוא מדאוריתא).

ב. שחט ואח"כ עשה נקב והשלים לרוב – פסול (ריטב"א).

ו. שחט עובד כוכבים חצי קנה וגמרו ישראל (רוב שני סימנים) – שחיטתו כשרה, שיציאת החיות בשחיטת ישראל (ועשיית הנכרי אינו בדבר שעושה אותה טריפה. ע' להלן כט; רמב"ם ד, יג). שחט ישראל וגמרו עכו"ם – שחיטתו פסולה, שיציאת החיות ביד עכו"ם.

ז. השוחט מן הצדדים שחיטתו כשרה (כשנשחטו הסימנים קודם חיתוך המפרקת).

א. רש"י מכשיר אפילו לכתחילה [ומשמע מדבריו שכל שוחט מהצדדים הסימנים נשחטים קודם המפרקת, הלכך אין לחוש לשבירת מפרקת (עפ"י מהרי"ח), אבל הרא"ש כתב שאין כשר אלא אם יודע שחתך הסימנים תחילה, שאל"כ יש לחוש לשבירת מפרקת תחילה מפני שהסימנים רכים ונדחים מפני הסכין. וכן מבואר בב"י ובשו"ע שאם לא החזיר הסימנים ושחט מהצדדים – פסולה אף בדיעבד. ואין כן דעת הרשב"א. וע' תו"ח].

והתוס' כתבו שיש מקום לומר דוקא דיעבד. וכן נקטו הרמב"ם (שחיטה א, ט) והר"ן [שמא ישבור המפרקת תחילה. וגם משום צער בעלי חיים. ער"ן] והטור.

ב. כתב בספר כלבו (קז. מובא ביש"ש): טוב ליוהר למשמש בסימנים ולתופסם קודם שחיטה, כדי שיודמנו קודם בשר הצואר. וביונים נמצאים הסימנים בצדדים וצריך אימון ידיים וזהירות גדולה שאם לא יומינם לפניו קודם שחיטה קרוב מאד לפשוט ולחתוך המפרקת קודם הסימנים.

השוחט מן העורף כלומר מאחורי הצואר – שחיטתו פסולה אם לא החזיר הסימנים, שהרי חתך המפרקת קודם שהגיע לסימנים, וכבר נטרפה בשבירת המפרקת. החזיר הסימנים וחתכם קודם – שחיטתו כשרה (דיעבד. עפ"י ר"י).

דפים יט – כ

לג. א. היכן מקום המליקה בעוף?

ב. כהן שהחזיר סימני העוף לאחורי העורף ומלקם, מה דין מליקתו?

א. כל העורף כשר למליקה, היינו כנגד הצואר מאחור, ובלשון התורה זהו 'מול העורף' [ה'עורף' הוא כנגד הפנים ו'מול העורף' היינו מקום הרואה את העורף]. המולק מן הצואר או מן הצדדים – מליקתו פסולה. מלק במקום שיפוי ראש (רש"י: מקום שהראש מתחיל לשפע. רמב"ן: היינו שיפוי כובע) והגרים והלך למטה עד הסימנים – מליקתו פסולה, כדין הגרמה בשחיטה.

א. רבנו גרשום מפרש שלא קצץ המפרקת אלא מלק משיפוע הראש ובא תחת המפרקת. גם הרא"ה (בבדק הבית כה.) מפרש שהגרים עד שלא הגיע לסימנים, וכתב שבזה פסול לדברי הכל, אף לדעת המכשירים הגרמה במיעוט הסימן (וכ"ה במאירי. וע' גם במנחת חינוך קטו). ואולם הרשב"א (במשמרת הבית) חלק וכתב שאם כשר במיעוט הסימן כל שכן שכשר בהגרים בבשר. (והרש"ש כתב להסתפק האם כוונת הגמרא כשהגרים בסימנים עצמם, או אפילו מלק בשיפוי הראש ולא נגע בסימנים כלל עד שבא לצואר פסול. וסברתו כהרשב"א ולא כהרא"ה).

ב. עולת העוף, לא נאמר בה 'מול העורף' ונלמדת היא מחטאת העוף במה מצינו או בהקש (כדלהלן כא-כב).

ב. החזיר סימנים לאחורי העורף ומלק (ולא חתך המפרקת. רש"י ורישב"א); בני רבי חייא סוברים שכך היא מצות מליקה. ונחלקו שתי לשונות בדבריהם האם כך המצוה בדוקא (רש"י: שאם לא החזיר אלא חתך שדרה – פסולה. תוס': בדיעבד גם אם לא החזיר כשרה) או אף בכגון זה מצות מליקה. ואמרו להוכיח מהמשנה כפי הצד השני.

רבי ינאי דחה דבריהם ונקט שאין החזרת סימנים כשרה במליקה.

נראה שיש לנקוט להלכה כרבי ינאי. ואם הקדים מליקת סימנים למפרקת – פסול. וצ"ע מדוע הרמב"ם השמיט דין זה (עפ"י חדושים ובאורים כאן ולהלן כא.).

דף כ

לד. א. האם המליקה נעשית בהכאת הצפורן ולחיצתה או בהולכה והבאה?

ב. מה דין עיקור סימנים בעוף, בשחיטת חולין ובמליקת קדשים?

ג. נשברה המפרקת ורוב בשר עמה, האם היא נבלה או טרפה?

ד. מלק בסכין את העוף, האם מטמא טומאת נבלות?

א. אמר רב כהנא: מצות מליקה – קוצץ ויורד (בלא הולכה והבאה, כאדם הקוצץ צנן ולפת) וזו היא מצותה. הולך והביא – מחלוקת אמוראים; רב הונא מכשיר ורבא פוסל (שסובר גזרת הכתוב היא שלא לעשות מליקה בתורת שחיטה כלל. ריטב"א ועוד). וכן אמרו בדעת בני רבי חייא. וכן סבר רבי אבין לשמוע מדברי רב כהנא. ואולם רבי ירמיה דחה לפרש דברי רב כהנא: 'אף זו היא מצותה' – וכל שכן מוליך ומביא שכשר כבשחיטה (וכן נראה מדברי רבי ינאי. וכן סובר רב חסדא. חו"ב).

להלכה, מוליך ומביא – כשר (רמב"ם מעה"ק ו, כג.).

ב. תני רמי בר יחזקאל: אין עיקור סימנים בעוף. רב אחא בריה דרבא אמר שדין זה אמור רק למאן דאמר אין שחיטה לעוף מן התורה. ואולם רב אשי אמר להפך; למ"ד יש שחיטה לעוף מן התורה יש לומר שכך נתקבלה הלכה שעיקור סימנים כשר בעוף שלא כבהמה, ואולם לדעת האומר מדברי סופרים, הלא השוו ללמוד עוף מבהמה הלכך שוים הם לכל דיניהם והעיקור פסול בשניהם.

רבינא מסר שרבין (התוס' גרסו: רבא) בר קיסי העמיד משנת רמי בר יחזקאל במליקה, אבל בשחיטה יש עיקור. ודייקו מדברי רבי ירמיה אמר שמואל שאף השחיטה כמליקה.

א. הרמב"ן (כאן ולעיל ט.) מפרש עיקור סימנים בבהמה, הלכה למשה מסיני הוא שכשנעשה בשעת שחיטה – נבלה היא ולא טרפה [אבל נעקרו קודם לכן – טרפה]. ושנה רמי בר יחזקאל שבעוף לא נאמרה הלכה זו הלכך אם נעקרו הסימנים – טריפה היא ולא נבלה. או גם לומר שאם חתך הסימנים בראשם – כשר [ואף מדרבנן. עריטב"א], שאין בהם הגרמה כלל.

ולפי מה שהעמידו דבריו במליקה, נמצא שאם נעקרו הסימנים בשעת מליקה – כשרה, כי אין טרפות אוסרתה בשעת מליקת הסימנים, שהרי שבר מפרקתה מקודם וכבר נטרפה. או אם הכהן עקם בצפורן לאחר שחתך המפרקת – כמולק אותם במקום שחיטה.

ולדעת בה"ג והתוס' ורא"ש וריטב"א ורשב"א, עיקור סימנים אינו עושה טרפה כלל. הלכך לרמי בר יחזקאל שבעוף לא נאמרה ההלכה של עיקור – שחיטתו / מליקתו כשרה.

ב. כתב רש"י: אין הלכה כדתני רמי בר יחזקאל, שכן ברייתא אחרת (להלן כח.) חולקת וסוברת שיש עיקור סימנים בעוף, וכיון שלא נפסקה הלכה, הלכך הלך אחר המחמיר בשל תורה. והרא"ש כתב שהלכה כרבינא [שבמליקה אין עיקור ובשחיטה יש עיקור]. וכן פסקו הרמב"ם (מע"ק ו, כג; שחיטה ג, יד) והריטב"א.

ג. אמר זעירי: נשברה מפרקת ורוב בשר עמה – נבלה (ומטמאה במשא אפילו היא עדיין מפרקת. רש"י רמב"ן רשב"א וריטב"א).

כיצד עושה (המולק את העוף, שלא יהא כמולק את המתה) – חותך שדרה ומפרקת בלא רוב (רוחב. רש"י) בשר, עד שמגיע לוושט או לקנה וחותר (רבא, ר' אמי. ותניא נמי הכי).

להלן (כא) מבואר שדינו של זעירי שנוי במחלוקת אמוראים ויש סוברים שאינה נבלה אלא בחיתוך סימנים או רובם (ע' בראשונים). ואפשר שאפילו במפרקת ורוב בשר וסימן אחד נבלה (עחז"א ג, יז).

והלכה כזעירי (ערמב"ם אבות הטומאות ב, א, וכ"מ ברי"ף; רשב"א כא.), הלכך יש להקפיד במליקה שלא לחתוך רוב בשר עד שמגיע לסימנים (כן כתב הרמב"ם מע"ק ו, כג. ויש מי שכתב שגם שאר אמוראים מודים שכך יש לנהוג, למולק הסימנים לפני רוב בשר, שהרי יש עופות תשושים שייעשו נבלה בשבירת מפרקת ורוב בשר. עפ"י חדושים ובאורים. וע' יש"ש שבבהמה אין הפרש בין זקנה לצעירה).

ד. שנו בברייתא: מלק בסכין – מטמא בגדים בבית הבליעה.

מבואר בגמרא שגם אם ננקוט שהחותך שדרה ורוב בשר עמה אינה נבלה אלא טרפה – אין מועיל לה הסכין לטהרה מידי נבלה, שאין זו שחיטה כלל; לדברי רב הונא – משום שהוא מחליד (רש"י: לפי שהסכין נכנס תחת העצם. תוס' וריטב"א: אפילו בסכין רחבה הריוו חלדה מפני ששוחט הסימנים ממטה למעלה). ולרבא (ברש"י ובכמה ראשונים: רבה. וכן עיקר יש"ש). וי"ג: רב חסדא) – מפני שהוא דורס [שסובר מוליך ומביא פסול במליקה].

- א. יש מפרשים בדעת רש"י, שלכך הוא כמחליד לרב הונא, מפני שהסכין מכוסה [אם אינה רחבה. עתוס] בין העצמות (עפ"י ספר התרומה ה; וקח שפ). ויש מפרשים מפני שאין בית השחיטה מגולה (עפ"י בית הלוי ח"ג כב; תפארת יעקב).
- יש מי שכתב שאינו אלא ספק חלדה לרב הונא (ערשב"א ל:).
- יש אומרים שאם נועץ ראשו של סכין בעורף כדי לחתוך הסימנים ללא רוב הבשר [כדי שלא תתגבל בחיתוך מפרקת ורוב בשר] – הרי זו חלדה אפילו לרבא, שלא חלק רבא אלא כשחותך המפרקת עם רוב הבשר שהסכין מגולה (עפ"י ראש יוסף תפא"י לב אריה ועוד). ויש חולקים וסוברים שרבא אין זו חלדה (עפ"י ספר התרומה והאורה ח"ב פח עפ"י פרש"י בזבחים סח).
- ב. לדעת רבא, אם שחט בסכין מן העורף בהולכה והבאה, ולא חתך רוב בשר עם המפרקת קודם חיתוך הסימנים – אינה מטמאה, שאינה נבלה אלא טרפה שנשחטה.
- ואולם הלכה כרב הונא, הלכך אף בזה טמאה משום שהחליד ואין כאן שחיטה כלל (ע' יו"ד כ,ג, בחדושי רעק"א ועוד. ואולם כשנפגמה הסכין במפרקת הריוו נבלה לדברי הכל. עריטב"א).
- ג. למאן דאמר אין שחיטה לעוף מן התורה, מלק בסכין אינו מטמא משום נבלה, וכדין נחירה שמוציאה מידי נבלה (עפ"י גמרא להלן כח. ורש"י).

דף כא

לה. כמה סימנים הוא מולק בחטאת העוף ובעולת העוף?

חטאת העוף, מולק בה סימן אחד (ולא יבדיל. וכפרש"י זבחים סד: ועוד), ועולת העוף – שני סימנים (ומלק והקטיר – מה הקטרה הראש בעצמו והגוף בעצמו, אף מליקה). רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: רוב שנים (והקריבו – חילק הכתוב בין חטאת העוף לעולת העוף).

א. כתב הרמב"ן (עפ"י זבחים סח) שלראבר"ש אם רצה מבדיל אלא שאינו חייב.

ולפירוש התוס', נחלקו אמוראים בדבר האם סימן אחד בחטאת ורוב שנים בעולה בדוקא, ולא יותר (רב חסדא אביי ורבא בזבחים, וכן נוקט סתמא דגמרא בסוגיתנו ולהלן קכג), או אם רוצה חותך הכל (ר"ש בן אליקים בזבחים סח).

ולפירוש ר"ת לדעת הכל אין למלוק יותר (וערשב"א כב.).

ב. הרמב"ם (מעה"ק ז,ו, וכמו שפרש הסמ"ג – לאוין שכו) כתב שבחטאת העוף יכול לחתוך שני סימנים אם רוצה [דלא כמשמעות לשון רש"י בכ"מ]. ועוד כתב שבעולת העוף מבדיל הראש מהגוף לגמרי (ותמהו על דבריו מסוגיתנו. ומהרש"ל נטה מדבריו. וע' באור שיטת הרמב"ם בהר המוריה ובאבי עזרי שם).

ג. נראה שבעולת העוף צריך למלוק רוב בשר עם הסימנים כבחטאת העוף, גם לרבי שמעון בן אלעזר (עפ"י רמב"ן כ: דלא כ"ש שמתרצין; רשב"א כא.). ואין כן דעת הרז"ה.

ואפשר שמליקת רוב בשר מעכבת (ע' חו"ב זבחים סה: וכאן). וע' בחדושי רעק"א שהקשה למה צריך רוב בשר במליקת חטאת. ואפילו מליקת מפרקת שמא א"צ אלא כדי להגיע לסימנים, ואם כן שמא אפשר לחתוך המפרקת בסכין. 'וצ"ע לדינא'. וכן בכסף משנה (טו"מ א, טו) משמע שבמליקה די בסימנים. ובספר תורת חיים תמה על דבריו).

עוד על השוה והשוונה בחטאת העוף לעולת העוף – ע' בזבחים סד.

לו. מה דין טומאת מת טומאת נבלות וטומאת שרצים במקרים דלהלן?

א. הוזהו הראש; נשברה מפרקת ורוב בשר עמה.

ב. קרעוהו כדג.

ג. עשאה גיסטרא; ניטל הירך שלה.

א. תנן: הוזהו ראשיהם, אף על פי שמפרכסים – טמאים, כונב הלטאה שמפרכסת. ופרש ריש לקיש 'הוזהו' – שנחתכו שני הסימנים [בנוסף על שבירת המפרקת, אבל בחיתוך סימנים לבדם הריהי כחיה לכל דבריה עד שתמות. ע' להלן ל. ועוד]. ורבי אסי אמר רבי מני פרש: רוב שנים.

רש"י פרש בשמונה שרצים [ואפשר שלדבריו שונים שרצים מאדם ובהמה ועוף שבאלו האחרונים גם בשבירת מפרקת ורוב בשר ללא סימנים, הרי הם כמותים. כן צדד הרמב"ן בדעת רש"י. ובכך יש לישב דברי הרמב"ם שמצד אחד פסק (אבה"ט ב,א) כשמואל שבשבירת מפרקת ורוב בשר הריהי כמותה לכל דבר, וכן פסק באדם (טומאת מת א,טו). ומצד שני הביא (שם ד,יד) משנת 'הוזהו ראשיהן' על שרצים ומשמע שנקט כריש לקיש שחתך גם הסימנים ואין הראש מעורה אלא בעור, ובתנ"ח נשאר ב'צ"ע'. ולפרש"י אתי שפיר].

והתוס' ועוד ראשונים חולקים ומפרשים על בהמה חיה [ועוף. תוס'] ולענין טומאת נבלות, וכן על אדם ולענין טומאת מת.

אמר רב יהודה אמר שמואל: נשברה מפרקת ורוב בשר עמה – מטמא באהל. ועלי שהחשיבו הכתוב כמת בשבירת מפרקת בלבד – בויקנה שונה הדבר (ותשבר מפרקתו וימת כי זקן האיש וכבד).

א. כתב הרמב"ן ועוד ראשונים ששמואל וזעירי חולקים וסוברים שאפילו בחיתוך מפרקת ורוב בשר ללא סימנים – הרי זה כמות ומטמא, באדם ובהמה. [והלכה כמותם. רשב"א. וכ"מ ברי"ף וברא"ש. וכן פסק הרמב"ם (אבות הטומאות ב,א) שבהמה שנשברה מפרקת ורוב בשר עמה הרי זו כנבילה לכל דבר. וכן באדם (טו"מ א,טו), אך אפשר שבשרצים שונה וכנ"ל].

ויש אומרים שאין כאן מחלוקת אלא שמואל דיבר בשבירה על ידי מכה או בנפילה, אבל בהתזת סכין וחרב אינה מטמאה עד שיתזו ראשה לגמרי. ויש מחלוקת בין נחתך רוב בשר שאז די במפרקת לבד ללא סימנים, ובין שלא נחתך רוב בשר שאז צריך חיתוך סימנים (רו"ה). והרמב"ן דחה תירוץ אלו.

לפי פירוש הרשב"א והריטב"א (כ סע"ב), לדעת אביי מתפרש 'הוזהו ראשיהם' – בכדי הכשר שחיתה, דהיינו סימן אחד או רובו בעוף [בנוסף על שבירת מפרקת ורוב בשר. ריטב"א]. (הריטב"א כתב שלדברי הכל' כן הוא. ואם כוונתו אף לריש לקיש ור' מני, צריך לפרש שהם לא דיברו בעוף. והרשב"א לא כתב כן. גם בתוס' (ד"ה הוזהו) משמע שר"ל ור' מני דיברו אף בעוף. ושמואל כוונת הרשב"א לדברי הכל' – בין לרבנן בין לראב"ד, אבל ר"ל ור' מני חולקים). והחזו"א (ג,יז) צדד שבמפרקת ורוב בשר מודים ריש לקיש ורב אסי שבסימן אחד נחשבת מתה, והם דיברו בלא רוב בשר שאז צריך שני סימנים (וכן פירש מהרש"ל שהם מדברים בשנחתכה המפרקת בלא רוב בשר).

ב. מבואר מהסוגיא שאדם זקן מטמא באהל בשבירת מפרקת בלא רוב בשר, אפילו מפרכס. ואולם בבהמה אין חילוק בין ילדה לזקנה (ים של שלמה מד).

ב. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: קרעו כדג [מגבו. רבי שמואל בר יצחק] – מטמא באהל (ואפילו מפרכס. רש"י).

ג. אמר שמואל: עשאה גיסטרא (שחתכה לרחבה בצואר כולו או בשדרה עד החלל. רש"י. והרמב"ם סתם: 'חלקו לשנים') – נבלה.
אמר רבי אלעזר: ניטל הירך, וחלל שלנה (ניכר) – נבלה. ופירש רבא: כל שרבוצה ונראית חסרה. אפשר שדין 'ניטל הירך' אינו שייך באדם [שהרי התלמוד נותן סימן בהמות] (ים של שלמה).

דפים כא – כב

לז. עולת העוף, האם הוקשה לחטאת בהמה או לחטאת העוף? ולמאי נפקא מינה?

נחלקו תנאים בכרייתא; לדברי תנא קמא, עולת העוף הוקשה לחטאת בהמה (כמשפט – כמשפט חטאת בהמה שהעוף בא תחתיה בדלות), שאינה באה אלא מן החולין כמותה, ועבודותיה נעשות בידו הימנית (לפ"ת דוקא הזאה, אבל המליקה יתכן וכשרה בשמאל. עתוס' מנחות י: ועוד). ואולם לענין שיהא די בחיתוך רוב שני סימנים לא הוקשה לבהמה, מפני שהמליקה הוקשה להקטרה (ומלך והקטיר) להיות ראש בפני עצמו וגוף בפני עצמו.

לדעה זו לא הוקשה עולת העוף לחטאת העוף לומר שלא יבדיל – שנאמר והקריבו.

לדברי רבי ישמעאל ורבי אלעזר ברבי שמעון, עולת העוף הוקשה לחטאת העוף (כמשפט – כמשפט חטאת העוף האמורה עתה); לר"ש, ללמד שהמליקה נעשית מול העורף [אבל לא לענין איסור הבדלה, שנאמר והקריבו – הקרבתו של זה אינה כהקרבתו של זה]. ולראבר"ש, ללמד שהראש מעורה בגוף בשעת ההזאה כבחטאת – לפיכך לא ימלוק אלא רוב סימנים [אבל לא להשוותו לגמרי לחטאת, למלוק סימן אחד – שנאמר והקריבו].

הנפקותא לדינא במחלוקת זו; לת"ק ורבי ישמעאל, מליקת העולה נעשית בשני הסימנים בשלמותם (ולהרמב"ם, מפריד לגמרי הראש מהגוף), ואילו לראבר"ש מולק רוב שנים. [אבל לענין שאר הלכות אין מחלוקת לדינא; ת"ק וראבר"ש למדים מליקה מול העורף בעולת העוף ממליקת חטאת העוף ב'מה מצינו' (רש"י). ור"ש וראבר"ש למדים שבאה מן החולין מהקש כל הקרבנות להדדי – זאת התורה... (ע"ש"י ותוס'). ו'מין' – מדריש לקיש, שכל מקום שנאמר 'כהונה' אינה אלא בימין].

דף כב

לח. קרבן העוף, מאלו מינים הוא בא? האם כשר לבוא מגדולי המין או מקטניו?

קרבן העוף במקדש אינו בא אלא מתורים או מבני היונה. התורים – גדולים כשרים ולא קטנים, והיינו משיזיהבו (רש"י: שכנפי גופם גדולים ואדומים ומזהיבים כזהב). ובני יונה – קטנים ולא גדולים, בטרם הצהיבו (שבכל מקום נאמר 'תורים' ו'בני יונה' ולא להפך, ללמד שאלו באים גדולים ואלו באים קטנים והכשר בזה פסול בזה). מאימתי בני היונה כשרים – משיעלעו (כך שנה יעקב קרחה), שאם מורט ממנו כנף – מבצבץ דם ממקום עקירתו.

(כן גרסת רש"י. ואילו הרמב"ם (איסור"מ ג, ג) גרס: עד אימתי בני יונה כשרים – כל זמן

שעוקר כנף ומתמלא מקום עיקרו דם).

תחילת הציהוב (– כשמתחילים להביא נוצה יפה סביב הצואר. רש"י) – פסול בזה ובזה (מן התורים; מן בני היונה). רבי זירא נסתפק האם תחילת הציהוב פסול מספק, שמה נחשבים גדולים שמה קטנים, או

מודאי, שיצאו מכלל קטנים ולכלל גדולים לא באו [ונפ"מ לאומר 'הרי עלי מן התורים או מבני היונה' והביא משניהם בתחילת הציהוב, אם תחילת הציהוב ספק אם נחשב כגדול או כקטן – הרי ודאי אחד מהם כשר. ואם תחילת הציהוב פסול מודאי – לא יצא ידי נדרו]. ורבא הביא מהברייתא להוכיח שפסול ודאי, ודחו ההוכחה.

- א. ונשאר הדבר בספק (רמב"ם מעה"ק טז, ב) ולא יצא ידי נדרו (ים של שלמה).
ב. נפקא מינה נוספת; הנהגה מתורים ובני יונה של הקדש בתחילת הציהוב, שאם אין זה זמנם מודאי – אין בו דין מעילה (כדתנן במעילה יב) ואם אינו אלא ספק, הלא אחד מהם בתוך זמנו (עפ"י חדושי ר' מאיר שמחה).

דף כג

לט. עוף הנרבע על ידי אדם או נעבד, האם כשר לקרבן?

עוף הנרבע או הנעבד פסול לקרבן (מן התרים; מן בני היונה – למעט. שהיה עולה על הדעת הואיל ואין המום פוסל בעופות כך אין דבר ערוה ועבודת כוכבים פסולים בו, שהוקשה 'השחתה' ל'מום' (כי משחתם בהם מום בם), קמ"ל).
בזבחים (פה) נסתפק רבי ירמיה, האם יש פסול 'נרבע' בעופות אם לאו [מפני שאין במינו 'רובע']. ופשטו אמוראים מהברייתות שפסול, כפשטות סוגיתנו. [ובלשון הרמב"ן והרשב"א משמע כאן שאין הדין מוסכם. וע"ע בספר יראים השלם ה ו].

מ. א. מהו 'פלגס'? ומה דינו לענין קרבן ונסכים? האומר 'הרי עלי עולת בהמה מן האיל או מן הכבש' והביא פלגס, מהו?

ב. מהו 'שיאור'? האם דינו כחמץ או כמצה? האומר 'הרי עלי לחמי תודה מן החמץ או מן המצה' והביא שיאור, מהו?

א. ה'פלגס' הוא כינוי לכבש בחדשו השלשה-עשר (רש"י), שיצא מכלל כבש בן שנתו ולא הגיע לכלל איל בוגר. [בן עזאי קוררו 'נוקד'. רבי ישמעאל קוררו: 'פרכדיגמא'. פרה א, ג].

רבנו גרשום כתב פלגס – בן שנה וחצי. וצ"ע ממשנת פרה. [ולשון הרמב"ם (מעה"ק א, יד) 'יום שלשים' – נראה כוונתו כל החדש עד יום השלשים ועד בכלל, שהרי כתב שה'כבש' הוא בן שנתו].
הפלגס כשר לקרבן. ואולם מי שהיה מחוייב כבש או איל לקרבן והביא פלגס – אין עולה לו מזבחו (משנה פרה א, ג), אם בתורת ודאי [שהפלגס אינו 'כבש' וגם לא 'איל'] או מספק, וכדלהלן.
ב'אליה רבה' (פרה א) מבואר שלדעת תנאים אחת הפלגס פסול לקרבן כלל. ואחרונים תמחו על כך (ערש"ש ותפארת ישראל שם; מנחת חינוך רצט; חדושים ובאורים).
דין נסכיו; לרבי יוחנן, מביא עליו נסכי איל (או לאיל – לרבות את הפלגס). ולבר פדא, מביא ומתנה שאם דינו ככבש יהא מותר הנסכים נדבה, שלדעתו ספק כבש ספק איל הוא.

א. פרשו בתוס' שמביא שתי מנחות-נסכים, אחת של כבש [שבלילתה רכה, שלש לוגין לעשרון] ואחת של איל [ארבעה לוגים שמן לשני עשרונים סולת] ומתנה שאחת מהן תהא לנדבה כמנחת נסכים, שיכול אדם להתנדב מנחת נסכים בכל יום.
ומדברי הרמב"ן מבואר שנותן הכל בכלי אחד (ונשאר ב'צ"ע).

ב. המפרשים העירו על השמטת הרמב"ם דין נסכי הפלגס (ע' לחם משנה מעה"ק טו, ב). לפי בר פדא, נסתפק רבי זירא האם צריך להתנות עוד שמא בריה הוא ויהו כל הנסכים נדבה, או שמא ודאי אינו בריה אלא או כבש או איל. תיקן. ואולם לדעת רבי יוחנן הריהו בריה ודאי, לא כ'כבש' ולא כ'איל' – ונתרבה מן הכתוב שדין נסכיו כדין האיל. האומר 'הרי עלי עולת בהמה מן האיל או מן הכבש' והביא פלגס; לדברי רבי יוחנן לא יצא ידי חובת נדרו, שהרי בריה הוא ואינו לא כבש ולא איל. ולבר פדא – ספק, שמא אינו בריה וא"כ יוצא ידי נדרו מ'מה נפשך', בין אם הוא כבש בין איל – שהרי נדר מה שרצה משניהם. או שמא יש להסתפק שמא בריה הוא ולא יצא ידי נדרו. כאמור, לא נפשט הספק. התוס' כתבו שבסוגיא במנחות השיבו על דברי בר פדא. ואולם מהרמב"ם (מע"ה"ק טו, ב) משמע שנקט כדבריו שכן רבי זירא נסתפק לפי שיטתו (לה"מ), או אפשר שנקט כבר פדא מספק כיון שלא נפסקה הלכה בגמרא, וגם במנחות לא הסיקו דבריו ב'תויבתא' אלא בקושיא (עפ"י כס"מ. וע"ע באבן האזל שם ובתפארת יעקב).

ב. ה'שיאור' הוא בצק בתחילת תהליך חימוצו. נחלקו תנאים בגדרו ובדינו; – לדברי רבי מאיר, בהכספת פנים נעשה 'שיאור' [אבל אם כבר החל להיסדק – הריהו חמץ ממש]. והאוכלו בפסח לוקה אבל אין בו כרת (מפני שאינו חמץ הראוי לאכילה, אבל נקרא 'חמץ נוקשה'. רש"י). לדברי רבי יהודה, אין נעשה 'שיאור' אלא כשנסדק כקרני חגבים [אבל בהכספת פנים – מצה היא וכשרה למצה שבתודה וכד'. ואעפ"י כ' מדרבנן אסור לאכול בפסח אבל מאכילו לכלבו. תוס' עפ"י פסחים מג]. ועוד סובר רבי יהודה קולא נוספת, שהאוכל את השיאור בפסח אינו לוקה, אבל צריך לבערו (ומשמע שעוברים עליו בבל יראה. עפ"י תוס' ריש פסחים; חו"א). נמצא 'שיאור דרבי מאיר' (כלומר בצק שהכסיפו פניו) – לרבי מאיר, חמץ הוא. ולרבי יהודה – מצה. 'שיאור דרבי יהודה' (= 'כקרני חגבים') – לרבי מאיר, חמץ הוא. ולרבי יהודה, נסתפק רבי זירא האם הוא מוגדר כבריה, כלומר לא חמץ ממש ולא מצה ממש. או שמא ספק חמץ או מצה [הלכך אין האוכלו לוקה מחמת הספק, אבל צריך לשורפו]. ונפקא מינה בספק זה, לנודר להביא מין מלחמי התודה, מן החמץ או מן המצה [כגון שנדר להביא עבור חברו שנתחייב בקרבן תודה] והביא שיאור; האם לדברי רבי יהודה יצא נדרו שהרי הביא חמץ או מצה, או שמא השיאור סוג לעצמו הוא ולא יצא. 'תיקן'.

א. לפי הצד שיצא ידי נדרו, כתב רש"י שיפלו דמיהם לנדבה [או. רש"י] לתודה אחרת (וכ"כ בתורא"ש שאין הלחם קדוש אלא לדמיו). והרשב"א הביא בשם התוס' שחולקים וסוברים שאם יפדם קודם שחיטת התודה, כאילו לא הביא כלום בשביל חברו שהרי אין הלחם מתקדש אלא בשחיטת הזבח. ולאחר שחיטת הזבח שוב אין ללחם פדיון – הלכך יישארו הלחמים הללו ללא פדיון [כדין המביא שמונים חלות במקום ארבעים לדעת חזקיה]

ב. 'שיאור דרבי יהודה', הואיל ואינו בכלל 'מצה' – פסול לדברי הכל למנחה הבאה מצות (עפ"י מנחות נג). וכן אין אדם יוצא בו ידי חובת אכילת מצה (שפת אמת שם). ונראה שכפי הצד דספיקא הוי – המנחה פסולה מספק. וכן יצא ידי המצוה בספק. וכן האוכלו בפסח עובר בעשה ד'שבעת ימים מצות תאכלו'. אבל אין בו איסור הנאה – אם בריה הוי (עפ"י משכנות יעקב או"ח קלו; אבני נזר או"ח תקלא, יד). ע"ע בפרטי דיני שיאור במנחה, במנחות נג.

ג. הלכה כרבי יהודה שהאוכל שיאור בפסח אינו לוקה. ואולם לענין סימני השיאור כתב הרי"ף שהלכה כרבי מאיר, שהשיאור היינו הכספת פנים, וכל ישיש בו כקרני הגבים הרי זה חמץ ממש, שכך נשנה במסכת פסחים בלשון 'חכמים'.
וכתב בחזון איש (ריד) שמשמע [ממה שפרשו ספקו של רבי זירא רק אליבא דרבי יהודה] ששיאור של הכספת פנים להלכה שדינו בשריפה ואין לוקים עליו, ודאי 'בריה' הוא ואין בו צד לומר שמא הוא חמץ ממש, ומה שדינו בשריפה – מדרבנן הוא. ואולם יש מקום להסתפק האם הוא 'מצה' וכשר למצוה ולתודה, או אינו בכלל 'מצה' (ע"ש בחזו"א שמצדד בפרט זה האחרון. וע' שבת הלוי ח"ד מח,ח).
ויש מהאחרונים סוברים שספקו של רבי זירא אמור גם בבצק שהכסיפו פניו, ויש להסתפק שמא חמץ דאוריתא הוא (עפ"י אבן העזר או"ח תמב; משכנות יעקב או"ח קלו).

דפים כג – כד

מא. מנין שהעריפה פסולה בפרה אדומה והשחיטה פסולה בעגלה ערופה?

פרה – בשחיטה כשרה בעריפה פסולה. עגלה – בעריפה כשרה בשחיטה פסולה. ומיעטו זאת מהמקראות שבפרשת עגלה ערופה (העגלה הערופה – זאת בעריפה ואין אחרת בעריפה; וערפו שם את העגלה... – בעריפה ולא בשחיטה) – שלא נלמד בקל וחומר' להכשיר את של זו בזו ושל זו בזו. במסכת כריתות (כה) היה צד לרבא שלדעת רבי שמעון עגלה ערופה שנשחטה כשרה. אך למסקנת הסוגיא שם אין צורך לחדש כן, ומשמע שאין חולק בדין משנתנו.

דף כד

מב. א. באלו גילאים כשרים הלויים והכהנים לשרת בקודש?

ב. קטן ובעל מום, מהם בשירות?

ג. מאימתי ראוי אדם ליעשות שליח ציבור, לירד לפני התיבה ולישא את כפיו?

א. הלויים במדבר, היו נכנסים ללמוד עבודתם בני עשרים וחמש שנה (מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יבוא לצבא צבא בעבודת אהל מועד) ומשהגיעו לגיל שלשים התחילו לעבוד (מבן שלשים ושנה ומעלה... כל הבא לעבד עבדת עבודה ועבדת משא באהל מועד). משהגיעו לחמשים – פסולים לעבוד (ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבד עוד).

א. מבואר בדברי הרמב"ם (כלי המקדש ג,ז) שכל בן לוי צריך ללמוד חמש שנים לפני שנכנס לעבודה, ואין חילוק בין תלמיד חזק לחלש (כן נקט בספר הדינים ובאורים, ע"ש). ויש מי שכתב שאם למד בזמן מועט – עובד מיד. ומכל מקום, אעפ"י שנכנס לעבוד מוקדם, אינו נפסל עד חמשים (עפ"י משך חכמה בהעלותך ח,כ).

ב. לוי בן חמשים ומעלה, ממשיך לשמור משמרת אהל מועד, לבל יכנס בו זר. וכן לשיר ולנעול שערים ולטעון עגלות ולהקים ולהוריד בשעת משאות. רק מעבודת משא בכתף חוזר (רש"י בהעלותך ח,כה-כו עפ"י הספרי). והרמב"ן כתב (בהשגות לספר המצוות, שרש ג. וע' בלשונו בפירוש התורה שם) שלא היו מביאים את הלוי המבוגר לשיר ולשאר עבודות פנים, כדי שלא יבוא לישא בארון. לא נכנס אלא לנעילת שערים ולעבודת בני גרשון).

בשילה ובבית עולמים אין נפסלים בשנים (לעבד עבדת עבדה ועבדת משא) אלא בקול (ויהי כאחד רש"י: אפילו זקנים במשמע) למחצצרים ולמשררים להשמיע קול אחד – שצריכים לבשם את קולם שיהא נראה כקול אחד).

א. אין נפסל בקול אלא לשיר, אבל כשר הוא להיות משוער (רמב"ם כלי המקדש ג, ח).
 ב. משמע מדברי הרמב"ם (כלי המקדש ג, ז) שבבית עולמים היה נכנס לשרת משיגדיל, ואינו צריך להמתין לגיל שלשים (עפ"י הר"י קורקוס שם; וכן דייקו מרש"י. ערש"ש; חו"ב).
 ג. הרמב"ם (בספר המצוות שרש ג) כתב שאין למנות אזהרת 'ולא יעבד עוד' במנין המצוות, מפני שאינה נוהגת לדורות. והרמב"ן כתב שנוהגת לדורות [ולכך מנאה בה"ג כמצוה], כי גם בבית עולמים כאשר היו צריכים לשאת הארון במשא, היה הלוי נפסל בשנים.
 הכהנים אינם נפסלים בשנים כלויים (זאת אשר ללויים – ולא אשר לכהנים), אלא משיביא הכהן שתי שערות עד שזוקין – שירתת (רבי חנינא) – כשר לעבודה. רבי אומר: אינו עובד עד שיהא בן עשרים (ויעמידו את הלויים – הם הכהנים, שבכ"ד מקומות נקראו הכהנים 'לויים'. ריב"ל) מבין עשרים שנה ומעלה לנצח על מלאכת בית ה'. ונחלקו שתי לשונות בגמרא האם לא אמר רבי אלא שאין אחיו הכהנים מניחים אותו לכתחילה, או לרבי פסול מדרבנן, ולדעת חכמים החולקים אין אחיו הכהנים מניחים אותו עד שיהא בן עשרים.

א. להלכה נפסק שהכהן כשר לעבודה משיגדל אלא שאין אחיו הכהנים מניחים אותו לעבוד עד שיהיה בן עשרים (רמב"ם כלי המקדש ה, טו; יש"ש).
 ב. כדן הזקן שמרתת, כך דין חולה הרועד מפני חוליו וכשלון כהו – פסול לעבודה (עפ"י רמב"ם ביאת מקדש ז, יב).

ב. כהן בעל מום פסול לעבודה כמפורש בכתוב [וכן אינו תוקע בחצוצרות. עפ"י ספרי ויקרא לו; ירושלמי יומא א, א], ואילו לוי כשר (זאת אשר ללויים... ומבין חמשים שנה ישוב – זאת ולא אחרת).
 קטן פסול לעבודת כהונה (איש מזרעך לדרתם...).

(וכן בעבודת הלויים, אין הקטן נכנס לעזרה לעבודה כגון לכבדה ולהגיף דלתות, אלא בשעת השיר נכנסים הקטנים לשורר עמהם בפה ולא בכלי, כדי לתבל הנעימה. ראב"י אומר: בארץ היו עומדים ולא בדוכן, ואינם עולים למנין הלויים (עפ"י ערכין יג וברש"י. והרמב"ם פירש בענין אחר והשמיט דין קטני לויים. ע' כס"מ כלי המקדש ה, טו; זבח תודה ערכין).
 שמא שבשמירת המקדש שהיא מחוץ לעזרה – אף קטן כשר (כן נסתפק במנחת חינוך שפח, ב).

ג. נתמלא זקנו – ראוי ליעשות שליח ציבור (לכל צרכיהם, לתקוע שופר ולנדות ול[ה]מנות פרנס. רש"י), ולירד לפני התיבה ולישא את כפיו.

א. בגדר 'נתמלא זקנו'; כתב מהרש"ל: לאו דוקא אלא שלא יהא נראה כנער, הלכך מסתבר שאם הגיע לעשרים שנה אפילו לא נתמלא זקנו מותר. ולא אמרו 'נתמלא זקנו' אלא לקולא, להכשיר מבין י"ח. ועוד כתב: אין צריך מילוי גמור אלא שיהו שערות גדולות משני צדי הפנים ובצד הסנטר.

ב. פרושו הראשונים (עפ"י מגילה כד), כשהביא שתי שערות יכול מן הדין לירד לפני התיבה, אבל אין זה כבוד לציבור ואינו ראוי למנותו שליח ציבור קבוע [או להתפלל בתעניות ובמעמדות. תוס'] עד שיתמלא זקנו (מדברי רב עמרם גאון המובאים ברמב"ן, וכן מפשט לשון הרמב"ן

והר"ן נראה שאפילו באקראי אין ראוי ליעשות שליח ציבור אם לא במקום הצורך כגון ביטול קדיש וקדושה. וכן כתב בלח"מ (נשיאת כפים טו, ד) בדעת הרמב"ם שאפילו באקראי אל יעבור לפני התיבה).
 ג. נשיאת כפים בקטן; כתבו התוס' (עפ"י סוכה מב. וכ"ה ברא"ש שם) שהקטן נושא את כפיו עם הגדולים אך לא בפני עצמו עד שיביא שתי שערות, ובאופן קבוע לא ישא לבדו עד שיתמלא זקנו (כן מפורש בתוס' מגילה כד.). והרמב"ן והרשב"א צדדו לומר שאינו נושא כפים כלל עד שנתמלא זקנו (וכ"כ בלח"מ נשי"כ טו, ד) בדעת הרמב"ם. ובכס"מ נראה שאין הרמב"ם חולק על דעת התוס'. וכן מבואר במהרש"ל. וכתב כן גם בשם הרשב"א והר"ן.

דפים כד – כה

מג. כיצד הכלים מקבלים טומאה וכיצד מטמאים אחרים?

כל הכלים מיטמאים ומטמאים במגעם, בתוכם או בגבם (מכל אשר יפל עליו מהם במתם יטמא, מכל כלי עץ או בגד...), אבל לא באוירם (לכך ייתר הכתוב תוכו בכלי חרס, לומר תוכו של זה ולא תוכו של אחר).

כלי חרס מיטמא ומטמא מאוירו ואעפ"י שלא נגע (...כל אשר בתוכו יטמא – התורה העידה על כלי חרס ואפילו מלא חרדל, אעפ"י שאינו נוגע בכולו (רבי יונתן). ולמדנו גזרה שוה (וערשב"א), מה 'תוכו' האמור לטמא אעפ"י שלא נגע, אף 'תוכו' האמור ליטמא אעפ"י שלא נגע. רבי יונתן בן אבטולמוס), אבל אינו מקבל טומאה מגבו (וכל כלי פתוח – היינו כלי חרס שטומאתו מקדמת ובאה לפתחו) אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא. הא יש צמיד פתיל עליו – טהור אעפ"י שהוא באהל המת [ואין ללמוד ממנו לשאר כלים, שכן נאמר הוא למעט]. וע"ע תו"כ שמיני ז, ה; רש"י ותו"י שבת טז.).

א. כלי חרס שנטמא מתוכו, נטמא גם גבו ומטמא אחרים (תוס' ורשב"א עפ"י תורת כהנים). ויש מי שסובר שאין כלי חרס מטמא מגבו כלל (רשב"ם, מובא בתוס' בכורות לה. ובסוף ספר ראב"ן. וע' גם מרכבת המשנה כלים א, יג בדעת ר"נ גאון).

ישנה דעה הסוברת שכלי חרס שנגעה טומאה בגבו, גבו נטמא מהתורה, ותוכו בלבד הוא שטהור (ראב"ן ח"א נו). אבל דעת שאר ראשונים שהוא טהור לגמרי (ערש"י ותוס' שבת טז. ר"ש ורא"ש כלים ב, א; רמב"ם כלים יג, א).

ב. לדברי הרמב"ם (משכב ומושב ה, ד) זב וכד' שהכניס אצבעו לכלי חרס אינו מטמא אלא אם נוגע בכלי (וי"א בדעתו שהוא הדין לכל אדם טמא. ע' זכר יצחק סו"י נא).

ג. דין אחורי הכלים, ודיני כלי זכוכית – בשבת טז.

הכלים נטמאים בהסט, בטומאות מסוימות, ואפילו כלי חרס, גם הוא מוקף צמיד פתיל – שההסט כמגע בכולו הוא, וכאילו נגעה הטומאה בתוכו (עפ"י תורת כהנים פר' מצורע; נדה ו. ורש"י; תוס' שבת פד:).

דף כה

מד. מה דינם של גולמי כלי עץ ומתכת ופשוטיהם לענין קבלת טומאה?

גולמי כלי עץ [מלבד אותם של אשכרוע וכד' שהם יקרים. משנה כלים] – טמאים, ושל כלי מתכת – טמאים. אלו הם גולמי כלי – שלא נגמרה מלאכתם, כגון כלי עץ שעתידי לשוף, לשבץ, לגרר, לכרכב,

להטיח (= לטוח, לשפשף) בטונס (בעור של דג). מחוסר כן או אוגן (= שפה) או אוזן – טמא. וכלי מתכת המחוסר החלקה, שיבוץ, עשיית כן וכד' – טהור, מפני שהוא עשוי לכבוד (הלכך אין נחשב 'כלי' ליעודו עד שיושלם. רבי יוחנן) או מפני שדמיו יקרים (ואינו ראוי לימכר ביוקר כראוי לו עד שיושלם בניו). רב נחמן). ובארז נפקותא בין הטעמים; כלי עצם [של בהמה וחיה, המקבל טומאה מהתורה (וכל מעשה עזים תתחטאו), אך לא של עוף (עזים)], שאינו עשוי לכבוד אך דמיו יקרים. [רבן גמליאל מטמא גולמי כלי מתכות. כלים יב,ו; עדיות ג,ט].

א. נחלקו הדעות להלכה, אם כרבי יוחנן או כרב נחמן (ע' במאירי שתי דעות. והרמב"ם נטה לפסוק כאן כרב נחמן. ע' בהשגות הראב"ד וביש"ש נג. וי"מ שהרמב"ם פסק כרבי יוחנן – ע' זכר יצחק ח"ב כו. וכתב שם לחלק בדעת הרמב"ם בין מחוסר שיפוי למחוסר כן וכד'. [ובעלמא מצינו מח' הראשונים האם הלכה כרב נחמן או כרבי יוחנן – בב"מ לה גז]).

ב. כלי עצם של אדם או של שרץ – מקבלים טומאה ככלי עצם בהמה (ר"ש ורא"ש ורע"ב כלים יז,יד). כלי המחוסר חטיטה להיות לו בית קיבול, אפילו חטט מקצת והוא ראוי לשימוש, אם אך לא השלים החטט במידה המיועדת לו – טהור, אפילו בכלי עץ. וכן כל גולם כלי שאינו ראוי לשימוש עתה, כגון מיטה שלא החליקה וכולטים ממנה קסמים גדולים שפוגעים ביושבים עליה – טהורה (עפ"י סנהדרין כ כפירוש ר"ת, וכ"מ ברש"י). כלי המחוסר כיסוי – טמא, אפילו כלי מתכת.

פשוטי כלי עץ [שאינם משמשים למדרס] – טהורים (מכל כלי עץ... או שק – כשק המיטלטל מלא וריקן). פשוטי כלי מתכת – טמאים (שלא הוקשו לשק). כלי עצם וכלי עור וזכוכית – פשוטיהם טהורים (שבת טז). וכן כלי חרס שאין להם תוך – אינם מטמאים (ע' בכורות לח).

מה. שקדים המרים והמתוקים, מה דינם לענין מעשר, בקטנים ובגדולים?

לפי סתם מתניתין, שקדים המרים; קטנים – חייבים במעשר, שדרכם להאכל בקטנם קודם שיימרו. גדולים – פטורים. והמתוקים; קטנים – פטורים, שאין דרך אכילתם כך. גדולים – חייבים. רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר משום אביו: זה וזה לפטור. ויש שמסרו בשמו: זה וזה לחייב, הואיל ויכול למתקם על ידי האור. אמר רבי אלעא: הורה רבי חנינא בצפורי כדברי האומר זה וזה לפטור.

א. לפרש"י 'זה וזה' – מרים ומתוקים. לדעה ראשונה שניהם פטורים בקטנם [אבל בגדלם המרים פטורים]. ולדעה שניה שניהם חייבים בגדלם [אבל בקטנם פטורים המתוקים עכ"פ], הואיל ואף המרים הגדולים להאכל ע"י האור.

והתוס' פרשו 'זה וזה' – גדולים וקטנים, ובמ"ר; לדעה ראשונה שניהם פטורים, הקטנים – מפני שלא נגמרו, והגדולים – מפני שמרים ביותר. ולדעה שניה שניהם חייבים, הגדולים – מפני שנגמרו וראויים ע"י האור, והקטנים – מפני שהם טובים יותר.

ב. פסק הרמב"ם (מעשר א, ט ב,ה) כהוראת רבי חנינא: זה וזה לפטור, כלומר שקדים המרים בין גדולים בין קטנים (כפירוש התוס', וכן נמצא בירושלמי מעשרות א; ע' כס"מ; בהגר"א יו"ד שלא, קכב. וע' בספר דרך אמונה הל' מעשר שם).

ג. יש אומרים ששקדים המרים נאכלים בגרעיניהם כמו שקדים מתוקים. וי"א שאין נאכלת אלא קליפתם כשהם קטנים (ע' שו"ע או"ח רב ובבאור הלכה. ולפי דעה זו יש מקום לומר שלא נחלקו אלא בקליפה, האם יש עליה תורת אוכל אם לאו. אבל מלשון רש"י (כאן ובעירובין כח:) משמע שהמחלוקת גם על הגרעינים (עפ"י חדושים ובאורים).

דפים כה – כו

מו. התמד, האם ומתי דינו כמים או כיון להלכות השונות?

התמד (רש"י): מים הניתנים בחרצנים. תוס' ורשב"א: בשמרים, אבל בחרצנים יתכן והדין שונה. ע' פסחים (מב); לפי סתם מתניתין, עד שלא החמיץ (ותסס) דינו כמים ואינו ניקח בכסף מעשר ופוסל את המקוה (שאינו בו ארבעים סאה. מפרשים) בשלשה לוגין שנפלו לתוכו (מגורה דרבנן). משהחמיץ, ניקח בכסף מעשר ואינו פוסל את המקוה.

רב נחמן בשם רבה בר אבוה העמיד משנתנו כרבי יהודה שמחייב את התמד במעשר, כשהחמיץ. אבל לחכמים פטור ממעשר ודינו כמים גם לענין שאר ההלכות. ומשמע בגמרא שמדובר כשלא נתוסף על מדת המים שנתן. ואם לא החמיץ – לדברי הכל דינו כמים (וכן אמר רבי יוסי ברבי חנינא) ודאי (תוס'). אבל מדברי רבי אלעזר נראה שסבר שבשלא החמיץ מחלוקת.

א. כתבו הראשונים (עפ"י הסוגיא בב"ב צו) שאם נתוספה כמות התמד על המים שנתן בשליש [ואחרים אומרים: בששית] כגון שנתן שלש מדות מים ונמצאו ארבע, ויש בו טעם יין – לדברי הכל חייב במעשר וניקח בכסף מעשר אפילו לא החמיץ. ואם נתוסף פחות משליש, לחכמים פטור אפילו החמיץ.

ולפי תירוץ אחד בתוס' מבואר שלרבי יהודה, כשנתן שלש ונמצא שלש ומחצה – חייב מדאורייתא. ובכדי מידתו – מדרבנן. ולפי"ז משנתנו שנקטה משהחמיץ ניקח בכסף מעשר – בשהשליך שלש ונמצא שלש ומחצה.

ב. לרבי אלעזר, יש מפרשים שמחלוקת רבנן ורבי יהודה בין בשהחמיץ בין בשלא החמיץ (רמב"ן). ויש מפרשים דוקא בשלא החמיץ, אבל בשהחמיץ אפילו לחכמים חייב במעשר, ומשנתנו כרבנן (רשב"א).

ג. לפירוש הרמב"ן [דלא כרש"י ותוס'], רבא חולק על רב נחמן וסובר שמחלוקת חכמים ורבי יהודה אמורה בין בשהחמיץ בין בשלא החמיץ, ומשנתנו שמחלקת – כרבי יוחנן בן נורי.

ד. אעפ"י שרבה בר אבוה העמיד משנתנו כרבי יהודה, הסוגיא בב"ב נוקטת כחכמים – כן מבואר בתוס' לפי תירוץ אחד. ולפירוש הרשב"א בדברי רבי אלעזר, סתם מתניתין כחכמים.

ומדברי הרמב"ם (מעשר ב,ז; מעשר שני ז,ו) נראה שמחלק בין חיוב מעשר ובין קיחה מכסף מעשר; אין התמד חייב במעשר כל שהוסיף פחות משליש, ואעפ"י שיש בו טעם יין – כחכמים. אבל ניקח מכסף מעשר, ואפילו סופו להחמיץ – כסתם מתניתין וכתב נחמן. ונראה שמקורו בירושלמי (מעשרות ה,ג) וטעם הדבר, שכיון שיצא יין מהחרצנים ושינה את כל המים, עושה אותם דבר חשוב להלקח בכסף מעשר. ואפשר לפי"ז שדוקא כשמצא יותר ממדת המים שנתן, אבל בכדי מדתו אינו ניקח (עפ"י חדושי ר' מאיר שמחה. וע"ע בסגנון שונה באבני נזר י"ד ק"ג, ל). אף על פי שלדברי רבי יהודה חייב במעשר, אמר רבי אלעזר: אין מפרישים עליו מתמד אחר אלא ממנו עצמו, שמא יבוא להפריש מן החיוב על הפטור או מהפטור על החיוב, אם אחד מהם יחמיץ ואחד לא יחמיץ (כפרש"י ותוס'). ורמב"ן פירש אפילו עבר זמן רב ולא החמיץ אין מפרישים, שמא באחד מהם יש יין מעורב ובאחד אין, או בזה מעט ובו הרבה).

וכן לענין השקה; תמד שלא החמיץ – משיקו במים. משהחמיץ – אין משיקו במים. [רבא סבר שאין מועילה השקה לתמד אלא אם תימדוהו במים טהורים ונטמאו, אבל מים טמאים מעיקרא אין להם השקה אלא בפני עצמם. ואילו רב גביהה מבי כתייל תמה על כך והסיק שאין חילוק בדבר].

תמד שסופו להחמיץ; אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא: תמד שלקחו בכסף מעשר ולבסוף החמיץ – קנה מעשר (ואין מועילה לו השקה לטהרו. תוס'), שנגלה הדבר למפרע שפרי הוא בשעת לקיחה [ולפי"ו העמיד רבה את משנתנו בתמד שלא החמיץ בסופו]. רבא תלה דין זה במחלוקת תנאים (כפרש"י ותוס'). אבל רמב"ן פרש בע"א; לחכמים אכן הולכים אחר סופו, אבל לרבי יוחנן בן גורי יש לילך אחר המראה, וכיון שבטרם החמיץ מראהו וטעמו כמים – דינו כמים, הן לענין פסול המקוה בשלשה לוגין, הן לענין קיחה בכסף מעשר.

א. אף על פי שיש במים שבתמד שלשה לוגין, כיון שהתמד סופו להחמיץ הרי דינו כפרי (לרב נחמן) אף לקולא; ניקח מכסף מעשר ואינו פוסל את המקוה (עפ"י תוס'). ויש מי שסובר שאם יש שלשה לוגין פוסל (עפ"י ריטב"א עירובין כט:), אך אין כן נראה משאר פוסקים, וכן יש לנקוט לד"נא (עפ"י חזו"א יו"ד קלב, י).

ב. יש מפרשים [בדעת הרמב"ם והתוס'] שלרבא, בתמד שסופו להחמיץ יש חילוק בין פסול מקוה ובין קיחה בכסף מעשר; כיון שמראהו כמראה יין אינו פוסל את המקוה לתנא דמתניתין, אבל ניקח בכסף מעשר [ומה ששינינו אינו ניקח – היינו מפני הספק, שמא לא יחמיץ] (עפ"י ים של שלמה נד. ואולם החזו"א (יו"ד קלב, י) תמה על סתימת הפוסקים שנראה אפילו סופו להחמיץ פוסל. ולדינא נשאר ב'צ"ע').

ג. תמד שאין ידוע אם סופו להחמיץ אם לאו; מפרש"י משמע שכיון שהרוב מחמיצים, ניקח בכסף מעשר. והתוס' כתבו שאין ניקח מספק, וכן מבואר שאין מועיל לו השקה. ומכל מקום אין פוסל את המקוה, שכל ספק במים שאובים אין פוסלים את המקוה. וברמב"ן משמע שפוסלים המקוה מספק).
ע' פרטים נוספים בב"ב צו.

האחים והשותפים, דינם בקלבון ובמעשר בהמה – ע' בבכורות נו.
יין או חלב המעורבים במים, פסילתם את המקוה – נתבאר במכות ג.

דף כו

מז. א. הבת, באיזה גיל יש לה מכה (על ידי אביה) וקנס (לאונס ומפתה)?

ב. באיזה גיל הבת יכולה למאן ומתי היא חולצת?

ג. מתי תוקעים להבדיל בין החול לקודש, ומתי מבדילים בתפילה ועל הכוס?

א. קטנה (– משנולדה עד י"ב שנה), אביה רשאי למכרה ככתוב. אבל לא נערה (שהרי אפילו מכורה יוצאה, כל שכן שלא תימכר).

לענין קנס; לדברי רבי מאיר, וכן מבואר מסתם משנתנו (רב), קטנה אין לה קנס. ולחכמים, מבת שלש שנים ויום אחד יש לה קנס. נערה יש לה קנס עד שתיבגר (– מבת י"ב שנה והביאה שתי שערות, למשך ששה חדשים), ככתוב.

נחלקן הראשונים להלכה, אם כר"מ או כחכמים. ע"ע פרטים בכתובות מ).

ב. קטנה שהשיאה אמה ואחיה (אפילו מדעתה) יכולה למאן מבעלה ולצאת בלא גט. עד מתי – עד שתביא שתי שערות. דברי רבי מאיר, וכן דעת סתם מתניתין. רבי יהודה אומר: עד שירבה השחור על הלבן [שיהיו שתי שערות ארוכות שוככות. עפ"י נדה נב].

יש אומרים להלכה שיכולה למאן אפילו אחר הבאת שתי שערות, אם לא בעל (ע' בישוב הדבר עם סתם מתני' בשו"ת אבני נזר אה"ע שמו, 1).
הקטנה אינה חולצת (איש כתוב בפרשה, והוקשה אשה לאיש), שלא כנערה ובוגרת. [לדעת תנאים אחרת, אף הקטנה חולצת (רבי ישמעאל ברבי יוסי – יבמות קה): ולפי זה יש חליצה במקום מיאון].

ג. תוקעים בכניסת שבת ויום טוב, כדי להבדיל את העם ממלאכה. ומבדילים ביציאת שבת או יו"ט. וברכת ההבדלה אחת בין בשבת בין ביו"ט.

יום טוב הסמוך לשבת מלפניו; תוקעים (להבדיל העם ממלאכת אוכל נפש) ולא מבדילים. לדברי רב יהודה תוקע ומריע מתוך תקיעה. ולדברי רב אסי תוקע ומריע בנשימה אחת – בניגוד לתקיעה בשאר ערבי שבתות שתוקע ומריע בנפרד.

יו"ט הסמוך לשבת מאחריו; מבדילים ולא תוקעים. כיצד מבדילים? – המבדיל בין קדש לקדש. רבי דוסא אומר: בין קודש חמור לקודש הקל. ואין הלכה כרבי דוסא. ודוקא בחתימתה משנה, אבל פותה כרגיל בכל הבדלה 'המבדיל בין קדש לחול בין אור לחשך...'. כן אמרו רב יהודה ורב נחמן. רב ששת בריה דרב אידי אמר: אף בפתיחה. ואין הלכה כמותו.

נמצא, מקום שיש תקיעה אין הבדלה וכל מקום שיש הבדלה אין תקיעה.

א. טעה במוצאי יום טוב וסיים 'המבדיל בין קדש לחול' – לא יצא, שהרי זה משנה ממשטבע שטבעו

חכמים בברכות. כן נקט בספר שמירת שבת כהלכתה כדין פשוט. ודעת הגר"ע יוסף

שליט"א שיצא (כן רשום אצלי על פי שיעורו בתשרי תש"ג. וצ"ב).

ב. יום הכפורים שחל להיות ערב שבת – לא היו תוקעים (ע"ע בשבת קיד).

פרק שני; דף כז

מח. א. כמה מהסימנים (= קנה וושט) צריך לשחוט בעוף ובבהמה, לכתחילה ובדיעבד – מהתורה ומדרבנן?

ב. מנין לשחיטה שהיא מן הצואר?

ג. מהו המקור לדיני שהיה, דרסה, חלדה, הגרמה ועיקור?

א. השוחט רוב סימן אחד בעוף, וכן רוב מכל סימן וסימן בסימני הבהמה – שחיטתו כשרה. שחט חצי סימן בעוף או חצי משני הסימנים, וכן סימן וחצי בבהמה – שחיטתו פסולה.

מבואר בגמרא לפי אפשרות אחת שלכתחילה יש לשחוט שני סימנים בעוף. ולפי אפשרות אחרת – יש לשחוט לכתחילה בעוף ובבהמה את שני הסימנים במלואם, ואין להסתפק ברובם.

א. רש"י ועוד ראשונים מפרשים שהדין שלכתחילה – מדרבנן, גזרה שמא לא ישחוט רוב הסימן.

ויש אומרים מדאורייתא (ערמב"ן, רש"י כ: ובמפרשים).

ב. נחלקו הראשונים האם הלכה כשתי הלשונות גם יחד, ויש לשחוט בעוף ובבהמה שני סימנים שלמים, או הלכה כלשנא בתרא ודי בעוף בסימן אחד אף לכתחילה.

ג. נחלקו תנאים האם יש שחיטה לעוף מן התורה, או מדרבנן – כדלהלן. ופרשו ראשונים שלדברי

הכל צריך עכ"פ חיתוך הסימנים בצואר מהתורה (ולענין עיקור סימנים – מחלוקת

ראשונים).